

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi

**KIBRIS'IN ULUSLAŞMA SÜRECİNDE KİMLİK
ARAYIŞINDAKİ BİR GRUP: SILA 4**

Hazırlayan
Erek KIZILÖRS

Danışman
Prof. Dr. Fırat KUTLUK

İzmir/2024

YEMİN METNİ

“Yüksek lisans tezi” olarak sunduğum “Kıbrıs’ın Uluslaşma Sürecinde Kimlik Arayışındaki Bir Grup: Sıla 4” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Adı SOYADI

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği' nin maddesine göre Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi Erek Kızılörs'ün “**Kıbrıs'ın Uluslaşma Sürecinde Kimlik Arayışındaki Bir Grup: Sıla 4**” konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN**ÜYE****ÜYE**

ÖZET

Çalışma 1964 yılında Kıbrıs'ta kurulan, ilk adı Bayrak Kuartet olup sonradan Sıla 4 ismini alan müzik grubunun zaman içindeki kimliksel dönüşümünü incelemektedir. İnceleme bütünsel olarak Milliyetçilik, alt başlıklar olarak ise Etnik Milliyetçilik ve Teritoryal Milliyetçilik kavramları temeline dayanmaktadır. Bu kavramsal doğrultuda, Sıla 4 grubunun kendisini hangi kimlikle tanımladığı ve ifade ettiği saptanmaya çalışılmaktadır.

Bu amaçla yöntem olarak öncelikle Milliyetçiliğin Avrupa'daki doğuşu ve Osmanlı hakimiyeti altındaki Balkanlar incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Ekonomi Politik yapısı ve bu yapının toplumları ait oldukları dinlere göre tanımlaması ele alınmış, bu tanımlama doğrultusunda Balkanların politik açıdan şekillenmesi ortaya konmuştur. 17. Yüzyıl sonrasındaki gelişmeler dolayısıyla Balkanlarda yayılan Milliyetçilik düşüncesi ve sonuçları göz önüne alınmıştır. Bu incelemeyle Balkanlardaki dönüşümün bir parçası olan Kıbrıslı Rum ve Türklerin politik gelişmeleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Balkanlardaki gelişmelerin bir benzerinin yaşandığı Kıbrıs'ta, 1878 yılı itibariyle Büyük Britanya hakimiyeti başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin adada uyguladığı millet sisteminin bir sonucu olarak erken uluslaşan Kıbrıslı Rumların ENOSİS (Kıbrıs'ın Yunanistana bağlanması) talebi doğrultusundaki eylemlerine karşı Kıbrıslı Türklerin ortaya koydukları tavır ve İngilizlerin bu eğilimleri yönlendirmesi süreci, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar devam etmişti. Bu süreç içerisinde Kıbrıslı Türk liderliğinin, önce Osmanlı etkisinde oldukları fakat Jön Türk hareketi ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Türk Milliyetçiliği ve Kemalist modernleşme çizgisini benimsemişlerdi.

Bayrak Kuartet, Kıbrıs'taki iç savaş döneminde getto hayatının sürdüğü Lefkoşa'daki mücahitler tarafından kurulmuştu. Dönemin Batı Pop Müziğinin etkisini taşıyan grup üyeleri Türkiye'deki Anadolu Pop – Rock akımı ile farklı bir arayışa

girmişlerdi. Bu arayış sonucunda, Türk Milliyetçiliği etkisiyle yerel Kıbrıslı Türk kültürün görmezden gelindiği gerçeğiyle karşılaşan grup üyeleri, yeni bir kimlik inşasına girişmişlerdi. Çalışmada bu kimlik oluşumunu incelemek üzere grup hakkında yazılan literatür incelenmiş, grup üyelerinden Erdinç Gündüz ile röportaj yapılmış ve grubun eserleri analiz edilmiştir.

ABSTRACT

The study examines the identity transformation of music group that was founded in Cyprus in 1964, whose first name was Bayrak Kuartet and than later became Sila 4. Review is based on the Theory of Nationalism as whole, Ethnical Nationalism and Teritorial Nationalism as subheadings. On this conceptual direction, it is attempted to determine with which identity the Sila 4 identify and expresses itself.

For this purpose, firstly birth of Nationalism in Europe and the Balkans under Ottomans rule were examined as a method. The political economic structure of Ottoman Empire and its definition of societies as their religion belongings are discussed, on this definition direction political shaping of Balkans are revealed. The idea of Nationalism that spread in Balkans and consequences due to the developments after 17th century are considered. With this review, political developments of Turkish and Greek Cypriots that are the part of the transformation of Balkans are tried to understand.

In Cyprus where similar developments in the Balkans took place, Greate Britania Domination had begun since 1878. The attitude of the Turkish Cypriots against the Greek Cypriots, who became nationalised earlier because of the millet system that Ottoman Empire applied in island, ENOSIS demand and the manipulation of these tendencies by British are continued until the Cyprus Republic established. During this period, The Turkish Cypriot leadership was in Ottomans' influence first but with the Jön Türk movement and establishment of Turkey Republic afterwards, adopted Turkish Nationalism and modernization of Kemalism.

Bayrak Kuartet was formed by the mujahideen in Nicosia where ghetto life continued during the civil war in Cyprus. The band members who were influenced from Western Pop Music of that period, embarked on a different quest with the Anatolian Pop – Rock movement in Turkey. As a result of this search, band members, faced with the fact that local Turkish Cypriot culture was ignored due to the Turkish Nationalism, attempted to build a new identity. In this study, the literature written about the group is examined, the

interview was made with the one of the group member, Erdinç Gündüz and the group's works were analysed in order to examine this identity formation.

ÖNSÖZ

2020 yılında ortaya çıkan pandemi sonrasında Dünya köklü değişimlere sahne olmuş, performans alanı olan sahne sanatları bu durumdan direk etkilenmişti. Konservatuvar, opera şarkıcılığı lisans eğitimimin bitiminden hemen sonrasına denk gelen bu salgın, yüksek lisans eğitimimi müzik bilimleri alanında yapmama vesile olarak hayatıma kalıcı bir yön verdi. Bu tesadüf küçük yaştan beri severek dinlediğim, Kıbrıs'ta manevi bir öneme sahip Sıla 4 grubu hakkında çalışma yapmama, sanatlarının oluşum nedenini anlamama fırsat vermiş, aynı zamanda Kıbrıs Türk kültürüne katkılarının anlaşılması ve literatüre geçmesi için tez yazımını bir görev olarak edinmeme vesile olmuştur.

9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı'nın bana sağladığı esneklik sayesinde giriştiğim bu serüvende, özellikle teorik alandaki katkıları ve tavsiyeleri için Prof. Dr. Aykut Barış Çerezcioğlu'na, 'Müziğin Evriminde Ekonomik ve Politik Etkenler' dersiyle tez konumu belirlememde ilham olan, bana yol gösterip yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Fırat Kutluk'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam vesilesiyle tanışma fırsatı edindiğim, Kıbrıslı Türk toplum değerlerinden Sıla 4 grup üyesi Erdinç Gündüz'e, benimle gerçekleştirdiği görüşmede paylaştıkları için teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans eğitimimde hocalarım kadar katkıları bulunmuş olan, yardımlarını hiç esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Selin Antimova ve Berat Hasırcı' ya, ve son olarak her zaman yanımda olup, her durumda devam edebilmem için bana güç veren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erek KIZILÖRS

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ULUSLAŞMA VE ULUS YARATIM SÜREÇLERİ.....	4
---	----------

2. BÖLÜM

ULUSLARIN YÜKSELİŞİ DÖNEMİNDE OSMANLI’NIN BALKAN HAKİMİYETİ VE DEVLET YAPISI	10
2.2. 17. Yüzyıl sonrası Osmanlı Devlet Sisteminin Problemleri	15
2.3. Avrupa’nın Yükselişi ve Modern Ulus Devletlerin Doğuşu	17
2.4. Aydınlanma Fikirlerinin Balkanlara Yayılması ve Yunan İhtilali.....	19
2.5. Avrupa’da Batı Milliyetçiliği ve Doğu Milliyetçiliği Farklılaşması	29
2.6. Osmanlı’ da Tanzimat Sonrası Islahat Hareketleri ve 93 Harbi	31

3. BÖLÜM

KIBRIS’TA BİRLEŞİK KRALLIK DÖNEMİ VE SONRASINDA YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER.....	37
3.1. 19. Yüzyıl’ da Kıbrıslı Türkler ve Rumlardaki Siyasi Hareketler.....	38
3.2. Türk Milliyetçiliğinin Kıbrıslı Türkler Arasında Yayılması.....	42
3.3. 1958 - 1960 Arası Yaşanan Toplumsal Çatışmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti.....	58

3.4. 21 Aralık 1963'te Başlayan Toplumsal Çatışmalar	62
3.5. Toplumlar Arası Görüşmeler ve 15 Temmuz Darbesi Sonrasında Gerçekleşen 1974 Barış Harekâtı.....	64
3.6. Kıbrıslılık Kimliği İle İlgili Tartışmalar	65

4. BÖLÜM

BAYRAK KUARTET/ SİLA 4	72
4.1. Kıbrıslı Türklerin Müzikal Yaşantısı ve Dönüşümü	72
4.2. Bayrak Kuartet'in Kurulma Süreci	74
4.3. Bayrak Kuartet' in Müzikal Etkileşimleri ve Gazino Konserleri.....	76
4.4. Kıbrıs Turnesi ve Grup Kadrosunun Şekillenmesi	78
4.3. Bayrak Kuartet'in Kimliksel Dönüşüm Süreci	81
4.4. Sıla 4 Üyelerinin Ada Genelindeki Etnografik Araştırmaları ve Bulguları	84
4.5. Sıla 4 Plaklarının Oluşum Süreçleri	87
4.6. Sıla 4'ün Barış Harekâtı Sonrası Dönemi	91
4.7. Sıla 4 Şarkılarında Kıbrıslılık (Kıbrıslı Türklük) Tavrı	93
4.7.1. Kıbrısım	95
4.7.2. Dolama	95
4.7.3. Vursalar Biner Kere.....	96
4.7.4. Adalılar (2012)	97
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	101

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1.** 1966 Yılında Gerçekleşen Leymosun Konserinden Bir kare (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”) 80
- Fotoğraf 2.** Raif Denктаş’ın Bayrak Kuartet’e Dahili Sonrasında Gerçekleşen İlk Konserden Bir Kare. (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”) 81
- Fotoğraf 3.** Sıla 4’ün Kasım 1971 Yılında Basılmış Olan İlk Plağının Kapağı (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”) 94
- Fotoğraf 4.** Sıla 4’ün 1973 yılında Türkiye’de basılmış olan ‘Ararım Sorarım Seni / Gariban’ Plağı ve Kapağı (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”) 94

GİRİŞ

Toplumlar ötekilere karşı kendisini savunabilmek ve var olabilmek adına kimliklere sarılırlar. Böylece diğer topluluklar arasında eriyip gitmek tehlikesine karşı gelip, aynı zamanda da kendi yarattıkları düzenin devamını sağlamak olanağına sahip olurlar. Bu kimlikler zamanla değişmiş, kimi zaman akrabalık bağları temelindeki kimlikleri ön plana çıkmış, kimi zaman ise din çatısı altında toplanan kitleler dini kimliklerle kendilerini tanımlayarak bir arada yaşamışlardır. 18. yüzyıl sonu yeşeren ve 19. yüzyılda ortaya çıkan ulusalcılık, kimi zaman kendisinden önceki kimliklerle iç içe geçerek, kimi zaman ise kendisini dinden soyutlayarak kitlelere yeni bir şemsiye olanağı sundu.

Uzun yıllar aynı topraklarda hüküm süren Fransızların kurdukları ulus devlet ve ulusçuluk anlayışları, etnisiteye değil vatandaşlık üzerine kurulu, teritoryal bir ulusçuluk fikrini barındırdı. Fakat milli birlikteliği görece daha geç kurmuş olan Almanlar ise vatandaşlık değil etnisiteye ve arılığa önem vermekte, kendi toprakları dışındaki aynı etnisiteden topluluklara ulaşma amacı taşımaktaydı. Balkanlarda uluslaşan gayrimüslim kitlelerde her ne kadar ilk başta aydınlanma fikirlerine kapılsalar da etnik milliyetçilik düşüncesini belirleyip, bağımsızlık mücadelelerine giriştiler.

14. yüzyılda Osmanlı Devleti Balkanlar üzerinde hâkimiyet kurarak kendi içerisindeki millet sistemi ile bu toprakları yönetmeye başladı. Millet sistemi gereği İmparatorluk içerisindeki kitleleri dini inançlarına göre ayırıştırıp, farklı kurallar ve vergi sistemlerine tabi tutan Osmanlı yöneticileri, aynı zamanda bu milletleri farklı mesleklere de yönlendirmekteydi. Kapitalistleşen dünyada ortaya çıkan ulusçuluk akımı Osmanlı yönetimi altındaki halklara ulaştıktan sonra ilk olarak ticaret ve zanaat ile uğraşan gayrimüslimlerin ulus bilincine varmasına neden oldu ve ilk bağımsızlık mücadelesi veren yine bu kesimler oldu.

Kıbrıslı Türkler de Kıbrıs'a ayak bastıklarında tuttıkları İslam şemsiyesini 20 yüzyıl başlarında, adadaki Rumların kendilerinden önce uluslaşması ve Elen Ulusçuluğunun Kıbrıs'ta oluşturduğu ideolojik hegemonya nedeniyle bırakarak kendilerini Türk diye tanımlamaya başladılar. Birçok toplumdan farklı olarak adadaki her iki halk da bu süreçte kendi milli kimliklerini, 'Anavatanları' ndaki gelişmelere göre şekillendirme ihtiyacı hissettiler. Kıbrıs Cumhuriyeti tecrübesi sonrasında ise yeni bir çatı arayışı içine giren toplumlar kendi "Kıbrıslılık" larını üretmeye giriştiler. Dolayısıyla bu süreçte adadaki halklar Etnik - Doğu Ulusçuluğu ile Teritoryal - Batı Ulusçuluğu arasında bir devinim gösterdiler.

1963 ve sonrasındaki çatışma ortamında yaşamış, mücahit olmuş gençlerden oluşan Sıla 4 grubu bu çatı arayışını şarkılarına yansıttı. Türkiye'de Anadolu Pop akımı temsilcilerine benzer şekilde Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları köyleri gezip, topladıkları gereçleri dönemin popüler müzik anlayışı ile harmanlayıp yerel bir tını elde eden Sıla 4 üyeleri, 'Kıbrıslılık' bilinci adada yaygınlaşmadan önce bu bilince yönelik bir tavrı benimsediler. Bu süreçte 'bizde var olanı' bulmak için yola çıkan grup, bilinçli bir politik tavrı benimsediler ve kendilerini dinleyen Kıbrıslı Türk kitle tarafından karşılık buldular.

Sıla 4 grubunun bu arayışının işlendiği çalışmanın ilk bölümünde Ulus ve Ulusalçılık terimleri açıklanıp, Ulus oluşum süreçleri ele alınıp, devamında Anthony Smith'in Batı ve Doğu ulusalçılıkları olarak adlandırdığı Ulusalçılık çeşitlerine değinilmektedir. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyeti ve bölge şekillendirmesi yanında Batı Avrupa' da ulusalçılığın çıkış süreciyle birlikte bu sürecin Osmanlı Devleti' ne yansımaları ele alındı. Üçüncü Bölümde Büyük Britanya' nın Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti' nden kiraladığı tarih olan 1878 sonrasındaki gelişmeler ve adada bulunan iki toplum olan Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin uluslaşma süreçleri ele alındı. Son Bölümde bu gelişimlerle yoğrulmuş olan Sıla 4 üyelerinin ilk olarak Bayrak Kuartet'i kurma süreci ve sonrasında üretim süreçlerindeki arayışları belirtildi. Bu Süreçlerin incelenmesinde yazılı kaynaklar olduğu kadar, hayatta kalan grup üyeleriyle görüşmeler yapıp veri toplanmış ve bu yolla üyelerin arayışlarının nedenleri incelenmiştir.

1. BÖLÜM

ULUSLAŞMA VE ULUS YARATIM SÜREÇLERİ

1. BÖLÜM

ULUSLAŞMA VE ULUS YARATIM SÜREÇLERİ

Sanayileşme ile birlikte köylerden kentlere göçün başlamasıyla, kendilerini alt tabakadan ayrı tutan ve onlara yabancı aristokrat sınıfı ile şehirlerde kalabalıklaşan halk arasında, vergi toplamak ve toplu asker alımı dışında, daha karmaşık bir ilişki gereksinimi ortaya çıkmıştı. Ernest Gellner, “Uluslar ve Ulusçuluk” kitabında aktardığına göre içine kapalı, hem coğrafi hem de hiyerarşik katı sınırlarla ayrılmış tarım topluluklarının şehirlere akmasıyla oluşan muazzam nüfus artışı ve iş göçü sonrasında, bu topluluklar küreselleşen ekonomi ve siyasi yönetim tarafından tahakküm altına alınmış, tarım toplumlarının düzenli ve yalıtılmış sistemleri yerine değişkenlik ve süreklilik arz eden, kendi içinde hareketli bir sistem kurulması gerekmişti (1992: 83). Zenginleşen, büyüyen orta sınıf ve yeni oluşmakta olan burjuva, yeni fikirler ile halkı yanına alıp sonunda 1789’daki Fransız Devrimi ile ilk zaferini elde etmişlerdi. Bu aynı zamanda Ulusalcılığın da zaferi olmuştu. Çünkü yöneten kesim ile yönetilen kesim arasındaki karmaşık ilişkiyi sağlayacak yegâne formül ulusalcılık ve buna bağlı olarak ulus inşası ile bulunmuştu. Sanayinin büyümesiyle farklı etnisite ve kültürlerden birçok insanın bulunduğu şehirlerde, herkesin birbirini anlayabilmesi ve işlerin yazılı olarak ilerleyebilmesi için eğitim ile destekli ortak dil ve türdeş bir kimlik gereksinimi ulusçuluk ile giderilmeye çalışıldı.

O halde Ernst Gellner’ in tanımıyla ifade etmek gerekirse “Ulusçuluk temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir” (1992: 19). Bu çakışmayı sağlayabilmek içinse ulusçuluk devlete ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü devletin olmadığı yerde birimlerin çakışması söz konusu olmayacağı gibi, yönetici ve yönetilenlerin aynı ulusa dahil olup olmaması da söz konusu olmamaktadır. Bunun yanında türdeşlik ve ortak kimlik gereksinimi ikinci bir kavram olan ulusun icat edilmesine yol açtı. Gellner’ in de bahsettiği gibi; iki insanın kendilerini aynı ulusun üyesi

olarak görmesiyle ulusal aidiyet oluşmakta, dolayısıyla insan yapımı olan ulus, insanların inançları ve dayanışmalarının sonucu olarak üretilmektedir (1992: 29).

Bu aidiyet, yeni oluşan karmaşıklık sonucu beliren kimlik ihtiyacına verilen bir cevaptı aslında. Öyleyse burada, ulus kavramına devam etmeden önce, kısaca ‘kimlik nedir’ sorusuna açıklık getirmemiz yerinde olacaktır. Anthony Smith, ‘Milli Kimlik’ kitabında, kimlik tanımlamak için Sofokles’ in ‘Kral Oedipus’ tragedyasından yola çıkar. Tragedyada Kral Oedipus, kim olduğu sorusundan hareketle yönetici, koca, baba gibi kimlikler yerine katil, köle ve yabancı gibi yeni kimlikleriyle yüzleşmiştir. Buradan Oedipus’un çoklu kimlik ve rollerine (ailevi, ülkesel, sınıfsal, etnik, cinsel) atıfta bulunan Smith, aynı zamanda kimliklerin değiştirilebilir olduklarına da vurgu yapar (1994: 17). Gerçek ne kadar acı olsa da kişinin kendisini çoklu tanımlama ihtiyacı her dönem devam etmiş, kriz durumlarında yeni aidiyetler, dolayısıyla kimliklerle kendisini ‘diğerlerinden’ ayırma istenci her defasında kendisini göstermiştir. Milliyetçiliği de bu şekilde değerlendiren Smith, “milliyetçilik entelektüellerin kimlik krizine çözüm yoludur. ” değerlendirmesinde bulunmuştur (1994: 153).

Tarım toplumlarında dini ve kan bağına bağlı kimlikler öne çıkarken, sanayileşme sonrası ulusal devletlerde bu aidiyetlerin yerini milli kimlikler almıştı. Anthony Smith, (1994: 24) milli kimlikten bahsedilebilmesi için, topluluk nezdinde kabul edilen ortak kurum ve bunun yanında ortak yasalara sahip bir topluluk yapısının olması gerektiğini belirtir. Bunun yanında insanların ait olduklarını düşünecekleri ve onları diğerlerinden özel kılacak tarihin, sınırları belli toprak parçasının varlığının bu kimlik için elzem olduğunu belirten Smith, ayrıca Ortak mit ve tarihi belleğin olması veya yaratılmasının, ortak bir kitlesel kamu kültürünün oluşturulmasının, topluluk bireylerinin yaşadıkları ülke içinde özgürce hareket edebilecekleri ortak bir ekonominin varlığının çok önemli olduğunu belirtmektedir. (1994: 32) Tüm bu bileşenleri içeren milli kimlik dolayısıyla, ulusa ait olduğu varsayılan özellik ve değerler, gelenekler ve adetler tanımlanır, millete dahil olan herkesin yasal hakları ve kurumları meşru hale getirilir, bunların sonucunda bireyler yurttaş olarak toplumsallaştırılır.

Anthony Smith kitabında Milliyetçiliği, Batı Avrupa’da uygulandığı şekliyle ‘Batı’ ve Avrupa’nın doğusunda uygulandığı şekliyle ‘Doğu’ milliyetçilikleri olarak ikiye ayırır. Bu tanımlar ayrıca Teritoryal Milliyetçilikler ve Etnik Milliyetçilikler olarak da adlandırılmaktadır (1994: 133 - 134). Teritoryal milliyetçiler, kendilerinin hak iddia ettikleri topraklarda bağımsızlıklarına ulaşmadan önce sömürge halindeki ülkelerini, yeni bir millet ve devletsel yapıyla yönetmek amacıyla yabancı yöneticileri kovma girişiminde bulunurlar. Bu tavırlarıyla anti sömürgeci bir tavır sergilerler. Bağımsızlık sonrasında ise birçok farklı etnik unsurdan oluşan nüfuslarını, bir araya getirip bütünleştirmek adına ‘teritoryal millet’ yaratmak için çalışacaklardır. Etnik Milliyetçiler ise bağımsızlıkları öncesinde daha büyük bir siyasi birimden ayrılıp etnik bir millet yaratmaya girişeceklerdir. Bağımsızlık sonrasında ise oluşturdukları etnik milletin, kendi sınırları dışındaki etnik akrabalarının yaşadıkları yerleri ele geçirerek daha geniş bir etno milli devlet kurmaya niyetleneceklerdir. Smith milletler ile ilgili olarak her milletin biriciklik ve seçilmişlik iddiasında bulunduklarını belirtip milliyetçiliğin, modern öncesi bir hikaye olan kutsal seçilmişlik hikayesinin modern dönemdeki karşılığı olduğu yorumunu yapmaktadır. Bunlara ek olarak Smith, Batı Avrupa ülkelerinin nüfus yapılarının elverişli olması nedeniyle, milletlerin büyük bölümünün planlanmadan ortaya çıktıklarını, fakat batı dışındaki milliyetçiliklerin çeşitli hareketler sonucu milletleri oluşturduğunu aktarmaktadır (Smith, 1994: 159). Ernest Gellner ise ulusçuluğun, sanayi devleti sonrası oluşan karmaşık yapının getirisi sonucunda beliren türdeşliğe duyulan ihtiyacın yansması olarak ortaya çıktığını, bu nedenle hangi tür ulusçuluk olursa olsun bu ideolojiyi benimsemiş otoritelerin hükmettikleri halklara türdeşliği zorla benimsetmeye giriştiklerini belirtmektedir (1992: 89).

Gellner, ulusçuluğun uluslar tarafından yaratılmadığını, ulusların ulusçuluk tarafından icat edildiğini belirttikten sonra, bu oluşum sürecinde gelenek ve mitlerin icat edildiğini, uzun zaman öncesinden günümüze bozulmadan geldiği iddia edilen ulusa ait saf özelliklerin gündeme getirildiğini ve ölü dillerin canlandırıldığını ortaya koyar (1992: 106). Ulusçuluk ideolojisi kapsamında tarihsel birikim sonucu oluşan kültürler, kendi içlerindeki unsurların filtreden geçirilmesiyle ulus yaratımı adına dönüştürülür. Bu çabalar sonucunda, farklı alt kültürlerle ait toplum

kesimlerini tek potada eritmek adına, yaratılan üst kültür topluma zorla dayatılır. Bu sayede yerel grupların, kendilerine özgü folklorik kültürlerini yeniden ürettikleri karmaşık bir sistem yerine, ortak kültür sayesinde toplulukların bir arada tutulduğu, birbirlerinin yerini alabilecek atomize bireylerden oluşan bir toplumu içeren sistem amaç edinilir. Buna karşın Anthony Smith, yine milliyetçiliği kullanan azınlıkların, asimilasyona karşı azınlık kültürlerini, tarihlerini ve edebiyatlarını savunabilme şansını yakaladıklarını belirtmektedir. Smith'e göre kimlik arayışındaki toplum, milliyetçilik düşüncesinden hareketle toplumsal dayanışmayı destekler, direnişi ve bunun yanında kendi inisiyatifindeki bir ekonomiyi teşvik eder. (1994: 37). Smith ulus yaratım süreçlerini kısaca şöyle sıralar:

“Topluluk edilgen bir durumdan etkili bir siyasal harekete evrildikten sonra, kendi yurdu kabul edilen bir toprak parçasına yerleştirilir. Ekonomik birliğin tahsisi sağlanmak için harekete geçilmesinin yanında, halkın ve kitlelerin, milli değerler, mitlerle yeniden eğitilmesi ve yüceleştirilmesi ele alınır. Bunlar sonucunda ise ulusun etnik üyelerinin, toplumsal ve siyasi haklar verilmesi yoluyla yurttaş haline dönüştürülmesiyle ulus yaratım süreci tamamlanır (1994: 107).”

Bu süreçlerin sağlıklı ilerletilebilmesi için bizzat kültüre başvurulur. Eski dini gelenekler yerine etnik geçmişten yerel kültürel öğeler sentezlenir, gerekirse etnik geçmiş keşfedilip, ‘yeniden doğuş’ seferberliğine girilir. Geçmişin keşfiyle halkın geçmişe bağlılığı, devamlılığı sağlanır ve halk özne haline getirilir. Eski aziz ve arifler halkın zekasını yansıtmak görevini üstlenirler. Topluluğun özne durumunu desteklemek adına iki yol izlendiğini belirten Smith, birinci yol olarak doğaya dönüşle, doğanın şiirsel mekana dönüştürülmesini öne sürer. Bu sayede yurt olarak ilan edilen sınırları belli toprak parçası, milli dramının gerçekleştiği yer olarak tarihsel bir nitelik kazanır. İkinci yol olarak ise Smith, yurdun sınırları içinde bulunan tarihi eser ve anıtların (Şatolar, mabetler vs.), yurdun doğal bir parçası olarak ele alınarak sanat eserlerinde, günümüzle bağlarının bulunduğu fikrinin yansıtılmasını belirtir. Bu yollarla saf bir halk miti yaratılıp, köken ve soy tespiti yapılır. Ayrıca kahraman ve azizler sayesinde ulusun altın çağı miti ortaya konur. Bu mitler sayesinde yoksul olan toplumun ihtiyacı olan cemaat ve asalet duygusuna ulaşmak hedeflenir. Bu yaratım süreçlerinin baş kahramanı, şüphesiz ki toplumun entelijansiya olarak adlandırılan

kesimidir. Anthony Smith, entelijensiyanın rolü üzerine onları profesyoneller olarak niteleyip ‘Milli Kimlik’ kitabında şöyle yazmıştır:

“İlk sivil ve teritoryal milliyetçilikler... Asli dayanaklarını bu profesyoneller (hukukçular, doktorlar, mühendisler, gazeteciler, öğretmenler vs.) arasında bulmuşlardır....Profesyonellerin bir sivil millet ideolojisi yaratmaları olağan bir durum değildir. Onlarınki daha çok fikriyatı yaymak ve onu siyasi kurumlar ve faaliyetler içerisinde gerçekleştirmek gibi siyasi bir roldür (1994: 187).”

2. BÖLÜM

ULUSLARIN YÜKSELİŞİ DÖNEMİNDE OSMANLI'NIN BALKAN HAKİMİYETİ VE DEVLET YAPISI

2. BÖLÜM

ULUSLARIN YÜKSELİŞİ DÖNEMİNDE OSMANLI’NIN BALKAN HAKİMİYETİ VE DEVLET YAPISI

Osmanlıların Balkanlara kalıcı olarak yerleşmesi ve Balkanları şekillendirmesi 1389 yılında Sırp ordusu ile gerçekleştirdikleri Kosova savaşı sonrasına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren Balkanlarda tarıma dayalı bir düzen kuran Osmanlılar, din ve ırk farkı gözetmeyen siyasi bir sistemi hayata geçirdiler. Ele geçirilen yerlerdeki köylülerin, kendilerini Osmanlı düzeni içerisinde güvende hissetmeleri adına, kendi yerel geleneklerini ve dini inançlarını serbestçe yaşamalarına izin verilmiş ve önceki yönetimlerden kalan vergi yükleri hafifletilmişti. Bu bölgelerdeki aristokratlar ve feodaller hemen Osmanlı saflarına geçerek, Osmanlı sistemine dahil olmuşlardı. Bu süreç içinde gerek daha az vergi ödemek gerekse de devlet içinde yüксеlebilmek gibi motivasyonlarla din değiştirip İslam dine geçen kesimler bulunmaktaydı.

Sacit Kutlu’nun Balkanlar ve Osmanlı Devleti kitabında belirttiği üzere; “Balkanlardaki halkların, Hristiyanlıktan İslamiyet’e geçiş süreçlerini yumuşak ve kabul edilebilir bir şekilde yapmalarını sağlama görevi tarikatlara verilmişti” (2018: 4). Tarikatların katı kurallara dayanmayan, herkese açık ve hoşgörölü, kadınları erkeklerle aynı meclise dahil edebilen yapısı sayesinde, bu yapılar kitlelerin İslam’a geçişlerinde katalizör görevi görüyorlardı. Bektaşî mezhebi dahilindeki bu tarikatların, Bektaşîliğin din değiştirme konusunda sağladığı kolaylık, Hristiyanların azizlerini, bayramlarını, ibadet yerleri ve geleneklerini dışlamadan, kendi içerisinde eritebilme gücü ve heterodoks yapısı, bu konuda çok etkili oluyordu.

Osmanlı yönetiminin uyguladığı iskân politikası sayesinde, birçok stratejik bölgeye Türk nüfus iskan edilip, nüfus içerisinde Müslümanların çoğunlukta olması sağlanmıştı. Türklerin merkezi yönetime itaatini sağlamak, fethedilen toprakların ve ulaşım yollarının güvenliğini sağlamak ve Anadolu’da tarımla uğraşıp, yağmacı Türklerden rahatsız olan köylülere nefes aldirmek gibi nedenlerle, iskân politikası için Türkler seçilmişti.

2.1. Osmanlı Devlet Sistemi

Osmanlı Devleti'nde oluşturulan idari sistem merkezi yönetimin mutlakiyeti amacına yönelik oluşturulmuştu. Padişahın mutlak hakimiyeti, devlet içerisindeki servet birikimin tek elde toplanmasına dayanıyordu. Devlet sisteminde istisnalar bulunmakla birlikte, özel mülkiyete izin verilmezken, padişah devlet bünyesinde yaşayanlar adına tüm mülkiyete sahipti. Ele geçirilen bölgelerin toprakları yönetici ve hanedan mensuplarına verilir, geriye kalan topraklar ise 'Dirlik' adı altında 'Tımar'lara bölünürdü. Bu tımarlar ise 'çift hane' olarak adlandırılan ve bir köylü ailesinin, vergilerini ve giderlerini ekip biçerek karşılayabileceği büyüklükteki parçalara bölünürdü. Savaşlarda başarı gösteren, yararlı görülen ve genelde Müslüman - Türk kökenli olan sipahilere tımarların zirai bölümleri, mülk sahibi olmayıp sadece gelirleri üzerinde hak sahibi olacakları şekilde tahsis edilirdi. Kökenine bakılmaksızın tüm köylüler tımar sahibine, 'çift resmi' olarak adlandırılan vergi ödemekle yükümlü olmakla birlikte, köylülerin büyük çiftlikler oluşturmaması ve servet biriktirmemeleri maksadıyla, birden fazla çift haneye sahip olmasına izin verilmezdi. Köylülerin topraklarını terk etmeleri engellenmeye çalışılır, zanaat öğrenmek isteyen veya kasaba, şehre yerleşmek isteyen köylüler tımar sahibine 'çift bozan akçesi' ödemek zorunda kalırdı. Böylece iş gücünün yetersiz olduğu tarım alanında, toprağı işleyenlerin sayısının azalması önlenmeye çalışılırdı. Sınır bölgelerindeki topraklar ise, bölgenin eski aristokratlarına, Ortodoks kilisesinin toprakları ise Ortodoks ruhbanına tahsis edilirdi.

Osmanlı'da servet birikimi özellikle önlenmeye çalışılır, kim olursa olsun çiftlik sahiplerinin ürünlerini düşük fiyatlardan satmalarına izin verilirdi. Devletin merkezi gücü, siyasi bir statüye sahip olup sivil alanda özgür olan kapıkullarına dayanmaktaydı. Bu sayede, kapıkullarının padişah dışında kimseye bağlı olmamaları sağlanır, yönetimin feodal beyler ve aristokratlara bağlı olmadan devleti yönetmesi sağlanırdı. Kapıkullarının askeri kanadı olan yeniçeriler ise ordunun belkemiğini oluştururdu.

Osmanlı Devleti'nde bünyesinde yaşayanlar inançlarına göre hiyerarşik bir şekilde ayrılır, bu tanımlamalara göre farklı haklara sahip olurlardı. Dolayısıyla yönetimde

bulunan ve ayrıcalıklı bir konumda olan Müslümanlar ile yönetimde ve orduda bulunması yasak olan Gayri Müslimler olarak devlet nüfusu iki ana gruba ayrılmıştı. Devlet yönetimi içerisinde İslam geleneğinden gelen ‘millet’ kelimesi dini toplumları tarif etmekte, etnisite için ise ‘kavm’ kelimesi kullanılmaktaydı (Kutlu, 2018: 6).

İstanbul’un fethiyle birlikte Osmanlı Devleti, Bizans’ın mirası olan Ortodoks Kilisesi’nin koruyuculuğunu üstlendi ve Katoliklerin ruhani lideri Papa’ya rakip bir kurum olarak güçlenmesine vesile oldu. Bunun sonucunda, Sırbistan’ın fethi sonrasında Sırp Patrikliği ortadan kaldırıldı ve Ortodoks Sırplar İstanbul Patrikliğine bağlandı. Bu sayede Osmanlı, Ortodoks Hristiyanlığının merkezi statüsünü tek elde toplayıp korumuş oldu.

Osmanlı devleti farklı milletlere ait toplulukları birleştirmekten ziyade ayrı yaşam alanları oluşturma politikası izlemişti. Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi mahalleleri genellikle birbirlerinden ayrı olmaktadır. Tabi ki değişik milletlerin karışık olduğu mahalleler ve köyler de bulunmakla birlikte ender bulunmaktaydı. Farklı yaşam alanlarının yanında, milletlerin sokakta da farklı cemaatlerden olduklarını belirtmesi ve Osmanlı yöneticilerin önemli gördükleri ‘herkesin yerini bilmesi’ politikasına uygun olarak, insanların konum, din, meslek vb. statülerini sembolize edecek giysiler giymeleri ve ona göre davranmaları gerekirdi.

Gayrimüslimlerin ev ve ibadet yerleri Müslümanlar’ ınkinden daha alçak olmak zorunda, evlerinin rengi genellikle koyu renk ve tercihen siyah boyalı olmaktadır. Müslüman ve gayrimüslimlerin gerek sarık sarma biçimleri sarıklarının renkleri, ayakkabı ve giysi renkleri farklı olmak zorunda olmakla birlikte Müslümanlar yeşil ve beyaz, Hristiyanlar mavi, Yahudiler ise sarı renk kullanıyorlardı. Bunların yanında da Müslümanlar ve gayrimüslimleri ayırtıracak davranışlar mevcuttu. Gayrimüslimlerin, özellikle şehir içlerinde ata binmesi, kılıç taşıması ve hamamda nalin kullanması yasaktı. Tüm bu ayırtıcı politikalara rağmen dönem içinde en hoşgörülü politikalar yine Osmanlılara aitti. Devletin kurulduğu ve geliştiği dönem içerisinde, Özellikle Fatih

sonrasında, üç tek tanrılı dini, etnik ve dinsel alt gruplarıyla birlikte tanıyan tek devlet Osmanlı Devleti'ydi (2018: 9).

Osmanlı'nın hoşgörüye dayalı huzur ortamı milletler arası geçişin olmadığı ve toplulukların birbirlerine kapalı olması sayesinde sağlanmaktaydı. Milletlerin kendi kültürlerini ve kimliklerini koruyup geliştirmeleri, başka toplumlara karışmamalarına bağlıydı. Topluluk ve cemaat içindeki bireyler, kendi dini cemaatleri içerisinde en alttan en yükseğe kadar yükselmesine izin verilirken, devletin en üst kademelerine ulaşabilmeleri Müslüman olmalarına bağlıydı. Gayrimüslim birinin devletin en üst mevkilerine gelebilmesi Tanzimat'a kadar mümkün değildi. Sacit Kutlu'nun belirttiğine göre Osmanlı Devlet sistemi, dışa kapalılık, otoriteye boyun eğilmesi ve boyun eğmenin gönüllü olarak, kolektif bir uzlaşya varması temeline dayanmaktaydı. Padişaha rakip olacak herhangi bir güçlü sınıf ya da topluluğun ortaya çıkması mümkün olduğunca engellenmekte, kültürel ayrıştırma ve servetin tek elde toplanmasıyla padişahın tek otorite olarak kalması sağlanmaya çalışılmaktaydı (2018: 9).

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslimler, devlete 'cizye' adı verilen ek vergiler ödeme karşılığında oturum için izin alabiliyor, devletin korumasını edinebiliyorlardı. Askerlik yapmalarına izin verilmemekle birlikte, kendi dini ve sosyal çevrelerinde sınırlı da olsa söz sahibi olabiliyorlardı. Devlet içerisinde icra edilen meslekler dahi dini topluluklara göre farklılık göstermekteydi. Ticaretin Müslümanlar tarafından ahlaklı bir meslek olarak görülmemesi nedeniyle Türkler daha çok, askerlik, çiftçilik ve ulemalık gibi mesleklerle uğraşmaktaydı. Sacit Kutlu, gayrimüslimlerin uğraştıkları meslekleri şöyle belirlemekteydi: "Tercümanlık, kethüdalık, kalfalık, gümrük emirliği, mültezimlikü mimarlık, hekimlik, cerrahlık, barut imalatçılığı, top dökümcülüğü, kiremitçilik, kerestecilik, ipek - muslin - keten dokumacılığı, fırıncılık, terzilik, nakışçılık, sarraflık, kuyumculuk vb." (2018: 12). Nazım Beratlı, "Kıbrıs'ta Ulusal Sorun" adlı kitabında bu yapının, özellikle padişah Fatih Sultan Mehmet'in fetih sonrası çıkardığı yasalarla belirlendiğini belirtmektedir. Ona göre bu yasalarda gümrük vergilerinin gayrimüslimlerden %2.5, Müslümanlardan %5 oranında alınması açıkça gayrimüslimleri, dolayısıyla nüfus olarak açık ara daha kalabalık olan

Rumları, ticarete yönlendirmektedir. Tarımla uğraşan Müslümanlardan 1/10 öşür, 1/40 zekat alınmasına karşın yine tarımla uğraşan gayrimüslimlerden önce ½ oranında olup, sonradan 1/5 oranına gerileyen Haraç ve bir işçiyi 15 gün besleyecek miktarda Cizye alınması Müslümanları Tarıma yönlendirmek amacı taşımaktaydı (1991: 25-26) Yine Beratlî' ya göre Osmanlı Devleti'nin 1918'deki sermayesinin %50'si Rumlara ait olmakta ve işçilerin ise %60'ını Rumlar oluşturmakta iken, sermaye sahibi Türklerin oranı %15, Türk işçilerin oranı ise yine %15 olarak görülmektedir (1991: 26).

Bu dönem içerisinde Avrupa'da bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Feodal düzenlerin sonuna gelinmiş, krallar güçlenerek feodal asilleri egemenlikleri altına almaya başlamışlardı. Bununla paralel olarak kralların merkeziyetçi bir yapı sağlamaya yönelik girişimleri ile birlikte ulusal yapılar yavaş yavaş oluşmaya başlıyor, nüfusun türdeş bir yapıya dönüşmesi için çabalarda bulunuyorlardı. Fransa, Almanya ve İtalya'nın, 1843 Verdun Antlaşması ile belirlenen sınırlarının uzun zaman boyunca değişmemesi de bu dönüşümü kolaylaştırmaktaydı.

Osmanlı döneminde Yakın Doğu'dan başlayıp, Anadolu üzerinden Balkanlara ulaşan ticaret yolları iyileştirilmiş ve yol boyunca güvenlik sağlanmıştı. Osmanlı yöneticileri bu yollar üzerinde transit olarak yapılan geçişlerden alınan vergilerden gelir elde etme politikası benimsemişler, ihracattan gelir elde etmeyi tercih etmemişlerdi. Diğer yandan Batılı devletlere 'kapitülasyonlar' olarak adlandırılan ticari imtiyazlar vererek, Batılı devletleri birbirlerine karşı kışkırtmayı, diğer yandan da Batılı tüccarların Osmanlı Devleti'ne gelişini teşvik ederek, ülke içinde merkezi yönetime karşı güçlü bir tüccar sınıfı oluşmasını engellemeyi amaçlamışlardı.

Osmanlı Devleti, klasik dönemde, Yakın Doğu iktisadi geleneklerine bağlı olarak, kendi kendine yetebileceği politikaları uygulamaktaydı. Ülke içerisinde üretilen mal ve hizmet arzının fazla miktarda ve ucuza elde edilmesi hedeflenir, üretim eksikliğinden ortaya çıkabilecek sorunları engellemek için ithalat teşvik edilip, ihracat güçleştirilirdi. Devlet bünyesinde yapılan üretim - tüketim dengesi takip edilir, lokal ihtiyaçların karşılanması durumunda geriye kalan üretim fazlalığı İstanbul'a gönderilirdi. İstanbul'un

ihtiyacının giderilmesi, devlet için hayati öneme sahipti. Bu nedenle öncelik İstanbul'a verilirken, İstanbul'un ihtiyacı karşılandıktan sonra geriye kalan üretim fazlası, üretim eksikliği olan bölgelere gönderilirdi.

İhracatın yapılabilmesi ise, sadece yurt içindeki talebin karşılanması sonrası artan ürünlerin varlığına bağlıydı. Kutlu'nun belirttiğine göre üretildiği yerden çıkarılan mallar iç gümrük vergilerine, yurt dışına ihraç edilenler ise dış gümrük vergilerine bağlı olup vergiler, merkezi yönetime alternatif bir güçlü tüccar sınıfı oluşmaması amacına uygun bir şekilde düzenlenip, uygulanırlardı. Kutlu, en az gümrük vergilerine tabi olanların Batılı tüccarlar olduğunu, en yüksek gümrük vergilerini ise gayrimüslim Osmanlı tüccarların ödediğini, Müslüman tüccarların ise bu iki tüccar grubunun arasında bir gümrük vergisine tabi olduğunu belirtir (2018: 17).

2.2. 17. Yüzyıl sonrası Osmanlı Devlet Sisteminin Problemleri

17. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı devlet yönetimine, şehzadelikleri döneminde eyaletlere gönderilip yönetim tecrübesi edinmemiş, ordu ile birlikte sefere çıkmamış, entelektüel açıdan yetersiz, saray dışındaki kişilerle bağlantısı bulunmayan ve saray içerisinde de danışabilecekleri bilgili ve tecrübeli kişilerin bulunmadığı padişahlar geçmekteydi. Dönemin Batılı elçilerinin tespitlerine göre, Osmanlı yönetim ve sistemdeki yozlaşma, tek otoritenin bulunduğu Floransa ve Fransa'dan farklı olarak hanedanın değişmemesi ve bu nedenle sistemin kendisini düzenlemesinin mümkün olmamasına bağlıydı. Bu duruma, Osmanlı Devleti'nde aristokrasi ve soyluluğun olmaması nedeniyle hanedanın değişmemesi neden olarak sunulmaktaydı.

Osmanlı tebaası çoğunlukla köylülerden oluşmakta ve Osmanlı sistemi ise tımar ve kapıkulu sistemlerine dayanmaktaydı. Bu sistemler 16. yüzyıl yarısına kadar başarılı bir şekilde işlemiş ve Osmanlı'nın küçük bir beylikten bir imparatorluğa dönüşümünü sağlamıştı. Fakat Kanuni Sultan Süleyman'ın son dönemlerine gelindiğinde bazı sıkıntılar oluşmaya başladı. Kanuni döneminde İmparatorluk en güçlü ve prestijli olduğu dönemi yaşıyor, nüfus içinde ölümler azalıp doğumlar artıyordu. Fethedilen yeni bölgeler ile sınırların genişlemesi, 16. yüzyıl ortalarında Akdeniz bölgesindeki genel nüfus artışı gibi sebepler, imparatorluk içerisindeki nüfus artış hızını arttırmış ve bu durum da toprağı işleyecek olan köylü nüfusunun sayısının artmasına vesile olmuştu. Köylü nüfusun işlediğı çift haneler köylülere yetmiyor, mevcut olan tımarlar ise sipahi ve kapıkullarına yeterli gelmiyordu. Tüm bunların yanında ticaret yollarının Osmanlı Devleti'nden geçmesi nedeniyle yeni ticaret yolları arayışına giren Batılı devletler yeni kıtalar keşfetmişler, keşfettikleri yerlerden getirdikleri zenginlikler, madenler sayesinde Osmanlı parasının değerinin düşmesine neden olmuşlardı. Hem nüfus artışı ve işlenecek toprakların yetersiz oluşu, hem Amerikan gümüşünün yarattığı enflasyon baskısı, Osmanlı'da mali durumdan krize neden oldu.

Kapıkulu sisteminin askeri birimi olan yeniçerilerin, zaman içerisinde kazandıkları güçle birlikte kendilerine bağılı dirlik talep etmeleri, sistemin bozulup kapıkullarına da dirlik hakkının sağlanmasıyla sonuçlandı. Devlet içinde, talebi karşılayacak yeterli tımar olmaması nedeniyle, kapıkullarına verilmek üzere bazı tımar sahibi sipahilerin tımarları ellerinden alındı. Tımara dönüştürülen yeni topraklar ise, sipahilerin hakkı olmasına rağmen kapıkullarına verilmeye başlandı. Tüm bu gelişmeler sonucunda tımar sisteminin bozulması, tımarlardan elde edilen vergi gelirlerinin de azalmasına, devletin ise bu açığı karşılamak için başka vergiler eklemesine ya da mevcut vergileri arttırmasına neden oldu.

Devlet hazine düzeninin alt üst olmasına neden olan bu gelişmelerle birlikte imparatorluk merkezi, tarım üstündeki denetimini kaybetmiş, taşra üstündeki hakimiyetini yitirmişti. Tımar sisteminin bozulması nedeniyle topraksız kalan sipahiler

yanında, hem topraksız hem de işsiz olan genç köylü kitleleri ortaya çıkması sonrasında, işsiz kitlelerin şehirlere göç etmesi gerginliklere yol açmaktaydı.

Bu gelişmelerin hazırladığı uygun ortam nedeniyle, 17. yüzyıl başında Celali İsyanları çıktı. Topraklarını yitiren sipahiler, işsiz köylüler ve suhteler, çeteler şeklinde örgütlenip bölgelerde yağma yapmaya başlamıştı. Osmanlı devlet yöneticilerinin isyanın çıkışını sosyo ekonomik sebeplere değil de, ayaklanmayı teşvik edenlerin halkı yoldan çıkarmasına bağlaması ve bu düşünceyle isyanı bastırması, isyandan yapısal dersler alınmasına engel olmuştu (Kutlu, 2018: 22).

Osmanlı'nın mali sisteminin bozulması, fetihlerin azalması gibi sebeplere ilaveten kapıkulu askerleri olan yeniçerilerin güçlenmesi, iktidarı tehdit eder olmuş, 17. yüzyılda sıklıkla padişahların tahttan zor kullanılarak indirildiği, istikrarsız bir sürece yol açmıştı. Bu istikrarsızlığı önlemek adına III. Selim devlet içinde yenilikler yaptı. III. Selim, 'Nizam-ı Cedit' olarak adlandırılan yenilikler dahilinde sadece Avrupa' dan etkilienilerek ordu yapısına ve asker eğitimine yönelik yeniliklerde bulunmamış, aynı zamanda Batı'daki bilgi ve teknik birikimler örnek alınarak devlet içerisindeki idari, askeri, ticari alanlarda yapılması düşünülen değişiklikleri de gerçekleştirmişti (Toprak, 2011: 26).

2.3. Avrupa'nın Yükselişi ve Modern Ulus Devletlerin Doğuşu

16. yüzyılda Akdeniz çevresindeki nüfus artışı sadece Osmanlı'da işsizliğe neden olmamış, Avrupa'da da işsizliğin artmasına sebep olmuş, yaşanan olumsuzluklar nedeniyle köylü isyanları ortaya çıkmış, Protestanlığın ortaya çıkması ve yayılması sonrasında Protestan ve Katolik ülkeler arasında mezhep savaşları meydana gelmişti. Batı Avrupalı devletler bu sorunlar karşısında, Osmanlı gibi isyanları bastırmakla yetinmemiş, daha kapsamlı ve sistemsal değişimler yapma yoluna gitmiş, rönesans ve reform hareketlerinin sonucunda hızlanan kentleşmeyle işsizlik sorununu çözmeye çalışmıştı.

Katolik ve Protestan ülkeler arasında yaşanan savaşların ardından, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması ile Avrupa'daki ülkelerin sınırları şekillenmiş, sonrasında Protestan Kilisesi Papalık denetiminden bağımsızlığını elde edip ayrılmış, Papalığa bağlı diğer ulusal Katolik kiliseleri özerklik elde etmişlerdi. Böylece reform hareketleri sonrası sarsılan Papalığın otoritesi, özellikle kuzey Avrupa'da mutlak hakimiyetini yitirmişti.

Aynı dönem içerisinde, 1640-1660 yılları arasında Britanya Adasında, Feodal düzen yanlısı toprak sahipleri ve Kral I. Charles ile Anglikan Kilise üyeleri, ticaret ve küçük sanayi mensupları, küçük toprak sahipleri ve halk önderlerinin oluşturduğu orta sınıfın desteğini alan İngiltere parlamentosu arasında gerçekleşen iç savaş sonrasında, parlamento ve destekçileri galip çıkmışlar ve I. Charles'ı idam etmişlerdi. 1689 yılında, kendisi Protestan olan III. William kral oldu ve aynı yıl, Kral'ı sınırlayan ve kralın bazı yetkilerini parlamentoya devreden 'İngiliz Haklar Bildirgesi' yayınlandı.

Bu gelişmeler, Batı Avrupa devletlerinin ulus devletlere dönüşümlerinin habercisiydiler. Ulus devletlerde olan merkezi yönetim ve hiyerarşik yapılar, maliye ve bürokratik yapıların merkezde toplanması, düzenli ordular kurulması bu dönüşümün işaretleri olmakla birlikte, uluslararası ilişkiler de gelişmekte, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmayacağı, devletler hukukuna bağlı ilişkiler gelişmekteydi (Kutlu, 2018: 25). Batı Avrupa devlet yapılarının merkezileşmesi yanında, ticaretin gelişmesi, bilimsel ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sermaye birikiminin artması, bu ülkelere global bir egemenlik fırsatı yaratmıştı.

Osmanlı Devleti'nin 'kendi kendine yetme' yi öncelik olarak gören, ihracatı önlemeye yönelik politikası yanında, zenginleşen Batı Avrupa ülkeleri hammaddelere yüksek fiyat vermektedir. Osmanlı'nın güçlü tüccar sınıfı oluşturmamak adına düşük fiyattan bu ürünleri alması, tüccarların kaçak ihracat yapmasına vesile oluyordu. Diğer yandan Batı Avrupa devletlerinin güçlenerek Osmanlı'ya üstün gelmeye başladıkları II. Viyana kuşatmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti kaybettiği geliri telafi etmek için ek vergiler getirmiş, devletin adalet mekanizmalarının bozulmasıyla birlikte kadrolardaki yolsuzluk

ve rüşvetin artması gibi yapısal durumların üstüne dini hoşgörünün yerini dini bağnazlığa bırakmış, devlet içerisinde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim nüfus arasında sıkıntılar oluşmuştu.

Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Venedik, Rusya Çarlığı, Avusturya ve Lehistan ile 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin ilk kez devletler hukukuna göre yazılmış ve antlaşma şartlarını kendisinin belirlemediği ilk antlaşma olmuştu. Fetihlerin azaldığı, devletin varlığının tehlikeye girdiği bu dönemden itibaren Osmanlı yöneticileri, Avrupa devletleri arasında müttefik arayışına girerek denge politikaları izlemeye, bu nedenle yönetici kademelerdeki askerler dışında diplomat ve maliye uzmanları da önemli pozisyonlar sağlamışlardı. Sanayi devrimi ve üretimde makineleşmeyle birlikte üretimin arttığı, işçiliğin ucuzladığı İngiltere gibi ülkelerin, ürettiklerini ihraç ederek piyasa hakimiyeti kurmaları nedeniyle Osmanlıların ticaret gelirleri daha da azalmış, bu nedenle daha önce Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, İngiltere ve Hollanda'ya da verilmeye başlanıp nitelikleri değişmiş, Avrupalı devletler lehine olan antlaşmalara dönüşmüştü.

2.4. Aydınlanma Fikirlerinin Balkanlara Yayılması ve Yunan İhtilali

18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa devletleri sanayi, kültür ve tarım alanlarındaki ilerlemelerini gerçekleştirmişti. İletişim araçlarını geliştirmiş, Matbaacılığın gelişmesiyle okur yazar oranı artmış, Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan fikirler doğrultusunda sekülerleşme ortaya çıkmıştı. Bilimsel gelişmelerin yanında Batılı aydınlar insanlık tarihini araştırmak, uygarlık tarihini keşfetmek arzusuyla Antropoloji ve beşeri coğrafya alanlarında çalışmalara girişmişlerdi. Aydınlanma fikirlerinin önce Yunanistan, ardından tüm Balkanlara yayılması, buralarla ticari ve kültürel ilişkileri olan İtalyanlar aracılığıyla gerçekleşmiş, bu sıcak ilişkiler Avrupa'da Helenizm'e ilgi oluşmasına da neden olmuştu.

Ulus düşüncesinin Balkanlarda algılanma şekli, Batı Avrupalı ülkelerden çok farklı olmuştur. Meltem Begüm Saatçi, 'Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usûller' adlı makalesinde Balkanlara yayılan ulusçuluğun, Balkanların Batı Avrupa devlet ve toplum yapısından farklı bir düzene sahip olması nedeniyle Aydınlanma temelinde değil Romantizm temelinde geliştiğini belirtmektedir (2009: 14-15). Saatçi'ye göre Aydınlanma' da akılcılık baz alınırken, Romantizm' de duygular temel olarak alınmakta, Aydınlanma' da toplumdaki bireylerin ortak yanlarının öne çıkarılmasına önem verilirken Romantizm' de bireysellik önemsenmektedir. Fransa ve Almanya arasındaki gelişim farklılıklarından yola çıkan Saatçi, Balkan topluluklarının, Batı Avrupa devletlerindeki gibi şehirleşme, sanayi ve üretim gibi değerlere sahip olmadıklarından dolayı, kendi değerleri olan etnisitelerine sarılıp, bu özelliklerini öne çıkardıklarını belirtmektedir.

Kaysar V. Mavratsas, 'Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'taki Yönleri' adlı kitabında Aydınlanmanın düşün dünyasına en önemlisi etkisinin, farklı halkların kendilerine özgü tarih bilinci oluşturmalarına vesile olması olduğunu yazmaktadır. Mavratsas Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan ve ortak özelliklerinin bu tabiiyet olduğu Ortodoks halkların, farklı etnik gruplar halinde ayrışarak ortak Ortodoks kimliklerini reddettiklerini belirtmektedir (2000: 41). Ayrıca Mavratsas Balkanlara Aydınlanma düşüncesinin gelmesi ve entelektüelleri etkilemesiyle birlikte, geri kalmış halkların eğitiminin gündeme geldiğini yazmaktadır. Bu eğitim seferberliği sırasında dilbilgisi kitapları ve sözlüklerinin üretilmesiyle lisan çeşitliliğinin fark belirginleşmiş, dolayısıyla Etnik farklılıklar gün yüzüne çıkmıştı. Aydınlanma düşüncesinin etkisini kaybedip yenilmesi sonrasında ise hakim düşünce, bireye karşı halkın önceliğinin belirtildiği Alman romantizmi olmuştur (2000: 44).

Osmanlı Devlet politikası gereği, mutlak otoriteye rakip çıkmaması adına devlet içerisinde Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin, hiçbir millettten siyasal ve kültürel elit yetişmesine izin verilmemekteydi. Buna rağmen bir istisna olarak Rum Ortodoks Patrikhanesi ve dolayısıyla Fenerli Rumlar ortaya çıkmaktaydı. Bizans'tan gelen kültürel birikimleri sayesinde, Osmanlı Rumları içerisinde ayrı bir zengin tabaka

oluşturmuş olan Fenerli Rumlar, Batı dillerini bilip, Batılı ülkeleri de tanımaları sayesinde, Osmanlı devlet yönetimine ait mevkilere gelmişler ve önemli hizmetlerde bulunmuşlardı. Zengin ve elit bir kesim olan Fenerli Rumların çocukları Roma, Cenova ve Paris gibi Batı ülkelerinin şehirlerinde, genellikle tıp eğitimi görüyor, bu sayede batıdaki gelişmelerden haberdar oluyorlardı. Ayrıca Toprak'ın yazdığına göre uluslararası ilişkilere dayalı siyasete hakim olan Fenerli Rumlar, Osmanlı Devleti bünyesinde Avrupa dillerine hakim yetkili kişi eksikliğini giderip, devletin Avrupa ile ilişkilerini düzenlemekte önemli bir yere sahiptiler (2011: 155).

Osmanlı yönetiminin desteğini arkasına alan Ortodoks Patrikhanesi, devlet içerisindeki diğer gayrimüslim dini otoritelerden (Ermeni patriği, Yahudi Hahambaşı vs) çok daha fazla yetki ve güç sahibi bir kurum olarak öne çıkmaktaydı. Osmanlı Devleti bölgesel çıkarları açısından Fener Patriğinin, Balkanlardaki Ortodoksları Rumlaştırma politikasına destek vermeyi gerekli görmüş, özerk olan Bulgar ve Sırp kiliselerini ortadan kaldırmıştı. Bu gelişmeler, Slavlar ile Fener Patrikhanesi arasında sıkıntılar oluşmasına neden olmuştu. Osmanlı ile Rusya arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında ise Osmanlı, koruyucusu olduğu Ortodoksların hamiliğinin Rusya'ya geçtiğini kabullenmek zorunda kalmıştı (Kutlu, 2018: 35).

Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin güçlü merkezi yapısına zarar vermiş, kırsalda halk tarafından seçilen ve devlet ile halk arasında köprü görevi gören, Müslümanların Ayan olarak adlandırdığı cemaat liderleri, bulundukları bölgede vergi toplamak ve vergileri belirlemek gibi görevler edinerek, süreç içerisinde büyük arazi sahibi beylere dönüştüler. Atama yerine seçildiklerinden dolayı, tımar sisteminin de bozulmasıyla kısmen özerk duruma gelen ayanlar, Osmanlı merkezi yönetimi sonrası, yerelde en güçlü sınıfa dönüşmüşlerdi. Ayanlar güçlendikçe hâkim oldukları toprakları genişletmeye koyulmuşlar, gerektiği takdirde merkezi hükümete karşı çıkmışlar, kendilerine mülk yapmak adına arazilere el koyup, köylüleri gündelikçi duruma getirmişlerdi. Güçleriyle birlikte meşruiyet kazanan ayanlar ile Hristiyan köylüler arasında huzursuzluk ve çatışma ortamı oluşmuştu.

Gittikçe güçlenen Rusya ile imzalanan antlaşmalar sonrasında, Karadeniz’de limanları bulunan Rusya ile Avrupa arasında ticaretin artması, Osmanlı’nın da bu ticaret yolları üstünde olması, Yunan adalarında deniz ticaretiyle uğraşan Yunan denizcilerin ticaretle zenginleşmesine vesile oldu. Serap Toprak'ın belirttiğine göre, vergilerden muaf olmak adına 'berat' sistemine dahil olan Rum tüccarlar ve acenteler farklı ülke bayrakları altında (özellikle Ruslar altında) ticaret yapmakta ve bu sayede sermaye oluşturmaktaydılar (2011: 134). Osmanlı devlet yöneticilerinin sermayelerini işletme görevi de edinen bu denizciler arasından 18. yüzyıl içerisinde, özellikle Mora ve İyon adalarından, geniş sermaye sahibi armatörler çıkmaya başlamıştı. Ticaretle arttırdıkları servetleriyle diğer taraftan da, Fener ve Galata’da Hastaneler inşa edip, bağışlar yaparak gayrimüslim halkın sempatisini de toplamaya başlamışlardı. Osmanlı Devleti'nde oluşmakta olan Rum burjuvazisi, 18. Yüzyıl sonlarına gelindiğinde Doğu Akdeniz ticaretinin ve Karadeniz ticaretinin 3/4' üne hakim olup, Balkanların iç ticaretinde de söz sahibi duruma gelmişti (Toprak, 2011: 135).

Yapısal sorunlar ve savaşlarla boğuşan Osmanlı Devleti, diğer yandan da devlet ekonomisine zarar vermeye başlayan ve dışa bağımlılığı arttıran kapitülasyonlarla daha da zayıflamakta, Batı Avrupalı devletlerin ürettiği sanayi ürünlerinin ülke içine kolaylıkla girmesiyle yerli üretici ve lonca sistemi de çökmekteydi. Batı Avrupa’da ortaya çıkan gelişmelerle birlikte oluşan orta sınıf içerisinde burjuva sınıfı meydana gelip, aydınlanma fikirleriyle birlikte yeni bir dünya inşa etmekte olduğu dönemde Osmanlı Devleti içerisinde, ticaret ve zanaat işleriyle ilgilenen kesim gayrimüslimler olduğundan dolayı, burjuva sınıfı olmaya aday olan kesim de yine gayrimüslimlerden çıkmaktaydı. Fakat güçlü sınıflar oluşturmama politikası nedeniyle devlet yönetimi tarafından destek görmeyen ve Batılı tüccarlarla rekabet etmekte zorlanan bu kesimin giderek devlet yönetimi ile bağları zayıfladı. Batılı devletler himayesine geçmek bu sınıf için daha cazip hale gelmeye başladı.

19. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı’ dan farklı olarak Batı Avrupa, Aydınlanma fikirleri bağlamında bilimsel gelişmelerle ilerleme kaydetmekteydi. ‘Özgürlük’, ‘insan hakları’ gibi kavramlar okuma yazma oranı artan Avrupa halkları arasında kabul görmeye

başlamıştı. Bu gelişmeler, somut olarak kendisini Fransız İhtilali şeklinde göstermiş ve dolayısıyla monarşi yönetimlerde çekincelere neden olmuşsa da Osmanlı Devleti yöneticileri bu sonuçlarla pek ilgilenmemişlerdi.

İmparatorluk içerisinde zenginleşen gayrimüslim tüccarlar, zaman içerisinde yabancı tüccarlar himayesinde çalışmaya ihtiyaç duymayacak seviyeye gelmişler, kendi adlarına ticaret yapmaya başlayarak yabancılara rakip olmuşlardı. 19. Yüzyılda, aydınlanma fikirlerinden etkilenen, hürriyet ve özgürlük talepleriyle cumhuriyetçi fikirler taşıyan bir aydın zümresi, Avrupa'daki ülkelerde eğitim gören, ticaretle uğraşan Yunanlılar arasında görülmeye başlamıştı. Fransız Devrimi'nin dünyaya yaydığı fikirlerle tanışan gayrimüslim aydınlar, Osmanlı Devleti'nin, gayrimüslimlere karşı yıllardan beri süren kısmi özerklik, hoşgörü politikalarını yetersiz görüyor, tam özgürlük istiyorlardı.

Yunan aydınlanmasının önemli aydınlarından birisi olarak görülen Rigas ve diğer cumhuriyet fikirleri taşıyan Yunan aydınlar, Avrupa medeniyetinin temelini Antik Yunan olduğu, dolayısıyla kendilerinin de Avrupa aydınlanmasında önemli işlevleri olduğunu düşünüyorlardı. Toprak'a göre Ulusçuluk düşüncesinden etkilenen ilk Rumlar, Klasizm etkisiyle Antik Yunan Felsefesinden ve Goethe, Schiller gibi yazarlardan etkilenmişlerdi (2011: 141). Dönemin tüm aydınları gibi Yunan aydınlar da Fransız devrimcilerden etkilenmişler, Fransızların aristokrasi ve kiliseye karşı mücadelelerini baz alarak tüm kötülüklerin kaynağı olarak ülkeyi dini değerlere göre yöneten, gerici bir devlet olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne ve Fener Patrikhanesine karşı çıkmışlar, Fener Patrikhanesi'nin ve İstanbul Rumlarını monarşinin destekçisi saymışlardı. Rigas III. Selimi, devrilen Fransız kralı XIV. Louis'e benzetiyor, tüm Osmanlı halkını bu otoriteye karşı ayaklanmaya çağırıyordu. Rigas 1798'de Osmanlı müttefikleri olan ve Cumhuriyetçi düşünceleri kendisine tehdit gören Avusturya tarafından tutuklanıp Osmanlı'ya teslim edilmesi sonucunda, Belgrad'ta idam edildi. Ölümünden sonra Yunan Ulusçuluğunun önderlerinden sayıldı (Kutlu, 2018: 43).

19.yüzyıla gelindiğinde ise ilk olarak Osmanlı Sırpaları ayaklandılar. Sırp önderlerinden olan Kara Yorgi, yeniçeriler ve ağalarla ilgili olan şikâyetlerini Osmanlı yönetimine iletip

özerklik talebinde bulunmuş, fakat dönemin Osmanlı yöneticileri tarafından bu talepleri reddedilmişti. Bunun üzerine Kara Yorgi 1803 yılında Osmanlı Sırlarına önderlik ederek ayaklandı. Serap Toprak bu isyanlara önderlik eden Kara Yorgi' nin yanında din adamları ve dini kurumların da isyanları örgütlemeye aktif rol aldığını ve tam destek verdiklerini belirtmektedir (2011: 122). Osmanlı yöneticileri bu isyanı basit bir köylü ayaklanması olarak karşılamış, gerekli ilgiyi göstermekten kaçınmıştı. İsyanın büyümesiyle birlikte Osmanlı yönetimi Rusya ile bir antlaşma yaparak Ruslara, tıpkı Fransız ve İngilizlere verilen Boğazlardan geçiş hakkından, şartlı bir şekilde yararlanma olanağı sundu. Yapılan antlaşmanın süresinin Osmanlı Devleti tarafından uzatılmaması üzerine Rusların Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesiyle birlikte Osmanlı Devleti 1806 yılında Rusya'ya savaş ilan etti. Savaşa odaklanmak zorunda kalan Osmanlı yönetimi Sırp İsyanını bastırmakta sıkıntılar yaşadı ve isyan yer yer devam etti. 1812 yılına kadar devam eden Osmanlı Rus savaşı, Napolyon ordularının Rusya' ya yönelmesi sayesinde, Bükreş Antlaşması imzalanarak sona erdi ve Belgrad tekrar Osmanlı hakimiyetine geçti.

Osmanlı Devleti gerek içerideki yapısal sıkıntılar, gerekse Rus savaşı nedeniyle zor günler yaşıyordu. Bu haliyle Avrupalılar Osmanlı'yı Rusya'ya karşı bir tampon bölge olarak görmekte, Kafkasların Rusların eline geçmesini önlenmesi için Osmanlı'nın desteklenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu amaçla Osmanlı'nın ayakta kalabilmesi adına Osmanlı yöneticilerinin Balkanlarda reformlar yaparak uluslaşma süreci içindeki halkların bağımsızlık girişimlerini önlemesini öneriyorlardı (Kutlu, 2018: 49). 1815 yılında Osmanlı yöneticileri isyan eden Sırlara, vergi vermeleri koşuluyla kısmi bir özerklik tanımak ve Miloş Obrenoviç'i büyük Knez olarak kabul etmek durumunda kaldı.

1808 yılında tahta çıkan II. Mahmud yönetimi boyunca, merkeze karşı özerkliklerini kazanma niyeti olan farklı bölgelerdeki egemenleri kendi otoritesine boyun eğdirip, merkezi devlet sistemini tekrar güçlendirmek adına çeşitli reformlarda bulundu ve bazı önemli ayanları ortadan kaldırdı. II. Mahmud, Avrupa'daki askeri teknik bilgileri yerinde inceleyip edinmek adına çeşitli ülkelere birçok kişi göndermiş, ayrıca harbiye ve tıbbiye okullarını kurmuştu. Avrupa' ya gönderilen bu öğrenciler daha sonraları Türk fikir dünyasına büyük katkılar koyacaklardı (Toprak, 2011: 5). Askeri alanda sadece teknik

yeniliklerle yetinmeyen II. Murad, modern bir bando kurmak amacıyla 1831 yılında Muzika-i Humayun'u kurdu. Aynı yıl merkezîyetçiliğini arttırmak adına ilk modern nüfus sayımı yapıldı (Toprak, 2011: 7)

Bu esnada Fransa'daki cumhuriyet ve evrensellik düşüncelerinden etkilenen Yunan aydınlar içerisinde, Napolyon'un yaşadığı yenilgiler nedeniyle kendilerine yardım edemeyeceğinin belli olmasıyla farklı düşüncelerde olan gruplar ortaya çıkmıştı. Osmanlı Devleti'ni kendi kültürel ve ekonomik güçleriyle dönüştürmeyi ve Bizans'ı diriltmeyi planlayanlar, Osmanlı Devleti altında durumlarını devam ettirmekten yana olanlar ve Ulus devlet sistemine dayalı, bağımsız bir Yunanistan kurulmasını savunanlar olarak üç ana düşünce görülür olmuştur. Ulusal bir devlet kurmak isteyenler, Avrupa ve Osmanlı'da Uluslararası ticaret dahilindeki şehirlerde örgütlülük faaliyetinde bulunuyorlardı.

Sanayi devrimi sonrası sanayileşen Batı Avrupa ülkelerinin üretim kapasitesi ve kalitesi Osmanlı üreticilerinininkilerini geçmesi nedeniyle, Mora yarımadasında iplik üretimi ve ihracatı yapanlarda gerileme meydana gelmişti. Akdeniz'deki Rum deniz taşımacılığı; mal üretimi ve teminin azalması, İngiliz ticaret gemilerinin Akdeniz'deki varlıklarının artması gibi nedenlerle azalmış, gemi sahipleri krize girmişti. Çoğunluğu Müslüman olan gemi sahipleri ve gemileri işleten Yunanlar arasında, kar oranlarının azalması nedeniyle sıkıntılar ortaya çıktı. Yaşanan ekonomik problemler sonucu 1821 yılında Mora yarımadasında yaşayan Rumlar ayaklandı. Ayaklanmanın önderliğini aydınlar değil, ekonomik sıkıntılar yaşayan küçük sermaye sahipleri, cemaat önderleri, eşkıyalık yapan kleftler yapmakta, isyancılar fakir Rum köylüler, köy papazlarından oluşmaktaydı. İsyan başlar başlamaz aydınlar silahlanıp katılım göstermişlerdi (Kutlu, 2018: 51).

Aynı dönem içerisinde, Güçlü bir merkez kurma niyetindeki II. Mahmud'a karşı, farklı bölgelerde de ayaklanmalar çıkmış, Arabistan'daki Vahabiler de ayaklanma başlatmış, Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Yanya'da Tepedenli Ali Paşa isyan ve bağımsızlık hareketleri başlatmışlardı. Toprak'a göre bu hareketler, Osmanlı Devleti'nin, Rumların hali hazırda sahip oldukları büyük filolar ile deniz ulaşımını kontrol ettiği Mora'ya hızlı bir şekilde müdahale etmesine engel oldu (Toprak, 2011: 175).

Mora Yarımadasındaki ayaklanmayı bastırmaya yönelik Osmanlı Devleti, 1821 paskalyasında Ortodoks Patriği ve 12 metropoliti idam etmiş, bu durum Ortodoksların Osmanlı yönetiminden uzaklaşmasına neden olup isyana taraftar kazandırmıştı. 1822 yılında Yunan isyancılar kendi bünyelerinde senato oluşturmuş ve bir anayasa oluşturup kabul etmişlerdi. Mora yarımadası dışında yine eş zamanlı olarak, Mora'nın doğusundaki adalarda da Yunan isyanları baş göstermiş, Osmanlı yönetimi Mora'daki isyandan ziyade bu adalardan Midilli, Sisam ve Sakız Adası'ndaki isyanları ciddiye almış ve onlara yönelmişti. Özellikle Sakız Adası'nın çevresindeki Rumlardan destek alması nedeniyle, Osmanlı yöneticileri Sakız' daki din adamlarını ve tüccarları rehin almış, adaya Anadolu'dan asker göndermek zorunda kalmıştı.

Fransız İhtilali'nin Avrupa'ya yaydığı ve etkisinin sürdüğü aydınlanma düşünceleriyle paralel bir dönemde ortaya çıkan Yunan bağımsızlık hareketi, Avrupalı aydınların ilgilerini çekmiş ve Yunanlılara sempatilerinin artmasına sebebiyet vermişti. Aydınlanma düşüncesinin Antik Yunan düşüncesi etkisiyle ortaya çıkması, bu sempatiye neden olmaktaydı. Yunan İhtilali' ne yardım için gelen Avrupalı aydınların yanında Balkanlardan, özellikle Bulgaristan'dan çok fazla sayıda gönüllü Yunanlılar saflarına katılmışlardı. Avrupa ve Rusya aydınları, bu isyanı 'kardeş Hristiyanların Müslümanlara karşı savaşı' olarak tarif etmekteydiler.

Bu dinamiklerle devam eden isyana karşı, yeniçerilerin başarısız olmaları nedeniyle, Osmanlı idarecileri Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'yı, isyanı bastırması için, çağırmak zorunda kalmıştı. Mehmet Ali Paşa, İstanbul yönetimine karşı rakip pozisyonunda olmasına rağmen padişahın bu kararı alması, aynı zamanda İngiliz ve Fransızları da rahatsız etmişti. Onlara göre Mehmet Ali Paşa, İstanbul'a göre daha zorlu bir rakipti ve Mora bölgesinde bulunması çıkarlarına tehdit oluşturmaktaydı. Yeniçerilerin başarısızlıkları, merkezi otoritesini güçlendirmek isteyen II. Mahmud'a, ocağı tasfiye etmesi için gereken fırsatı sağladı ve yeniçeri ocağı kanlı çatışmalar sonrasında kaldırıldı, Bektaşî tekkeleri kapatıldı. Bu arada Mehmed Ali Paşa'nın isyanı bastırma görevini verdiği oğlu İbrahim Paşa' nın müdahaleleri, başlangıçta başarılı olsa da, Avrupalı

devletleri ve Rusya'nın olaya müdahil olmasına neden oldu. İbrahim Paşa'nın Hristiyanları katledeceği söylentisi nedeniyle sorunu çözmek için Büyük Britanya, Fransa ve Rusya temsilcileri Londra'da toplandı. Toplantı sonucunda Osmanlı yönetiminden, Mora'daki tüm Türklerin çıkarılması talep edildi. Osmanlı yönetiminin bu talebi reddi nedeniyle 20 ekim 1827 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerine ait ortak donanma, Osmanlı - Mısır donanmasına beklenmedik saldırıda bulundu ve donanmayı yaktı.

1828 yılında Rusya'nın, Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul edilmesi talebinin Osmanlı yönetimi tarafından reddedilmesi üzerine, Çarlık Osmanlı'ya savaş açtı. Mahmud'un yeniçeri ocağını tasfiye edip, modern Osmanlı ordusu kurma girişimi henüz tamamlayamaması nedeniyle hazırlıksız olan Osmanlı, Erzurum, ve Edirne'nin Ruslar tarafından işgalini engelleyemedi. 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'yla birlikte Osmanlı, Atina, Mora, Eğriboz ve Kiklad adalarından oluşan Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı. Osmanlı'nın zor durumundan yararlanan Sırbistan ise otonom bir prenslik statüsüne yükseldi.

Batı Avrupa devletlerinin yaşadığı sanayileşme atılımları, aynı zamanda hammadde gereksinimi de getirmiş, artan üretim ise eldeki kolonilerden edinilen hammaddelerin yetersiz kalmasına sebep olmuştu. Bu durum dolayısıyla Batı Avrupa devletleri, Sırp ve Yunan isyanlarının Osmanlı Devleti'ni düşürdüğü durumdan kendi çıkarları lehine yararlanmak istediler ve Osmanlı topraklarını ele geçirmek üzere harekete geçtiler.

Gidişatın Osmanlı Devleti açısından iç açıcı olmadığı artık gözle görülür hale gelmişti. 1839 yılında tahta geçen Abdülmecit döneminde, Osmanlı millet sistemindeki sorunları aşmak adına Tanzimat Fermanı ilan edildi. Serap Toprak'ın 1876'ya kadar süren uzun bir süreç olarak belirttiği bu fermanla, ayrılıkçı fikirlerin doğduğu gayrimüslim halkları hukuk önünde Müslüman halklarla eşit hale getirerek bir Osmanlı birliği kurmak ve bu yolla gayrimüslimleri devlete bağlamak amaçlanmaktaydı (Toprak, 2011: 10).

1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması süreci boyunca Kilise'nin önemli bir rolde bulunması, Kilise kurumunun ulusallaşmasını ve Fener Patrikhanesi'nden

ayrılmasına neden olmuş, 1835 senesinde Ulusal Yunan Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasına yol açmıştı. Bu kopuş aynı zamanda Bizans İmparatorluk mirasına da bir karşı çıkışı içermekte, yeni ulusçu geleneği inşa etmekteydi. Fakat Batı Avrupa ulusçu hareketlerden farklı olarak bu durum Ulusal kiliselerin devletle organik bağlar içerisinde olmasına neden olmuş, batı türü sekülerleşme ve laikleşme imkanını ortadan kaldırmıştı.

Nüfusuna göre küçük sınırlara sahip, tarıma elverişli olmayan Yunanistan Krallığı, iç çekişmeler nedeniyle fakir bir durumda , kilisenin önderliğini yaptığı aşırı milliyetçiliğin ise etkisi altındaydı. 1844 sonrasında 'Büyük Yunanistan', tüm Yunanları içerisinde barındıracak ve Prut nehrinden, Nil'e kadar uzanacak bir ülke ideali olan 'Megali İdea' yı gerçekleştirme düşüncesi olarak Yunanların amacı olmaya başlamış, bunu gerçekleştirmek için ise hedeflenen topraklarda yaşayan Müslümanların göç etmesini sağlamak gerektiği düşüncesi güçlenmeye başlamıştı (Kutlu, 2018: 62). Bu süreç içerisinde Yunanistan Krallığı'nda Megali idea anlatısı yanı sıra, bağımsızlık öncesinde İhtilal önderleri ile fikir ayrılıkları yaşamış olan kişiler de kahraman ve şehit olarak nitelenmeye başlamıştı. Bu durum özgürlük, cumhuriyet gibi düşüncelere dayanmayan, daha etnik temelli, bütünlüklü bir Yunan ulusu ve miti yaratma yoluna gidildiğini göstermekteydi. Yunan bağımsızlık savaşının tek bir sınıf tarafından gerçekleştirilmediği, Osmanlı Devleti'ne karşı tüm Yunanlıların katıldığı, sınıflar üstü, din savaşı olduğu yorumu yapıldı. Böylece Anthony Smith'in, bağımsızlık sürecindeki halkların etnik milliyetçilik serüvenine uygun bir örnek gerçekleşmiş oldu.

Mavratsas ise Aydınlanma ideolojisinin ve bu ideolojiyi benimsemiş aydınların Elen toplumunu dönüştürmekte başarısız kaldıklarını, sosyal değişimin gerçekleşmediği bir zamanda çıkan Elen ayaklanmasının, dolayısıyla kırsal kesimin bir savaşı olduğunu belirterek, ayaklanma sonucunda ortaya çıkan devletin Elen Aydınlatması temsilcilerinin beklentilerinin çok uzağında olduğunu söylemektedir (Mavratsas, 2020: 41). Yunan ulusal bağımsızlık mücadelesi ve sonrasında benimsenen, başka devletler altında yaşayan Elenlerle ulusal bütünleşme düşüncesinin Yunanlar arasında etkili olmasıyla birlikte, Aydınlanmanın değerleri ve siyasal hedefleri reddedildi ve oluşturulan ulus bireyi sindirmeye başladı. Mavratsas bu durumu "Aydınlatma, kendi doğurup beslediği kuvvet,

milliyetçilik tarafından batırıldı. " şeklinde yorumlamaktadır. Ona göre tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak sosyal eleştirinin uzaklaştırıldığı Yunan düşünce dünyasına, geçmiş ile şimdi arasında bir devamlılık bulunduğu anlayışı ve bunun üzerinden oluşan bir hoşgörüsüzlük, kendi kendisine yetme düşüncesi hakim oldu. (2000: 43).

2.5. Avrupa’da Batı Milliyetçiliği ve Doğu Milliyetçiliği Farklılaşması

Devletin hükümdarla eş olduğu ve vatanseverliğin kralı ve iradesini savunmak olduğu eski monarşilerdeki bu durum Fransız İhtilali sonrasında değişmeye başlamış, egemenlik ulusa aktarılmış, aydınlanma düşünceleri etkisiyle ülke içindeki bireylerin eşitlik ve özgürlüğünün temel alındığı, evrensel ve merkeziyetçi bir devlet anlayışı kabul edilmişti.

Fransa’da süregelen bu dinamik dışında, ulusal birliği gerçekleştirmemiş olan Almanya’da daha farklı bir devinim bulunmaktaydı. Farklı prenslikler içinde bulunan Almanlar ve Alman aydınlar, bireysel eşitliğe dayalı vatandaşlık yerine ırk ve dil birliğini temel alıyor, evrensellik yerine etnisiteyi öne çıkarıyorlardı. Balkanlardaki halkların ulus düşüncesi ve yapısını da içine alan bu yapı, Fransız milliyetçilik modelinin Batı milliyetçiliği olarak adlandırılmasına tezat olarak, doğu milliyetçiliği olarak adlandırılmaktadır.

Batı milliyetçiliğinin tanımlandığı Fransa milliyetçi anlayışının ortaya çıkmasında, Değişik halkların ve devletlerin Fransa’da hüküm sürmesi ve bu yönetimlerin, bugünkü Fransa bünyesinde yaşayanları asimile etmesi etkili olmuştu. Dolayısıyla Fransa içerisinde yaşayanların benimsedikleri ortak vatan kavramı, tarihsel birikime dayanıyordu. Fakat Almanların yaşadıkları farklı prenslikler ve devletlerin olması nedeniyle, Alman milliyetçilik anlayışında dil ve ırk temel alınarak bir ortaklık kurulması

ön görülüyordu. Alman düşünürler, Alman kimliğini Almanca konuşan herkesi kapsayacak şekilde tanımlıyor ve Almanca konuşulan tüm toprakları kendi vatanları olarak görüyorlar, ayrıca Alman ulusunun üstün olduğunu iddia ediyorlardı.

1830 yılında Fransa ve Hollanda içerisinde, burjuvayı oluşturan orta sınıfların önderliğinde hareketlenmeler olmuş, Hollanda'nın topraklarının bir kısmında Belçika devleti kurulmuş, İngiltere ve Belçika'da burjuva kesimleri oy hakkını elde etmişlerdi. Aynı yıllarda Almanca konuşulan bölge ve devletlerde feodal düzen değişmese de, Alman ulusal birliğine bir basamak olarak devlet ve prenslikler arasında Gümrük Birliği sağlanmıştı.

1845 yılında tüm Avrupa'yı etkisi altına alan bir kıtlık ortaya çıktı ve ekonomik sorunların baş göstermesine vesile oldu. Birçok endüstrileşmiş, aynı zamanda da ideoloji olarak milliyetçiliğin egemen olduğu şehirde isyanların çıktığı 1847'de, ekonomik sorunların etkisini hissettirdiği orta ve alt sınıflar devrim mücadelesine giriştiler. Batı Avrupa'daki devrimci hareketler daha çok sosyalist devrim hareketleriyken, Doğu Avrupa'da ise milli birliği sağlamaya yönelik, bağımsızlık talebi olan hareketler ağırlıktaydı. Avrupa genelinde ülke yöneticilerin değişmesine neden olan bu olaylar orta sınıfların, alt sınıflara ihanet ederek, muhafazakar yöneticilerle işbirliği yapması sonrasında, bastırıldı (Kutlu, 2018: 65).

Yaşanan devrim hareketleri sonrasında, yönetimeler talep edilen şekilde liberal değişimlere uğramamış, liberal kurumsallaşmalar gerçekleşmemiş, özellikle Avusturya ve Prusya'da aristokrat sınıfın iktidarı sabit kalmıştı. Fakat gelişen durum nedeniyle Avusturya ve Prusya yöneticileri, varlıklarını devam ettirebilmek adına bürokrasi, maliye, yargı alanlarında reform yapmak zorunda olduklarını fark etmiş ve uygulamaya girişmişlerdi. Prusya hükümetinin orta sınıflarını desteklemesi, ülke sanayisinin gelişmesine olanak sağlamış, Alman burjuvazinin gelişmesine neden olmuştu. 1848 devrimlerinde yenilen yegane kesim olan alt sınıflar, orta sınıflara karşı güvensizlik duyguları beslemeye başlamış ve işçi örgütlenmelerinin gerekliliği ortaya çıkmıştı. Bu sürecin devamında ise 1850'de Marx'ın Komünist Manifesto'su yayımlandı.

Avrupa’da gerçekleşen bu süreçler, tıpkı Fransız Devrimi döneminde olduğu gibi, Osmanlı Devleti’ni yöneten yöneticilerin ilgisini çekmemiştir. Oysa Avrupa’daki bu dinamik, Slav aydınları etkilemiş ve Pan Slavizm projesini gerçekleştirmek için harekete geçmelerine neden olmuştur. Bu amaçla 1848 yılında Prag’da bir Slav kongresi oluşturmuşlar, kendilerine karşı tehdit olarak gördükleri Alman ve Macar milliyetçiliklerine karşı Slav milliyetçiliğinin önemine vurgu yapmışlardır.

2.6. Osmanlı’ da Tanzimat Sonrası Islahat Hareketleri ve 93 Harbi

1856 yılında, Tanzimat Fermanı’nda görülen eksikliklerden yola çıkarak Islahat Fermanı yayınlandı. Bu fermanın yayınlanmasında üç güçlü devletin de aktif katkısı olmuştur. Bu ferman sonucunda bir hükümet kurulması ve Padişah’ın yetkilerini bu hükümete aktarmasına karar verilmesi yanında, Osmanlı içerisinde yaşayan Müslüman ve Hristiyan nüfusun hukuk önünde eşit olmaları gerekliliği ortaya kondu. İki dini cemaat arasındaki eşitsizliklerden birisi olan Cizye vergisi kaldırıldı, dini cemaat yapılarında bazı değişikliklere gidilip, gayrimüslim dini liderlerin yetkileri sınırlandırıldı. Ortodoks, Ermeni, Yahudi çocuklarının dini okullar dışındaki eğitim kurumlarına da gidebilmeleri olanağı ortaya çıktı. Dolayısıyla gayrimüslimler, cemaatleri içerisinde yönetime katılma şansı edinin, bireleşme, dolayısıyla da modernleşme şansı elde etti.

Yine bu dönemde Osmanlı Devleti, gerçekleşen savaşlar nedeniyle yaşadığı mali sıkıntılar sonucunda, ilk kez Batılı müttefik devletlerden borç almak durumunda kaldı ve bu durum üzerine, borçlarını ve para sistemini düzenlemek ve gerekli borçları bulabilmek için 1863 yılında, İngiliz ve Fransız sermayesinin daha önce kurduğu Osmanlı Bankası İstanbul’a taşındı.

Helenizm'in Balkanlardaki yayılcı tutumuna karşı olarak, Bulgarlarda milli bir uyanış oluşmaya başlamış, Bulgar milliyetçiliği oluşmaya başlamıştı. Bu uyanış doğrultusunda Bulgar tüccarların önderliğinde Bulgarca dilinde eğitim veren okullar açılarak Helenizm'e karşı kendi kimliklerini koruma ve ulusal bilinç yaratma yolunda adım atıldı.

Diğer taraftan Elen milliyetçiliğinin yarattığı mit olan Megali İdea etkisiyle Giritli Rumlar Yunanistan'a bağlanma talebinde bulunmaya başlamış, tarım alanı yoksunluğu çeken ve ekonomik sıkıntılar yaşayan Yunanistan ise Girit'in verimli toprakları nedeniyle bu talebi olumlu karşılamıştı. Adada 1866 yılında Osmanlı yönetimine karşı ayaklanma başlamış, olayların devam etmesiyle birlikte Osmanlı sadrazamı adaya gidip reform vaadinde bulunmak zorunda kalmıştı. Melek Öksüz'ün "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908 - 1913)" (2010) adlı makalesinde belirttiğine göre 1868 yılında, Sadrazam Ali Paşa 'Girit Vilayeti Nizamnamesi' ni ilan etti. Buna göre adada bir nevi muhtariyet sağlanacak, dolayısıyla ada nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Rumların mecliste de çoğunluğu elde etmesinin önü açılmış olacaktı. Mecliste çoğunluğu elde eden Rumlar ise, bu durumu ENOSİS amaçları lehine kullanmak istemişlerdi (2010: 95).

Özellikle Osmanlı Devlet'nin özellikle Balkanlardaki hakimiyetinin sarsılmasıyla birlikte hızlanan reform hareketlerine bir örnek olarak 1869 yılında, devlet içerisinde yaşayan, dini ve mezhebi ne olursa olsun herkesi Osmanlı vatandaşı sayan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi yayınlandı. Bu yasayla yabancı devlet vatandaşı olup kapitülasyonlardan yararlanmak isteyen gayrimüslimlerin önlenmesi amaç edinilmişti.

Yunanistan'ın bağımsızlığı sonrasında netlik kazanan Bulgarlar ile Yunanlar arasındaki gerilim ve Fener Patrikhanesi ile Yunan Ortodoks Kilisesi arasındaki rekabeti fırsat gören Osmanlı yöneticileri 1870 yılında Bulgar Kilisesi'nin kurulmasına onay verdiler. Devlet içerisindeki Bulgarların yönetimi ve eğitimi gibi konularda yetkin olan kilisenin kurulması Bulgar milliyetçileri için yeterli değildi. Bulgar milliyetçiler için Fener Patrikhanesi etkisi dışında ulusal bir kilise kurulması, ulus inşası için bir ilk adımdı.

Bağımsız bir Bulgar ulus devleti kurma ülküsüne sahip milliyetçiler, eğitimli kadroların oluşturduğu ‘komitalar’ liderliğinde amaçları için mücadele ediyorlar, diğer taraftan da Bulgar Kilisesinden destek görüyorlardı.

Yaşanan sıkıntılardan çıkış yolu bulma motivasyonuyla Padişah Abdülaziz döneminde güçlü bir donanma ve ordu oluşturmak için devlete silah ve gemi alımı yapılmış, zorunlu askerlik uygulamasına geçilmiş, tüm bu eylemler için gerekli olan maddi olanaklar ise dış borçlar ile karşılanmıştı. Toprak'a göre modern bir devlet kurulması amacıyla sadece ordu güçlendirilmeye çalışılmamış, aynı zamanda modern teşkilat ve bürokrasi kurulma girişimlerinde de bulunulup, bunları sağlayabilmek adına gerekli olan parayı ise borçlanmanın yanında vergi ve gümrüklerden edinme yoluna gidilmişti (2011: 20).

Kutlu'nun (2018) belirttiğine göre ise tüm bu giderlerin yanında yolsuzluk ve israfa yönelik harcamalar devlete ayrı bir mali yük olmakta ve borçların bir kısmı bu harcamalara gitmekteydi (2018: 95). Durum öyle kötü bir hal almıştı ki devletin üst kademelerinde, borçları başka borçlarla ödeme anlayışı hakim olmuş ve sonunda mali kriz meydana gelmişti. Tüm bunların üstüne 1873 yılında Anadolu ve Rumeli’de oluşan kuraklık nedeniyle kıtlık yaşanması ve yaşanan mali krizin yeni vergiler yoluyla halktan toplanmak istenmesi huzursuzluğu arttırmıştı.

Bu gelişmeler sonrasında, dış borçların ödenme zamanı geldiğinde Osmanlı yönetimi borçların yarısını ödeyeceğini ve gerisini taksitle vereceğini tek yanlı olarak açıklaması Avrupa piyasalarında şoka neden olmuş Osmanlı tahvillerinin bir anda yüksek oranda değer kaybetmesine neden olmuştu. Avrupalılar’ ın duruma tepkisi ve durumun içinden çıkılmaz boyutu sonunda Abdülaziz sadrazamı değiştirdi. Bu değişime rağmen Mithad Paşa ve onun ordunun üst düzeyindeki destekçileri Abdülaziz’ i tahttan indirdi ve yerine, meşrutiyeti getireceği ön gülen V. Murad geldi.

Bu süreçte Hersek’te isyanlar çıkmış ve isyanların bir an önce bastırılmaması nedeniyle bundan güç alan Bulgar milliyetçiler de isyan etmişlerdi. Osmanlı’nın Çerkesler’ den oluşan birliklerle isyanları bastırmaya çalışması ve Çerkesler’ in yaptıkları

bazı katliamlar, Avrupalı devletlerin Osmanlı' yı sıkıştırmasına neden oldu. Osmanlı yöneticilerin isyanın bastırılması sırasında çıkan olayların faillerini cezalandırması ve maddi olarak mağdurlara ödeme yapacağını söylemesi de Avrupa'daki havayı değiştirmede. Bu olaylar yaşanırken V. Murad, hastalanması bahanesiyle tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamid getirildi. Yaşanan peş peşe padişah değişimleri bir istikrarsızlık oluşturmuş ve Osmanlı içerisinde 'devlet elden gidiyor' anlayışının gelişmesine yol açmıştı.

Tüm bunlar olurken, imzaladığı Paris Antlaşması'ndan memnun olmayan Rusya, Karadeniz' in silahsızlandırılması maddesini tek taraflı kaldırdı. Yaşanan gelişme sonucunda Rus yetkililer Osmanlı Devleti yetkilileri ve Avrupalı devlet büyükelçileriyle birlikte İstanbul'da konferans düzenlendi. Özellikle Rusların Balkanlardaki huzursuzluktan yararlanarak bazı halklara özerklik talebinde bulunması vesilesiyle, anayasal hareketlerden etkilenen ve Aralık 1876' da sadrazam olan Mithad Paşa Kanuni Esasi' yi ilan etti. Kanuni Esasi'nin ilan edilmesi ardındaki amaç, ayrılıkçı fikirlere sahip halkların elitlerinin bu fikirlerinden vaz geçmelerine vesile olup ülke içindeki istikrarı sağlamaktı. Fakat yapılan konferans ile birlikte ilan edilen meşrutiyet, konferansa katılan devlet yetkililerini etkilemedi. Konferans sonucunda Osmanlı Devleti kendisinden talep edilenleri reddetti. Serap Toprak' ın belirttiğine göre Osmanlı' nın bu talepleri reddetmesi Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasındaki ilişkileri iyice germiş ve 93 Harbi' ne zemin hazırlamıştı (Toprak, 2011: 128).

Konferansın dağılması sonrasında Rusya ile savaş ihtimali sürerken, sadrazam Mithad Paşa Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslüman ve Hristiyanlar arasında eşitliği sağlamak adına bazı eylemlerde bulunuyor, dini liderlerle görüşüyor ve 'Millet Taburları' adını verdiği, Müslüman ve Hristiyanlar' dan oluşan karma bir birlik oluşturmaya çalışıyordu. Mithad Paşa' nın kurduğu bu birliğin kendisine karşı oluşturulduğunu düşünen Abdülhamid, karma ordu fikrine karşı çıktı. Mithad Paşa bu durum karşısında, padişahı meşrutiyet yasalarına uyması için uyarması üzerine Sultan Abdülhamid Mithad Paşa' yı görevden aldı.

24 Nisan 1877 yılında Rusların hem Osmanlı' nın doğusundan hem de batısından saldırıya geçmesiyle, '93 Harbi' adı verilen Osmanlı-Rus savaşı başladı. Osmanlı Orduları'nın Rus Ordusu karşısında yenilmesiyle, Rus Ordusu Yeşilköy'e kadar ilerledi ve bunun üzerine 27 Ocak 1878 tarihinde ateşkes imzalandı (Kutlu, 2018: 112). Yenilgi üzerine 14 Şubat' ta padişah Abdülhamid meclisi kapattı. 3 Mart' ta imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Sırbistan ve Romanya tam bağımsız hale gelmiş, Karadağ ve Bulgaristan prenslik olmuş, Osmanlı' nın yönettiği bazı yerlerde reformlar yapması kararlaştırılmış ve devletin doğusunda bulunan Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya verilmişti. Bu gelişmeler, millet ve tımar sisteminin çökmesi; ulusalcılığın Osmanlı Devleti içerisinde, özellikle gayrimüslim halklar arasında yayılması sonrasında ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerine karşı devlet yöneticilerinin yaptıkları reformların zayıf kaldığını ve önlemede başarısız olduğunu göstermektedir.

3. BÖLÜM

KIBRIS'TA BİRLEŞİK KRALLIK DÖNEMİ VE SONRASINDA YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

3. BÖLÜM

KIBRIS'TA BİRLEŞİK KRALLIK DÖNEMİ VE SONRASINDA YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

Osmanlı Devleti içerisinde Müslüman halklar gayrimüslim halklara göre daha fazla hakka ve yönetim üzerinde daha fazla yetkiye sahiptiler. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler, 1571 yılında Kıbrıs'ı fetheden Osmanlı Devleti adayı İngilizlere kiralayıp ayrılana kadar, siyasi bir eylemde bulunmak ihtiyacını hissetmemişlerdir. Nazım Beratlı Kıbrıs Türk Siyasi Tarihi adlı kitabında, Kıbrıslı Türklerin eyleme geçme nedenini, 18. yüzyıl sonundan itibaren adadaki Ortodoks Helen nüfusun ısrarlı bir şekilde ENOSİS olarak belirttikleri, adanın Yunanistan ile birleşmesini hedeflemeleri ve Kıbrıslı Türklerin bu durum nedeniyle çekinceleri olmasına bağlamaktadır. Beratlı, Osmanlı devlet sistemi nedeniyle adada hüküm sürdüğü üç yüz yıl boyunca, Kıbrıslı Rumlardan çok daha az nüfusa sahip olan Kıbrıslı Türklerin, yönetici durumda olmalarının Rumların hatırında olduğu ve bunun bir nevi intikamını da almak istediklerini belirtir (2020: 17). 1878 yılında adanın İngilizlere kiralanması Kıbrıslı Türklere Osmanlı Devleti'nin kendilerini koruyamayabileceği ve kendi güçlerini organize edip direnmeleri gerektiğini de göstermiştir.

Hindistan'ın Birleşik Krallık'ın kolonisi olduğu dönemde, Hindistan ticaret yolunun güvenliği nedeniyle Kıbrıs adasının İngilizlerin dikkatini çektiği görülür. Hem Rusya Çarlığı'nın Akdeniz bölgesine gelmemesi hem de Osmanlı'nın Birleşik Krallık tarafından kontrol edilmesi için Mısır ve Suriye'nin işgal edilmesini hedefleyen İngiltere, Cebelitarık ve Malta sonrasında üçüncü ikmal noktası olarak Kıbrıs'ın ele geçirilmesi gerektiğine karar verir. Ayrıca Kıbrıs'ın doğal zenginlikleriyle kendi ticaretini arttırmayı da planlar.

Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasında 1878 yılında gerçekleşen ve '93 Harbi' olarak adlandırılan savaş sonucunda Rusların İstanbul yakınlarına kadar ilerlemesini fırsat bilen Birleşik Krallık, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile birlikte bir işbirliği anlaşması yapmak istediğini ve bu işbirliği için Kıbrıs'ın üs olarak geçici bir süre için kiralamak

istediklerini Osmanlı yöneticilerine bildirir. Ruslar karşısında çok zor durumda olan dönemin padişahı II. Abdülhamid'in bu teklifi kabul etmesiyle birlikte adada Birleşik Krallık dönemi başlar.

İngilizlerin Kıbrıs'ı kiralaması sonrasında, Kıbrıslı Rum ve Türkler durumu farklı şekillerde değerlendirir. Kıbrıslı Türkler, II. Abdülhamid'in adadaki Türklere gönderdiği fermanla, İngiliz yönetiminin 'geçici' olacağını belirtmesinden dolayı bu durumun bir süre için devam edip, yönetimin tekrar Osmanlı'ya devredileceğine inanmaktaydı. Kıbrıslı Rumlar ise duruma çok daha farklı bakıyorlardı. Kıbrıslı Rum başpiskoposu, adadaki bu yönetim değişimini memnuniyetle karşılamış, bunun nedeni olarak ise Büyük Britanya'nın daha önce İyon Adalarını Yunanistan'a devretmesi nedeniyle Kıbrıs'ın da Yunanistan'a bu dönemde bağlanacağına olan inancı olarak belirtmişti. Osmanlı devlet yöneticileri Ruslarla imzalanan ve sonuçları Osmanlı açısından çok ağır olan Ayastefanos Antlaşması'nı düzeltmek ve Rusların ele geçirdikleri bölgeleri geri almak adına, Kıbrıs'ı ödenmiş bir bedel olarak görmekteydiler.

Büyük Britanya'nın Mısır'ı 1882 yılında işgal etmesiyle birlikte, Kıbrıs Adası'nın değeri İngilizlerin gözünde azalır ve adayı ekonomik olarak kalkındırma politikası yerine asgari harcamalarda bulunarak durumu idare etme yoluna giderler. Fakat 1922'de İngiltere'nin Mısır'ı kaybetmesi sonrasında ada tekrar değer kazanır. Bu süreçte ada yönetimi,, Kraliçe tarafından görevlendirilen bir valiye emanet edilir. Ayrıca Ahmet An'ın Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900 - 1942)'adlı kitabında yazdığına göre 1878 yılı sonrasında, görevi yasama ve yönetim işlerini düzenlemek olan Kavanin Meclisi oluşturulur ve yapı olarak 3 İngiliz üye ve seçimle göreve nail olan 3 Türk ile 6 Rum üyeden oluşmasına karar verilir. Kıbrıslı Türklerinin haklarını savunma görevi bu Türk üyelere düşmekteydi (1997: 13).

3.1. 19. Yüzyıl' da Kıbrıslı Türkler ve Rumlardaki Siyasi Hareketler

Kıbrıslı Türkler, adanın İngilizlere kiralanması sonrasında, Lefkoşa'da 'Kıraathane-i Osmanlı' adında bir örgütlenme faaliyetinde bulunurlar. 1891 yılında başlayan bu faaliyet, Kıbrıslı Rumların Kipriagos Silagos (Kıbrıs Kahvesi) adındaki siyasi örgütüne bir karşılık niteliğinde olup, aydınların bir araya gelerek toplumsal meselelerin ve sıkıntıların konuşulduğu

bir merkezden öteye gitmemişti. Dönemin Kıbrıslı Türk aydınların odak noktası Kıbrıs'taki İngiliz ve Kıbrıslı Rumlara karşı düşünce üretmek olup, kendi aralarında, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi padişah yanlıları ve Jön Türkler olarak ikiye ayrılıyorlardı. Padişahçılar olarak belirtilen kesim ada yönetimindeki İngilizlerle iyi ilişkilerde bulunmak gerektiğini belirtirken Jön Türkler, padişaha karşı çıktıkları gibi adadaki İngiliz yönetimine de karşı olmak gerektiğini savunmaktaydılar. Kıbrıslı Türk aydınlardan Jön Türkler olarak belirtilen ekolün, İstanbul'daki gelişmelerle paralel şekilde İttihatçı oldukları hatta Beratlı'nın, Kuşçu Eşref Sencer Bey'e dayandırdığı iddiasına göre, 1906 yılında Kıbrıs'ta İttihad ve Terakki Cemiyeti' ne ait olduğu belirtilen gizli hücreler bulunduğu belirtilmektedir (2020: 45).

19. yüzyıl başından itibaren ortaya çıkan, Kıbrıslı Rumların ENOSİS isteklerini Birleşik Krallık yetkililerine sunmaları ve reddedilişleri sonrasında Rumlar daha agresif bir tavır sergilemeye başlamışlar, hatta 1880 ve 1887 yıllarında çıkan Osmanlı-Yunan savaşlarına gönüllü olarak katılmışlardı. Kıbrıslı Rumların ENOSİS talebi ve Kıbrıslı Türkler içerisinde yarattığı korku iki toplum arasında gerginlik oluşmasına neden olmuş ve toplumlar arası ilk çatışma 1894 yılında meydana gelmişti. Beratlı'nın belirttiği üzere, 1894 yılında Kıbrıslı Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması düşüncesiyle önce Baf şehrinde, camii önünde bulunan sivil halka saldırmış, daha sonrasında ise İstanbul'dan adaya tatil amaçlı gelen askeri öğrencilere saldırmışlardı (2020: 8). 1895 yılında ise Kıbrıslı Rumlar ilk kez Yunan Bağımsızlık Günü (25 Mart) kutlamaları yaparlar. İki toplum arasında önceden var olan gerginlik neticesinde Lefkoşa'nın Tahtakale mahallesinde olaylar gerçekleşmiş, Mayıs ayında ise Vadili ve Visdsada köylerindeki Türkler ve Rumlar arasında kavgalar çıkmıştı. Kıbrıslı Rumların Yunanistan'la birleşmek ülküleri ve talepleri, Kıbrıslı Türklerin hafızasında yer alan, Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesi döneminde Girit adasında yaşayan Türklerin adayı terk etmek zorunda kalmaları anısı nedeniyle, onları tedirgin eden bir olay olarak bulunmakta ve korkutmaktaydı.

Ahmet An'ın yazdığına göre 16 Nisan 1902'de Rum üyeler, İngiliz yönetiminden daha geniş yetkiler talep etmek adına Türk üyelerle birliktelik kurmuş, bunun için de açılış konuşmalarında adanın Yunanistan'a bağlanması taleplerinden bahsetmemişlerdi. Her ne kadar sonradan Türk üyeler bazı Kıbrıslı Türkler tarafından ENOSİS işbirlikçisi olarak itam edilmişseler de, işbirliği yapmaya kısa bir süre daha devam etmişlerdi (1997: 14). Kavanin Meclisi'nin 19 Haziran

tarihinde gerçekleşen oturumunda Rum üye Yorgo Şagali ENOSİS düşüncesine bağlı olmasına rağmen mecliste Kıbrıslı Türk üyelerle birlikte hareket etmişti. O dönemde İngilizler tarafından Osmanlıya ödenecek haraç bahanesiyle Kıbrıslılardan vergi alınmasına karşı bir yasa tasarısı mecliste görüşülmüş, Rum ve Türk üyelerin iş birliği yapması dolayısıyla geçmemişti. Fakat bu iş birliği çok uzun sürmemişti. An, bu iş birliğinin sömürge yönetimini harekete geçirip iki toplumun birlikte hareket etmesini engellemek adına iki halk arasındaki güvensizliği arttırmaya yönelik çalışmalarda bulunduğunu belirtse de Beratlı, bu iş birliği havasının kısa sürüp toplumların genel davranışını yansıtmadığını, dolayısıyla iş birliğinin istisna olduğunu belirtir.

Bu tedirginlik, 1903 yılındaki yasama meclisi toplantısında, Rum üyelerin, Yüksek Komiser'e verilen yanıtta ENOSİS talebini yinelemeleri üzerine, bir Türk üyenin önerge vererek ENOSİS'e karşı olduğunu ve böyle bir durumun söz konusu olması koşulunda, adanın hukuki sahibi olan Osmanlı'ya devredilmesi gerektiğini belirtmesine neden olur. Bunun sonucunda Adada yaşayan iki topluluk, adanın geleceği için birbirlerinden çok ayrı taleplerde bulunduklarını açıkça dile getirmiş olurlar.

1912 yılında Osmanlı ile Balkanlardaki dört devlet arasında gerçekleşen Balkan Savaşı'nın sonucunda, Osmanlı'nın aldığı yenilgiler nedeniyle moralleri bozulan ve adanın Yunanistan'a bağlanması endişesi taşıyan, başlarında Osmanlı Devleti tarafından atanan Evkaf Musa İrfan' ın bulunduğu yasama meclisi Türk üyeleri, adanın Birleşik Krallık'a ya da Mısır'a bağlanması talebiyle İngiliz yönetimine başvuruda bulunmuşlardı. Yine aynı yıl içinde Osmanlı'nın yenilgisi nedeniyle moralleri bozuk olan Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasındaki atışma kavgaya dönüşmüş, ordunun müdahale etmesiyle 134 kişi yaralanmış, her iki taraftan toplam 5 kişi hayatını kaybetmişti (An, 1997: 28). 1913 yılında ise Kıbrıslı Türkler' in ikinci örgütlenmesi olan 'Cemaat-ı İslami' teşkilatı kurulsa da ilk örgüt gibi bu da uzun ömürlü olmaz.

Ahmet An, 1.Dünya Savaşından hemen öncesinde, 1914 yılında dönemin Evkaf yöneticisi olan Musa İrfan' ın, Müftü ve kadı ile birlikte, Kıbrıs'ın Birleşik Krallık' a bağlanmasını bir mektupla talep ettiklerini, bu sayede kendilerinin, Osmanlı Devleti'nin entrikalarından kurtulacaklarını da söylediklerini yazar (1997: 26). Dünya Savaşı çıkıp savaşan tarafların belli olmasından sonra, Büyük Britanya ve Osmanlı Devleti farklı taraflarda olması durumunu ileri

süren İngilizler, adayı tek taraflı olarak ilhak ederler. Kıbrıslı Rumlar, bu durumun ENOSİS'i kolaylaştıracağı düşüncesiyle, ilhakı sevinçle karşılarlar.

Beratlı'nın belirttiği üzere, 1914 ile 1920 yılları arasında adadaki ekonomik durumun ve koşulların kötü olması ve umutsuzluk nedeniyle, Kıbrıslı Türk toplumunun sekizde biri adadan göçmüş, adadaki Türkçe gazetelerin ise hepsi kapanmıştı. Yine bu yıllar içerisinde Kıbrıslı Türkler' in kurduğu, Evkaf Musa İrfan Bey'in 'Eski Türkiye Partisi' ve İttihat ve Terakki yanlılarının kurduğu 'Genç Türkler Partisi' nden bahsedilmektedir. Dönemin Kıbrıslı Türk aydınları arasında üç ekol bulunmaktadır; İrfancılar olarak nitelenen İngilizciler, Müftücüler olarak adlandırılan Osmanlıcılar ve Türk Milliyetçileri. Nazım Beratlı, o dönem yazılan kaynaklara göre Müftücülerin çoğunluk olduğunu belirtmektedir (2020: 61). Tüm ekollerin ortak yönü ise ENOSİS' e karşı olmalarıdır.

Yine bu dönemde adada faaliyet gösteren, Jön Türklere ait olduğu iddia edilen parti, Osmanlı ve Almanya'dan yana tavır gösterdiği ileri sürülerek Sömürgeler Bakanlığına şikayet edilmesi üzerine, adadaki İttihat ve Terakki Partisi üyesi Kıbrıslı Türkler, İngilizler tarafından tutuklanıp Girne Kalesi'ne hapsedildiler. Dönemin Kıbrıslı Türk aydınlardan olan Con Rıfat'ın (eski bir Jön Türk olması nedeniyle halk arasında 'Con' olarak adlandırılmıştı) kızı, tutuklamaların nedeninin 1918 yılında Ayasofya'da (Selimiye Camii) Osmanlı Ordusuna yardım etmek amacıyla gerçekleşen toplantı olduğunun ileri sürüldüğünü belirtmişti (An, 1997: 43). İngilizler tarafından hapsedilmeyen aydınlar, halka moral vermek amacıyla her cuma, Lefkoşa'da bulunan Selimiye Camii'nde konuşmalar yapıp, Osmanlı Ordusuna yardımlar topluyorlardı. Türk Milliyetçi Kıbrıslı Türk aydınlar, Anadolu'da olup biten gelişmeleri bir yandan takip ederken diğer yandan Kıbrıs'ta da faaliyetlerini olabildiğince sürdürmeye çalışıyorlardı.

3.2. Türk Milliyetçiliğinin Kıbrıslı Türkler Arasında Yayılması

Turan ideolojisini benimsemiş, Kıbrıslı Türklerin yayın organı olan Doğru Yol gazetesi, çıktığı tarih olan 8 Eylül 1919 itibariyle, yazarlarından Mehmed Remzi Bey tarafından yollarının ‘Kırımlı İsmail’in yolu’ doğrultusunda olduğunu belirtiyordu. Diğer bir yayın olan Söz gazetesi sahibi Remzi Okan ise, adadaki gelişmeleri Türkiye’ye aktararak istihbarat faaliyetlerinde de bulunmaktaydı. Nazım Beratlı bu ‘Kırımlı İsmail’in yolu’ durumundan yola çıkarak, Kırımlı İsmail’in İsmail Gaspıralı olduğu, Kıbrıslı Türk aydınların Cedid Hareketi’nden haberdar olup, Türk Ulusçuluğunun ana kaynaklarıyla ilişkilerinin varlığını ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Buna ilaveten Beratlı şunları demektedir:

“Kıbrıslı aydınlardan Fadıl Niyazi Korkut ve Müsevvitzade Cemal Efendi’nin ağabeyleri Ahmet Raik Efendi’nin hem Mısır’da yayınlanan ‘Türk’, hem de Tiflis’te yayınlanan ‘Hayat’ ve Bakü’de yayınlanan ‘Füyuzat’ dergilerinin yazı kurulunda olduğunu, yani Hüseyinzade Ali, Ağaoğlu Ahmet ve Yusuf Akçura ile ilişkide olduğu biliniyor (2020: 63).”

1.Dünya savaşının sona erip, Osmanlı Devleti’nin kaybeden tarafta olması ve kazanan devletlerin Kıbrıs’ı Yunanistan’a devretmekten yana tavır alacakları kuşkusuna Kıbrıslı Türk liderliğinin endişelenmesine sebep olur. Bir yandan Kıbrıs Müftüsü liderliğinde bir kongre hazırlığı girişimi olurken, diğer yandan İngilizler tarafından Türkçü ve İslamcı olarak nitelenen ve kurucularının İttihatçı olan, Dr. Esat ve Dr. Behiç’ in olduğu Türkiye ile Birleşme Partisi kurulur. Müftü Hacı Hafız Ziyaettin Efendi’nin evinde 1. Milli Kongresi yapılır.

Niyazi Kızılyürek’ in ‘Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs ve Hegemonya’ adlı kitabında belirttiğine göre, Müftü Hacı Hafız Ziyaettin Efendi’nin damadı Münir Efendi, 1926 yılında adadaki İngiliz yöneticiler tarafından İcra meclisine atanarak 11 resmi görev ve makamdan sorumlu hale gelir (2011: 15). Kendisinin İngilizlerle olan ilişkileri o kadar iyidir ki, kraliyet tarafından kendisine ‘Sir’ ünvanı verilir. Sir Münir, Hâkim Raif Bey ve M. Şevket Bey, 1929 yılında müftülüğü kaldırmak için sömürgecilere bir mektup yazarlar. Sir Münir ve diğerlerinin, müftülük

makamını kaldırmalarındaki amaçları farklıdır. Sir Münir, tüm yetkileri tek elinde toplamak niyetiyle bu işe girişirken, Hâkim Raif Bey ve M. Şevket Bey, Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine Atatürk'ün devrimlerini örnek alarak, Kıbrıslı Türk yönetiminin de modern hukuk kurallarına uygun olması düşüncesini taşımaktaydılar. Müftülüğün kaldırılması, Kıbrıslı Türkler arasındaki siyasi gruplardan biri olan Müftücüler - Padişahçılar grubunun da ortadan kalkmasına neden olur.

1920'li yılların başında Kıbrıslı Türkler arasında Türk Milliyetçiliği (Kemalizm) ideolojisi hakim ideoloji haline gelmiş ve bunun gerçekleşmesinde 1919'dan itibaren çıkan altı gazeteden özellikle ikisi çok büyük rol oynamıştır. Bunlar Doğru Yol ve Söz gazeteleridir. Doğru Yol'u yayınlayanlar Sarayönü Erkek Yüksek Okulu başöğretmeni Mehmet Remzi Bey ve kendisi bir avukat olan Ahmet Raşit Bey'dir. Kıbrıslı Türk aydınlarının, orta sınıf adayı olan öğretmenler, avukatlar ve doktorlar arasından çıkması, örnekte de görüldüğü gibi sıklıkla karşımıza çıkmakta ve Anthony Smith'in milliyetçilik akımlarının dayanağının profesyonellerin olduğu savını doğrulamaktadır (1994: 187). Bu tarihlerden itibaren toplumun önderleri din adamları değil bu meslek sahibi aydınlardır.

Dönemin yayın organlarında Anadolu'daki gelişmeler ilgiyle takip edilip sunulmakla beraber mücadeleye destek maksatlı yazılar da yazılmaktaydı. Beratlî'nin Doğru Yol gazetesinde 20 Ocak 1920 yılında yayınlanan bir yazıdan aktardığına göre, gazetede İzmir bölgesinde on binlerce Türk'ün katledilip bir o kadarının da göçmen olduğu haberi yazılmış, 200 milyon Osmanlı lirası maddi kaybın karşılanması için Kıbrıslı Türklerden yardımda bulunmalarının istenildiği belirtilmiş, başka bir yazıda ise İzmir mağdurları için organize edilen tiyatro gösterilerine, halkın yüksek katılım göstermesi çağrısında bulunulduğu belirtilmiştir (2020: 73). Yapılan yayınların Kıbrıslı Türkler tarafından da ilgiyle takip edildiğini gösteren bazı gelişmeler yaşanmıştı. Ahmet An'ın Reşat Akar'dan aktardığına göre, İzmir çevresindeki mağdurlara yardımda bulunan ve Kurtuluş Savaşındaki başarılarla kendi evlerinde sevinen Kıbrıslı Türkler, 9 Eylül 1922 yılında Türk ordusunun İzmir'i almasını, Royters Ajansı tarafından öğrenmiş ve matbaa sahiplerinin haberi telgraflarla duyurması sonrasında, Kıbrıslı Türkler coşkuyla, Lefkoşa'daki Atatürk meydanında toplanarak kutlamışlardı (1997: 65).

Yine Beratlı'nın, TC Kıbrıs Konsoloslugu açıldığı dönemde, konsoloslukta görevli bulunan Kemal Oram'ın anlattıklarına dayanarak belirttiğine göre, Türkiye Cumhuriyeti Kurulduktan sonra, Ankara Hükümeti ve kemalist ideoloji doğrultusunda yayınlar yapan adadaki Söz ve Doğru Yol gazeteleri arasında Ankara lehine ilişkiler bulunmakta, halka Ankara Hükümet propagandası yapmak ve Ankara'ya bilgi aktarmak gibi bir takım ortak çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan Atatürk'ün direktifleriyle Kıbrıs'taki söz gazetesine maddi yardımda bulunulduğu, Söz gazetesi kurucularından Remzi Okan'ın Türkiye'ye giderek bizzat Atatürk'ten zarf içinde nakit olarak maddi destek aldığı belirtilmiştir (2020:74). Bu çalışmaların bir sonucu olarak 1930 yılında Evkafçılar'a, İngiliz destekçilerine karşı Kıbrıslı Türk aydınlardan Necati Özkan tavırda bulunmuş ve Söz gazetesinin de desteğini almıştı. Necati Özkan kendisine amblem olarak altı oku seçmesi temsiliyetini açıkça göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin adayı İngilizlere kiralayıp, ayrılmasından sonra Kıbrıslı Türk aydınlarının etkilendikleri düşünce ve siyasi akımları Türkiye'deki hakim akımlar ve siyasetle paralel ilerlemesi bu örneklerle birlikte net bir şekilde görülmektedir. Musa İrfan ve damadı Sir Münir Bey'in 'Toplum Lideri' olma iddiaları, Kıbrıslı Türkler arasında artık yanıt bulmamaktadır.

26 Ekim 1920 yılında Sömürgeler Bakanı ile görüşmek üzere Londra'ya giden Kıbrıslı Rum heyet, bakana Kıbrıslı Rumların adanın Yunanistan'a bağlanması taleplerini yineledirler. Fakat Bakanın, adadan oybirliğiyle ENOSİS talebi çıksa dahi, ada nüfusunun %25' ini oluşturan Kıbrıslı Türklere danışılmadan bu talebi yerine getirmeye İngiliz Hükümeti'nin hazır olmadığı cevabını almaları üzerine, Rum heyet tekrar Kıbrıs'a döner ve ENOSİS için eylemlerini hızlandırırlar. 11 Aralık 1920'de Yasama Meclisi Türk üyelerden Dr. Eyyüp Necmettin, Sömürgeler Bakanlığına adadaki Müslümanların, adanın ya Osmanlı'ya geri verilmesi ya da 1914, adanın İngiltere tarafından ilhakı öncesi statüsüne tekrar döndürülmesini arzu ettiklerini belirten bir mektup gönderir.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileri, Ağustos 1920' de Osmanlı Devleti tarafından imzalanan Sevr antlaşmasının, 115, 116, 117. maddeleri uyarınca adadaki İngiliz ilhakını tanımasından ötürü, 20. maddede Britanya'nın Kıbrıs ilhakını tanımak durumunda kalır. Bunun sonucunda Büyük Britanya'nın ada üzerindeki hâkimiyeti resmiyet kazanmış, Kıbrıslı Türk liderliği 1878'den beri

devam eden İngiliz yönetim ile iş birliği siyaseti nedeniyle bu resmiyete itiraz etmeyip, kabullenmişlerdi (An, 1997: 71). Fakat yine An'ın belirttiğine göre Kıbrıslı Türk aydınlardan Con Rıfat, oluşan bu durum nedeniyle Lozan'da görev yapan Türk delegeleri hatalı bulmakta, İngiliz baş delegesinin ada ile ilgili sözlü taahhütlerine güvenerek, Kıbrıslı Türklerin mağdur olmalarına yol açacak bir hata işlediklerini yazmaktadır.

1926 yılında Kıbrıs'ta, Kıbrıs Komünist Partisi kurulur. Kurucuları arasında Kıbrıslı Türker'in bulunmadığı bu parti ilk kez ENOSİS' e karşı çıkarak Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunan bir argüman ortaya koyar. Fakat O dönemde Kıbrıs'taki iki halk arasında, kendi anavatanlarına bağlanma düşünceleri hali hazırda yayılmış durumdadır. Anthony Smith'in 'Milli Kimlik' kitabındaki şu tespiti bu durumu açıklamaya yöneliktir:

“Milliyetçilik toplulukları, kültür farklılıkları üzerinden çatışacakları bir ortamı ortaya çıkaracak bir meşruiyet oluşturur... Aynı şekilde milliyetçilik, azınlıkların kültürlerini, tarihlerini ve edebiyatlarını savunur ve kurtarır. Kimlik arayışı içindeki toplumda, topluluğu ve toplumsal dayanışmayı meşrulaştırır, direnişleri ve toplumun kolektif bir şekilde seferberliğini destekler. Aynı zamanda kendi gücüne dayalı bir ekonomik gelişmeyi teşvik eder (2014: 37).”

Kıbrıslı Türkler de bu yolda, öncelikle varlıklarını korumak niyetiyle Türk milliyetçiliğine sarılmış, böylece ada nüfusunda çoğunluğu oluşturan ve Helen milliyetçiliğinin peşinden giden Kıbrıslı Rumlara karşı mücadele ve direniş gösterebilmek ve bir kimlik etrafında toplanabilmek için Türk milliyetçiliğini seçmişlerdi.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ait adadaki ilk konsolosluk 1925 yılında Larnaka şehrinde açılır ve 1930 yılına kadar konsolos olarak görev yapacak olan Asaf Güvenir adaya gelerek göreve başlar. Ahmet An, Vali Ronald Storrs' un yazılarına dayanarak, İngiliz valisinin konsolos ile ilgili, milliyetçi ve Kemalist birisi olduğu, Kıbrıslı Türklerin çoğunluğunun sadık olmasına rağmen, Asaf Beyin bu çoğunluk karşına küçük ama etkili bir alternatif çıkarıp, adayları Necati Özkan'ı kavanin meclisine taşınmasına vesile olduğunu belirttiğini yazmıştır (1997: 119). Güvenir, Kıbrıslı Türklerin Türk Milliyetçiliğini benimsemesi için, adada bulunduğu süre boyunca çalışmalar yapar, uzun uğraşlarda bulunur. Bu amaçla Kıbrıslı Türklerin, adada düzenlenen Türkiye Cumhuriyeti milli bayramları için yapılan kutlamalara

katılım gösterip, bayramları kutlamalarını desteklemişti. Adadaki Türklere Türk milliyetçiliğini benimsetmek dışında Asaf Bey, Kıbrıslı Türklerin adadan Türkiye'ye göçmelerini organize etmişti. Nazım Beratlı'ya göre bu 1930'lara kadar süren ve bazı kaynaklara göre beş bin Kıbrıslı Türkün adadan göçmesine neden olan bu göç daha sonra bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün emirleriyle durdurulmuştu (2020: 85). Büyük Britanya sömürgeler Bakanlığına, 1930 yılında Evkafçılar grubundan olan Dr. Eyyüp'ün gönderdiği bir mektuba göre, Asaf Güvenir yakın zamanda yapılacak olan seçim dolayısıyla, köy köy gezip, 'Halkçılar' olarak adlandırılan, Türk Milliyetçiliği'ni benimsemiş adaylar lehine propaganda yapıp çalışmalarda bulunmaktaydı.

1925 yılında başlayan, Kıbrıs'tan Türkiye'ye yapılan göç 1935 yılına kadar devam etmiş, adadaki Türk nüfusunun yaklaşık %20'sinin göç edip adaya geri dönmesi nedeniyle, Kıbrıslı Türklerin adadaki ekonomik yapıları zayıflamış, aynı zamanda nüfusun önemli aydın kadrolarını da yitirmesine neden olmuştu. Bunun yanında Türkiye'ye gidip gelenler, Anadolu'da oluşturulmakta olan Milli Kimliği Kıbrıs'a taşımak gibi bir işlevde bulunmuş ve adadaki Türklerin kimlik dönüşümlerinde katkıları olmuştu. Dolayısıyla 1920'ler sonrasında artık Kıbrıslı Türkler, inşa edilen kimlik nedeniyle, 'onlar' olarak Kıbrıslı Rumlar'ı görmekte ve 'biz' tanımlarında 'Müslümanlar' yerine 'Türkler' tanımını kullanmaktaydılar.

Bu süreçler boyunca, Atatürk liderliğinde Türkiye'de yapılan devrimlerin Kıbrıs'a da ulaştığı ve İngiliz yöneticilerinin engellemelerine rağmen, ada halkı tarafından da benimsendiği görülür. Kıbrıs'taki Büyük Britanya yöneticilerinin adadaki tek Türkçe eğitim veren lisenin ismini 'İslam Lisesi' olarak adlandırması sonrasında oluşan toplumsal muhalefet nedeniyle, lisenin ismi 'Türk Lisesi' olması bu durumu apaçık göstermektedir.

Ahmet An Kıbrıslı Türklerin adadan göçüne Büyük Britanya yönetiminin karşı olduğunu yazmaktadır. Ona göre 1922 rakamlarına göre Kıbrıs polis teşkilatının %57'si Kıbrıslı Türklerde iken 1922'de bu oran, Türk polis sayısının 341, Rum polis sayısının 420 olacak şekilde değişmişti. İngilizlerin Kıbrıslı Türkleri, Rumlar'ın ENOSİS talebine karşı emniyet olarak görmeleri ve İngiliz yöneticilerin Rumların isteklerini reddetmeleri için Türk azınlıkları göstermeleri nedeniyle İngilizler Kıbrıslı Türk göçünü kendi çıkarları açısından zararlı olarak nitelemekteydiler (1997: 76).

1930'larda adadaki ekonomik durumunu İngiliz vali Storss, tarıma dayalı bir ülke olarak belirtmiş, nüfusun dörtte üçlük kesiminin tarımla geçindiğini, okuma yazma oranının çok düşük olduğunu, yine nüfusun %70'inin ise tefecilere karşı ağır borçta olduğunu belirtmişti. Adada 20 mil uzunluğunda asfalt yol bulunmakta, radyo ve telsiz istasyonu bulunmayıp, sadece resmi dairelerde kendi içlerindeki iletişimde kullanabilecekleri telefonlar bulunmakta, adaya posta yoluyla mektup beş günde bir gelmekteydi. Ada ekonomisine katkı yapabilecek olan küçük kapitalist yapılar ise kazançlarını yeni yatırımlara yatırmak yerine faize yatırmaktaydılar. Büyük Britanya'nın 1878'den itibaren yönetimi süresince geçen zamanda halkın kırsal yaşantıya dayalı yaşamı değişmemiş, adadaki iki halk arasındaki çekişme ise Osmanlı döneminde olduğu gibi, ekonomide söz sahibi olan Rumlar ile siyasette ileri gelen Türkler arasındaki çıkara dayalı çekişmeden oluşmaktaydı.

Bu çekişmede özne olan Rum egemenleri olarak söz edilen müessese, dini olmasının yanı sıra aynı zamanda politik bir yapı da olan Ortodoks Kilisesi'ydi. Kilisenin önderliğini yaptığı Rum halkının benimsediği ideoloji ise Helen Milliyetçiliğiydi. Helen Milliyetçiliğinin merkezi olan Yunanistan'ın oluşum sürecinde, homojen bir halk yaratmak adına yapılan etnik katliamlar ve bu yaşananların Kıbrıslı Türklerin hafızasında yer alması nedeniyle, adadaki Türkler Türk Milliyetçiliği bayrağı altında toplanmışlardı. Fakat topluma önderlik edecek olan Kıbrıslı Türk egemenler bir sınıf olmaktan uzak olan, ekonomik ya da sayısal bir güç oluşturamayan bir kısım aydın, Lefkoşa'nın önde gelenleri, esnaf ve zanaatçılardan oluşmaktaydı. Nazım Beratlı' nın Rauf Denktaş' ın anlattıklarından aktardığına göre Kıbrıslı Türk üst sınıflarının egemenlikleri ekonomik güçten değil, ideolojik öncülük yapmaları nedeniyle, Kıbrıslı Türk halkının ihtiyaçlarını ve taleplerini savunabilecekleri en uygun ideoloji temelinde hareket etmelerinden kaynaklanmaktaydı (2020: 92).

1571 yılında adanın Osmanlı Devleti tarafından fethi sonrasında, adadaki üretimi ve vergiler dolayısıyla elde edilen geliri arttırmaya yönelik, adaya gönderilen Müslüman nüfus Türk göçebelerden oluşmakta, bu göçebeler ise, arpa, buğday ekmekten başka tarımla ilişkisi bulunmayan, Zeytin ve Harup ağaçlarından toplayıcılık yaparak üretim yapan bir nüfustu. Büyük Britanya'nın ada yönetiminde bulunduğu dönemle birlikte ada kapitalist ekonomik

sistem içine girmiş, toprak sahibi olmak eski değerini yitirmiş, para değer kazanmıştı. Dolayısıyla feodal sisteme aşına Kıbrıslı Türkler fakirleşmeye ve tefecilere borçlanmaya başlamışlardı.

Büyük Britanya' nın Kıbrıs adasının yönetimini ele geçirmesi sonrasında, Kıbrıslı Türk önderler arasındaki İngilizciler, padişahçılar ve milliyetçiler çekişmesi, 1928 sonrasında İngilizciler ve Milliyetçiler olarak iki grup arasındaki çekişmeye dönmüştü. Milliyetçiler olarak adlandırılan kesim eski Jön Türklerden oluşmuş ve sonrasında kendilerini 'Halkçılar' olarak adlandırmışlar, amblemlerini 'altı ok' yapmışlar, kendi adaylarını ise Mısırlı Necati Özkan olarak belirlemişler ve toplum içerisinde bir çıkış yakalamışlardı. Ahmet An'ın aktardığına göre, yine 1928 yılında Türkiye'deki harf devriminin örnek alınmasıyla birlikte Halkçıların gazetesi Söz gazetesi, ilk olarak gazete başlığını Latin harfleriyle yazmış, Ocak 1929'da gazete bünyesindeki yazıların bir bölümünü bu harflerle basmaya başlamıştı. 1 Eylül 1929 yılında başlayan eğitim döneminde ise Arap harfleri yerine Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştı (1997: 209).

Halkçıların talepleri arasında eğitim sistemini ulusçu eğitim tarzına dönüştürmek, Rumların liselerindeki ulusçu eğitimi örnek göstererek, Türk Lisesi' nin de İngiliz yerine Türk bir müdürle birlikte, bu ideolojide eğitim vermesi yer alıyordu. Diğer bir talepleri ise Türkler arasında dini ve toplumsal sorunların ele alındığı bir kurum olan, İngiliz yönetimi tarafından bağımsızlığı yok edilip, yargıçlarının memurlaştırıldığı Şeriye mahkemeleri ile ilgiliydi. Halkçılar şeriye mahkemelerinin kurum olarak bağımsızlığına kavuşmasını, müftülüğün bağımsız bir kurum olarak adadaki Ortodoks Kilisesi'ne alternatif olmasını istemekteydiler. Adadaki Rumların ENOSİS istemine kesinlikle karşı olan halkçılar, ekonomik olarak üstün olan Rumlarla rekabet edebilecek bir Türk çarşısı kurmak ve kendi toplumsal ekonomilerini güçlendirmek amacındaydılar. Bu taleplerle birlikte Halkçılar adadaki Büyük Britanya yönetimine karşı olup, Evkafçıları ve Evkafın lideri Sir Münir Bey'i toplumun zararına çalışan bir kişi olarak görüyorlardı. Görüldüğü gibi Halkçıların bu talepleri Anthony Smith'in milliyetçiliğin yapısı ve halkların direniş hareketine desteği ile paralellik göstermekte ve Smith'i desteklemektedir.

1931 yılına gelindiğinde adadaki iki cemaat de Vali Storrs' dan, ulusal içerikleri olan, taleplerde bulunmaktaydı. Özellikle ulusalcı çizgide özerk okullar talebinde Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin Halkçılar kanadının uzlaşması dikkat çekiyordu. Necati Özkan ile Theofanis Theodutu iki halkın, ayrı şekilde kendi yönetimlerinde olacak Maarif Müdürlüklerinin kurulması konusunda anlaşmışlardı. Kıbrıs adasında Nazım Beratlı'ya göre ilk kez gerçekleşmekte ve o da sadece 1931 yılının ilk birkaç ayına denk gelmekte olan bir gelişme olarak Kıbrıslılık bilinci yaratımı denemesi yapılmaktaydı (2020: 104). Büyük Britanya yönetimi, bu bilinç ile birlikte iki halkın içerisinde filizlenen ve anti-kolonyalist özellikler taşıyan milliyetçiliklerinin gelişmesini geciktireceğini ve sömürge yönetimine zaman kazandıracağını düşünmekteydi. Bu amaçla Vali Storrs resmi belgelerde 'Yerli' yerine 'Kıbrıslı' tanımının kullanılmasına, bu sayede Kıbrıslılık kimliğinin öne çıkmasına karar verir. Bu duruma bazı Kıbrıslı Rumlar, 'Kıbrıslı' tanımının Türkler ve Ermenileri de içerdiğini, bu nedenle kendilerine Kıbrıslı denmesinin hakaret olduğunu ifade ederken, diğer taraftan Kıbrıslı Türkler içerisinde de Rumlarla iş birliği yapan Yasama Meclisi üyesi Necati Özkan için, meclisteki diğer bir Rum üye ifadesi kullananlar bulunmaktaydı. Sömürge yönetimi kısa zamanda Kıbrıslılık deneyinin, kendi çıkarına daha büyük zararlar yaratabileceğini fark eder. Yasama Meclisinde görüşülen, gümrük vergilerinin artırılması ve ek vergiler getirilmesine yönelik yasa tasarısı, Necati Özkan'ın Rum üyeler ile birlikte reddedilmesi üzerine İngiliz yönetimi yasayı bir Kraliyet Konsey Kararı ile yasalaştırır. Oluşan bu durum aynı zamanda Sömürge yönetiminin Yasama Meclisinde kurduğu Rumlara karşılık Türk-İngiliz dengesinin de bozulabildiğini göstermekteydi.

Kıbrıslı Rumlar yasanın Kraliyet Konsey Kararı ile geçmesine yanıt olarak isyan ederler. İsyan kısa zamanda Yunanistan'a bağlanmak için yapılan bir ihtilal hareketine dönüşür ve vali konağının yakılmasına, çıkan çatışmalarda 6 kişinin ölmesine kadar varır. Çıkan olaylar sonrasında halk Başpiskoposluk önünde toplanıp mücadeleye devam kararı alması, isyana önderlik eden kurumlardan birinin Ortodoks Kilisesi olduğunu da gözler önüne serer. Kıbrıs'taki diğer büyük şehirlerde de çıkan olayları Kıbrıslı Türkler izlemekle yetinir, tarafsız kalmalarının kendi çıkarları için en doğrusu olduğuna karar verirler.

İsyan, Sömürge yönetimi tarafından bastırılması ile sona erer ve binlerce kişinin hapsedilip, otuz kişinin adadan sürülmesine neden olur. Çıkan olaylar sonrasında İngiliz yönetimi Kraliyet Konsey Kararları ile Yasama Meclisini dağıtır, Türk ve Yunan bayraklarının çekilmesini, köy muhtarlarının seçilmesini yasaklar ve olaylar sonucu ortaya çıkan zararın isyancılara ödetilmesine karar verilir. 1931 İsyanı sonrasında Sömürge yönetimi tarafından baskı yönetimi oluşturulur, bütün siyasi faaliyetlere bir süre için izin verilmez ve ulusalcı düşünceye dayalı siyasi yapılar baskı altına alınır. İsyanı katılmayıp, bir nevi sömürge yönetimi yanında kalan Kıbrıslı Türkler de böylece yaptırımlardan kötü etkilenirler. Kıbrıslı Türk milliyetçiler olan Halkçılar baskılar sonucu yılgınlığa uğrarlar ve ideologları olan Ahmet Raşit Türkiye'ye göçmek durumunda kalır.

İsyan ile ilgili Berathlı, Doktor Fazıl Küçük'ün iddiası olarak, olayların İngiliz Valisi tarafından Türkleri susturmaya yönelik çıkardığını aktarır (2020: 109). Diğer yandan Ahmet An' da farklı bir yandan yaklaşarak bu görüşe katılır. Ona göre valinin amacı, komünist faaliyetlerindeki artışı, Kavanin meclisinde Necati Özkan'ın Rum üyelerle bazı konularda iş birliği yapması ve bu durumun İngiliz yönetimi aleyhine işlemesini engellemektir (1997:182). Siyasi oluşumların yasaklandığı bu dönemde Kıbrıslı Türklerin eğitimi ve ideolojik olarak evrimini etkileyen bir olay gerçekleşir. 1932 yılında İstanbul'da üniversite öğrenimi gören Kıbrıslı Türk öğrencilerin Atatürk ve CHP il başkanı ile kurdukları temas sayesinde Kıbrıslı Türk öğrencilerin bütün fakültelere girebilmesinin önü açılır. Bu gelişme sayesinde Kıbrıslı Türk gençler, çoğunlukla Türkiye üniversitelerinde eğitim görür ve aynı zamanda ideoloji olarak Kemalizm'i benimseyip bu kimliği adaya taşırlar.

13 Ocak 1934 yılında ENOSİS görüşünde olan Rum fanatikler tarafında, İngiliz yönetimi ile ılımlı ilişkileri bulunan ve iş birliğini savunan meclis üyesi Kıbrıslı Rum A. Triantafilidis öldürülür. Amaç İngilizler ile iş birliği yapmayı uygun gören ılımlı Rumlara gözdağı vermektir ve bu konuda başarılı olundu. Diğer yandan dönemin Kıbrıs Valisi Palmer, 11 Nisan 1934 tarihli bir mektubunda, Kıbrıslı Türklerin sadakatinden bahsettikten sonra genç Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen devrimlerden ve gelişmelerden etkilenerek, dini kısıtlamalara karşı tavırlar sergilemeye başladıklarını ve ulemanın denetimlerine sabırsızlık gösterdiklerini belirtmişti (An, 1997: 182). 1935 yılından itibaren İngiliz yöneticiler, ada Türklerinin İngilizlerle yaptıkları iş birliğinin devamlılığı için, sadece İslami değerleri öne çıkaran ileri

gelenleriyle değil, Türk milliyetçilerle de ilişkilerini güçlendirmeleri gerektiğini fark etmeye başladılar. Yine Palmer 1937 yılında yazdığı bir raporda Kıbrıs Türkleri arasında İslami disiplinin zayıf olduğu ve İngiliz yönetime sadık yaşlı Kıbrıslı Türk kuşağın sona ermekte olduğunu, adadaki ekonomik sıkıntılar nedeniyle gençlerin ümitsizliğe sevk edildiğini belirtmiştir. Aynı yıl yazılan diğer bir raporda Palmer, 29 Ekim kutlamalarına katılan gençlerin altı ok rozetleri bulundurduğunu yazmıştı. Bunlara ek olarak Palmer, Türk milliyetçi çizgisinde olan Söz ve Ses gazetelerinin ayrılıkçı bir tavır takınıp, bu doğrultuda yayınlar yaptıklarını ve buna ilaveten Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Britanya arasında gerginlik varmış gibi bir algı yarattıklarını belirtmekteydi.

İsyan sonrası adada siyasi faaliyetlerin askıya alındığı bir dönem sonrasında, 2. Dünya Savaşı başlamıştı. Savaşın ilk yıllarında, Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasında uyumlu bir ilişki görülür. Bunun nedeni olarak Beratl, Savaş nedeniyle Yunanistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin güçlenmesini belirtir (2020: 125). Nazi Almanyası'nın Nisan 1941 yılında Yunanistan'ı işgal etmesi sonrasında işgalden kaçmak isteyen Yunanlara Türkiye'nin yardımında bulunması, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerle bir gerginlik oluşmaması için ılımlı tavır sergilemelerine sebebiyet vermişti. Eylül 1939'da Büyük Britanya'nın Kıbrıs valisi tarafından, Kıbrıs'tan da asker alımı yapılacağı duyurusu yapılır. Önce Mısır'a gitmek üzere 500 kişi, ilerleyen zamanlarda ise başka cephelere, cephe önü ve cephe gerisinde olmak üzere farklı görevler için alımlar yapılır. Beratl'nın belirttiğine göre katılım 6 bin civarı olur (2020: 126). Nazi Almanyası'nın Yunanistan'ı işgali sonrasında Girit'i ele geçirmesi, adanın tehlikeye girmesi ve savunulması gerekliliğini açığa çıkarır. Bu nedenle İngiltere yöneticileri, adada Cyprus Volunteer Force (Kıbrıs Gönüllü Gücü) adında bir birlik kurar. Bu birliğin asker sayısı zaman içerisinde, üçte biri Kıbrıslı Türk olacak şekilde, 28 bini bulur. Adadaki iki halkın oluşturulan birliğe bu kadar yoğun katılmasının farklı nedenleri vardı. Kıbrıslı Rumlar ideolojik gerekçelerle; milliyetçi sağcılar Yunanistan'ı işgal eden Almanya'yı düşman gördüğünden dolayı ve sosyalistler Nazizm'e karşı mücadele etmek için birliğe kaydolarken, Kıbrıslı Türkler adadaki ekonomik durumun kötü olması nedeniyle oluşan işsizlik ve genel yoksulluk nedeniyle kaydolmaktaydılar. Silah altındaki Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin kendilerini ilk defa Kıbrıslı olarak niteledikleri kısa bir dönem böylece oluşmaktaydı.

Bu süreç içerisinde adada bulunan iki halk arasında her ne kadar bir uyum yakalansa da, 1941 yılında sürgündeki Yunan başbakanının, savaş sonrasında Büyük Yunanistan'ın kurulacağı ve Kıbrıs'ı da sınırlarına dahil edeceği açıklaması, ada Rumları' nı sevindirirken Kıbrıslı Türkleri tekrar tedirginliğe sürüklemişti. Bu süreçte Rumlar içindeki milli dalga sönümlenmediği gibi Türkler içindeki milliyetçi akımlar da gücünü korumaktaydı. Ahmet An, Jacob M. Landau'nun raporlarına dayanarak, 1939-40 yılları arasında Türkiye dışındaki Pantürkist yapılar arasında, Kıbrıs'taki Söz ve Ses gazeteleri ve Lefkoşa'da bulunan Türk Ocağı'nın yer aldığını belirtmektedir (1997: 245). Yine bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine, adadaki Kemalistler, Atatürk'ün hayatını anlatan fotoğraf ve kitapları, İngiliz yönetimi tarafından milliyetçi yayınların yasaklanmasına rağmen, köyler ve kasabalardaki kahvehane ve evlere dağıtmaya girişmişlerdi.

1941 yılı itibariyle, dünyayı kasıp kavuran savaş nedeniyle hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin yardımlarına ihtiyacı olup, Kıbrıs halklarını da hoş tutmak ihtiyacı hisseden İngilizler, 1931'den itibaren kısıtladıkları bazı siyasi hakları geri verirler. Bunun üzerine ENOSİS yanlısı Helen milliyetçileri 'Kıbrıs Ulusal Partisi' (KEK), Kıbrıslı Rum sosyalistler 'Emekçi Halkın İlerici Partisi'ni (AKEL) kurarlar. AKEL'in kurulucuları arasında, ekonomik olarak çok daha fakir olan Kıbrıslı Türklerden kimse bulunmaz. Nitekim parti, ilk Kongre sonrasında ENOSİS isteğini belirtir. Bunun nedeni olarak ise, o dönem Yunanistan'da gerçekleşmesi beklenen devrim sonrasında adanın Yunanistan'a bağlanarak otomatik olarak sosyalist düzene geçme ideali olarak belirtilir. Seçimlere katılım gösteren AKEL, seçim kaygıları nedeniyle seçmenlerine (ki yasal düzenleme nedeniyle Kıbrıslı Türklerin Rum bir örgüte oy vermesi mümkün değildi) ve seçmenlerinin milli duygularına uygun politika üretmek yolunu seçmişti. Bu da zaman içinde, Kıbrıslı Türklerin işçi sendikalarında yer alsalar bile kitlesel olarak AKEL üyesi olmamalarına ve AKEL'e güvenmemelerine, üye olan azınlıktaki solcu Kıbrıslı Türklerin ise yalnız kalarak Kıbrıslı Türk sağcılar tarafından katledilmelerine neden olmuştu (Beratlı, 2020: 37). Bu durum, iki toplum işçilerinin Kıbrıslılık ideolojisini benimseyerek, sol ideoloji altında birleşilmesine engel teşkil etmekteydi.

1941 yılında Kıbrıslı Rumlar siyasi partilerini kurarlarken, Kıbrıslı Türklerin siyasi örgütlenmeleri bulunmamaktaydı. Bu boşluğu 1941 yılında Necmi Sagıp Bodamyalızade geçici

olarak doldurmaya çalışarak, İngiltere Başbakanı' na çektiği telgraflar ve yazdığı mektuplarla Kıbrıslı Türklerin sesini duyurmaya gayret edip, toplumun ENOSİS' e karşı olduğunu dile getirmekteydi. Nisan 1943' te hem Kemalist hem de eski Evkafçıların bir arada kurdukları, gerçek manada ilk örgütlenme olan 'Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu' (KATAK) hayata geçti. Haziran 1949' a gelindiğinde ise resmi yazılarda 'Kıbrıs İslamları' olarak tanımlanan Kıbrıslı Türkler için 'Kıbrıs Türkü' tanımının kullanılacağı, İngiliz Vali Mr. Turnbull tarafından duyuruldu. 1950-51 ders yılında ise Kıbrıs İslam Lisesi, Kıbrıs Türk Lisesi ismini aldı ve Türkiye Cumhuriyeti ulusal bayramları olan 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim günlerinde okulların tatil edilmesine karar verildi.

Ahmet An o dönemin Türk Milliyetçileri' nin kendilerine özgün bir yapısı olduğunu belirtmektedir. An' a göre Kıbrıslı Rumların ticaretle uğraşması sonucu ortaya çıkan orta sınıfın aksine, Kıbrıslı Türklerde bu sınıf çok cılız kalmış, sayıca ve kattığı ekonomik değer olarak toplumun içinde hayli kısıtlı yer tutmaktaydı. Bu nedenle orta sınıf olanlar ve bu sınıf adayları memuriyete mahkum bir durum içerisinde bulunmaktaydılar. Ahmet An bu durumdan yola çıkarak orta sınıf eksikliğinin, başka odaklara bağlı olmayan bağımsız bir milliyetçiliğin Türk toplumu içerisinde oluşmasına imkan vermediği sonucuna varmaktadır (1997: 253). Dolayısıyla bu milliyetçilik, sömürge yönetimine karşı çıkıp bağımsız bir ulus devlet kurmak amacından ziyade, dini seçkinleri sıkıştırıp kendilerine mevki ve manevra açmak amacını gütmekteydi. Sömürgeci devletin adadan ayrılması halinde ise milliyetçiler, kendilerinden çok daha büyük bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti' ne bağlanmayı hedeflemişlerdi.

Bu milliyetçi Kemalist yapı 1930'lu yıllara gelindiğinde, Nüfus olarak Kıbrıslı Rumların ENOSİS talebinde bulunmaları nedeniyle, Kıbrıslı Türkler üstündeki etkinliğini arttırmaya başladılar. Bu yıllar aynı zamanda İngiltere ile Türkiye'nin ilişkilerinin iyileşmeye başladığı bir döneme denk gelmekteydi. Buna karşın Kemalist muhalefet bu yıllarda Kıbrıslı Rumlarla paralel olarak sömürgecilik karşıtı bir yönelime bürünmeye başlamıştı. Vergi yasaları gibi yasaların geçmesinde Kıbrıslı Rum meclis üyeleriyle dayanışma içine girmeye başlayarak, önceki liderlerin tam biat perspektifini terk etmişlerdi.

Yaşanan ekonomik sıkıntılar ve 1931 isyanı sonrası İngiliz yöneticilerinin baskı nedeniyle Kıbrıslı Türklerin gazeteleri kapanmış, bu nedenle önderler halkı örgütlemek, adada ve dünyada

gelişen gelişmeleri başkalarına aktarmakta zorluklar çekmekteydiler. Böyle bir dönemde, TC konsolosunun da tavsiyesi ve desteği üzerine Doktor Fazıl Küçük, 1942 yılında ‘Halkın Sesi’ gazetesini kurdu. Kuruluş aşamasında Küçük’ün, koloni yönetimi ile arasının bozuk olması nedeniyle İngilizler’ den izin alabilmek için, bürokrasinin çeşitli kademeleriyle iletişime geçmek zorunda kalmış ve aylarca yanıt almak için beklemişti. Gazete ilk yayınında ilkelerini şöyle belirtmekteydi (An, 1997: 259):

1. Türk toplumunun haklarını korumak, toplum dertlerini dile getirmek.
2. Bağımsız olmak
3. Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele etmek
4. Anavatan sevgisini ve ona bağlılığı idame ettirmek
5. Memleketteki sanat hareketlerini destekleyip, teşvik etmek.

Büyük Britanya sömürge yönetiminin 1941 yılında siyasi baskısını hafifletmesi sonrasında, aynı yıl belediye seçimlerinin düzenlenmesine karar verilmiş, fakat Nazi tehlikesi nedeniyle 1943 yılına ertelenmişti. 1943 Mart ayında düzenlenen seçimde, Lefkoşa belediye üyeleri seçimi için Kıbrıslı Türkler iki grup olarak girmiş, bir grubun başını halkçılardan Necati Özkan çekerken, diğer grupta Doktor Fazıl Küçük öne çıkmaktaydı. Gerçekleşen seçimlerde Özkan meclis üyeliğine girse de diğer grup üyeleri seçimi kazanamamış, Küçük’ün başını çektiği grup seçimden zaferle çıkmıştı.

Küçük sömürge yönetimine karşı sert bir muhalefetin uygulanması gerektiğini düşünüyor, yasaların el verdiği ölçüde adeta sömürge yönetimine savaş açılmasını öneriyordu. KATAK içerisindeki diğer aydın ve liderler ise böyle bir durum sonrasında İngilizler’ in pes edip adayı Rumlara teslim edip gidebileceği endişesini taşımakta ve Küçük’ ün bu önerisine mesafeli durmaktaydılar. Şubat 1944’te İngiltere’ nin adaya muhtariyet vermesine, KATAK üyelerinin çoğunluğunun olumlu yaklaşmaktaydı. Nazım Beratlı bu durumun, o dönem Evkafçı kesimin halen aktif ve etkin olduğunu gösterdiğini yazar ve bunun üzerine Küçük taraftarlarının KATAK’ tan ayrılıp Kıbrıs Türk Milli Partisi’ni, Necati Özkan ve taraftarlarının ise ayrılıp İstiklal Partisi’ ni kurduklarını belirtir (2020: 141). 15 Ekim 1944 yılında, AKEL’ nin ENOSİS

politikası nedeniyle, işçi sendikalarında örgütlü olan Kıbrıslı Türkler, ilk Kıbrıs Türk sendikası olan ‘Lefkoşa Türk İşçiler Birliği’ni kurar.

1948 yılı işçi hareketlerinin ada genelinde yoğun bir şekilde yaşadığı bir yıl olmuştu. Lefkoşa’daki inşaat işçilerinin grev yapmasının yanında 13 Ocak ile 17 Mayıs tarihleri arasında gerçekleşmiş olan, Lefke bölgesindeki Amerikan ‘Kıbrıs Maden Şirketi’ (CMC) şirketine ait bakır madenindeki grev yıla damgasını vurmuştu. Grevin önemi yoğun katılımlı olmasının yanında solcu Rum, Türk işçi ve sendikaların işbirliğinde, dayanışmayla geçmiş olmasıdır. Grev karşısında İngiliz yöneticileri, grevi kırma yöntemini izlemişler, Fazıl Küçük ise bu misyonla grev kırıcı Türk işçilerin kullanılmasında ön ayak olmuştu. Diğer Kıbrıslı Türk liderlerden Necati Özkan’ da gazete yazılarında grevi yeren ifadelerle, karşı olduğunu belirtir. Nazım Berathlı bu grevin bir diğer öneminin ise sol düşüncelerin, sınıf hareketliliğinin artmasıyla birlikte Kıbrıslı Türkler arasında da fark edilir olmaya başlamasına vesile olması olduğunu yazmaktadır (2020: 156).

2. Dünya Savaşı bittikten sonra oluşan durumda Büyük Britanya, petrol üretimindeki üstünlüğünü Amerika Birleşik Devletleri’ne kaybetmiş, Akdeniz’e inmek isteyen Sovyetler Birliği karşısına rakip olarak çıkmıştı. Doğu Akdeniz’deki egemenliğini ABD ile paylaşmak zorunda kalan İngiltere, Mısır’daki egemenliğini de kaybetme tehlikesine karşı Kıbrıs’a daha fazla sahip çıkma durumunda kalmıştı. Diğer taraftan ABD Yunanistan üzerinde artan nüfuzu ve orada üs kurmak istemesi nedeniyle, Sovyetler Birliği ise Yunanistan’ın güçlü bir sol muhalefete sahip olduğundan dolayı Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını savunmaktaydılar. 1954 yılında İngiltere’nin Süveyş Kanalı’ndaki egemenliği sona ermiş ve ayrılmak zorunda kalmıştı. Bu durum İngiltere’ nin elinde tek kalan Kıbrıs’ın değerini arttırmıştı. Sömürgelerdeki askeri gücü azalan, ekonomik gelirleri düşen İngiltere, NATO ile egemenliğini paylaşmak durumunda kaldığı Doğu Akdeniz’ de, 1958’e gelindiğinde kendisine üs verilmesi halinde her türlü çözüme razı olmak durumuna gelmişti. NATO çıkarları uygun olduğu ve kendisine üs verildiği sürece Kıbrıs’ta Taksim ya da ENOSİS olup olmaması önemli değildi.

Lozan sonrasında Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs adasındaki İngiliz hakimiyetini tanımış ve Kıbrıs’ı kendi sorunu olarak görmeyen bir tutum içerisine girmişti. 1950 yılında dönemin

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, açıkça Türkiye'nin Kıbrıs meselesi diye bir meselesinin olmadığını ve İngilizler' in de adayı terk etmeyecekleri kanısında olduklarını, kendisine yönelik bir soru üzerine Büyük Millet Meclisi'nde dile getirmişti. Beratlî ise içeride durumun böyle olmadığını, 1953 yılında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'e Yunanistan tarafından yapılan, adanın iki ülkenin ortak yönetimine alınması önerisini Menderes'in, adanın tümünü ilhak edeceğini belirterek reddettiğini yazmaktadır. Yine Beratlî tüm bu söylemlerin, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çekilmeden önce olduğunu da vurgulamaktadır (2020: 148).

1949 yılında sosyal, kültürel ve sportif amaçlı tüm Kıbrıslı Türk örgütlenmelerinin birleşerek oluşturduğu Kıbrıs Türk Kurumları Federasyon' u kurulur. Aktif olarak devam eden iki siyasi örgüt olan KATAK ve Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi de birleştirilip Kıbrıs Milli Türk Birliği oluşturulur. Necati Özkan ise bu birlikteliğe katılmak yerine 1950 yılında Kıbrıs Türk Birliği İstiklal Partisi'ni kurar. Fakat çok geçmeden, 1953 yılında, sigara fabrikasının kundaklanması, yol ortasında TC konsoloslukunda çalışan biri tarafından darp edilmesi gibi olaylardan sonra, Türkiye'de 1950 yılında gerçekleşen seçimlerde iktidarın CHP' den Demokrat Parti' ye geçmesine de paralel olarak, siyasetten çekilir. Çekilmesi sonrasında, partisinin Altı Ok ambleminin Türkiye yönetimine şikâyet edilmesi nedeniyle Türkiye' ye girişi yasaklanır.

Kıbrıslı Türk siyasetinde bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, iki toplum arası ilişkileri derinden etkileyen bir olay gerçekleşir. Sosyalist parti AKEL' in ortaya attığı, ENOSİS talebi için plebisit düzenleme fikri, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi tarafından sahiplenilir ve 15 Ocak 1950 günü plebisit gerçekleşir. Kıbrıslı Rumların yanında az sayıda Kıbrıslı Türk' ün de katıldığı plebisitte, Rum seçmenlerin % 95.7' si ENOSİS için imza verir.

Plebisit sonrası çıkan sonuçla birlikte Kıbrıslı Rumların baskısı altında olan Yunanistan hükümetinin, İngiltere'ye resmi olarak ENOSİS talep ettiklerini belirtmesi üzerine, 24 Şubat 1951 tarihinde Türkiye Milli Talebe Federasyonu Ankara'da konu ile ilgili miting düzenler ve bu talebi kınar. Bu süre içerisinde Türkiye' deki bazı gençlik örgütlerinde Kıbrıs meselesinin ele alındığı görülmektedir.

Eylül 1952 tarihinde, Kıbrıslı Türklerin uzun uğraşları sonucunda, Müftülük Kanunu ilan edilir ve müftünün seçimle seçilmesi kararlaştırılır. Böylece İngiliz yönetimi kontrolündeki müftülük yönetimi Kıbrıslı Türklere geçer. 28 Mart 1954'te ise, Kıbrıs Türk liderliğinin mücadele ettiği diğer bir mevzu olan Evkaf yönetiminin Kıbrıslı Türklere devredilmesi için Lefkoşa' da miting düzenlenir ve 20.000 kişilik bir katılım görülür (2020: 173). 20 Temmuz 1955 yılında Evkafın Türk yönetimine verilmesi kararlaştırılır.

16 Ağustos'ta Yunan Başbakanı, Kıbrıs'a self determinasyon uygulanması için Birleşmiş Milletlere başvuruda bulunur. BM Genel Kurulu' nun konuyu gündeme almakla birlikte bu isteği kabul etmemesi üzerine Kıbrıslı Rumlar, amaçlarına siyasi mücadeleyle ulaşamayacakları sonucuna vararak silahlı mücadeleye karar verirler ve bu amaç için EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği) adlı bir örgüt kurarlar. Örgüt Rumların lideri Makarios' un da desteğiyle sabotajlara ve sonrasında ise suikastlara başlar. Bunun üzerine İngiliz yönetimi EOKA ile mücadele için Mobile Reserve adında Kıbrıslı Türklerden oluşan bir komando taburu kurar. 1955 yılı içerisinde Kıbrıslı Türkleri hedef almayan, Onu yerine İngilizler ile iş birliği yapan Rumları, İngiliz polis ve görevlileri öldüren EOKA, 1956 yılıyla birlikte Türk polislere suikastlar düzenlemeye ve onları da hedef almaya başlar. Bunun sonucunda tedirgin olan Kıbrıslı Türkler ve Türk liderliği VOLKAN adlı silahlı bir örgütü hayata geçirir. Aynı yıl Kıbrıslı Türkler açısından önemli bir kazanım daha edinilir. Kıbrıslı Jön Türklerin ve sonrasındaki milliyetçi Kıbrıslı Türk liderlerin yıllarca mücadele ettikleri Maarif sorunu nihayet 12 Kasım 1956' da İngiliz hükümeti tarafından çıkarılan bir kararname ile çözülür. Buna göre Türk ve Rum maarifleri ayrılıp, Kıbrıslı Türk eğitim sisteminin başına bir Türk atanacaktır. Bu sayede Kemalist liderlik, milliyetçi ve pozitif bilime dayanacak bir eğitim sistemini, kendi denetimlerinde uygulayabileceklerdir.

1957 yılı içerisinde İngiliz yöneticiler, yeni bir Kıbrıs Anayasası hazırladıkları bir dönemde adadaki iki toplumun Anavatanları olan Yunanistan ve Türkiye'ye adanın taksimini teklif ederler. Nazım Beratlı' nın belirttiğine göre, Yunan Dışişleri Bakanı teklifi reddederken, Menderes bu sefer Taksime sahip çıkar ve benimser. Beratlı'ya göre İngilizler' in buradaki amacı hazırladıkları anayasaya karşı çıkan Rumlara bir gözdağı vermektir (2020: 197).

Buna rağmen hazırlanan anayasa Yunan hükümeti tarafından kabul edilmez ve Kıbrıslı Türk lideri Küçük ise tasarıdan memnun olmadığını ama yine de son söz için Ankara'dan talimat beklediğini belirtir (2020: 199). Bu gelişmeler ışığında, ABD'nin Doğu Akdeniz'deki Britanya egemenliğini ele geçirdiğini fark eden İngilizler, adayı elde tutmak yerine Kıbrıs'ta üs edinmeyi ve adanın NATO politikasına uygun bir yönetime kavuşmasını planladılar. Aynı yıl Küçük ile anlaşmazlığa düşen Faiz Kaymak tasfiye edilir ve yerine İngiliz Sömürge Yönetimi Baş savcısı Rauf Raif Denктаş getirilir. Böylece Denктаş, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanlığı'nın başına gelerek Kıbrıslı Türk liderliğinde ikinci sıraya yerleşir. Kasım 1957' de ise VOLKAN örgütünün yönetici ve fiziki yapı eksikliği nedeniyle, Kıbrıslı Türklere ait silahlı bir örgüt olan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT), Rauf Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Türk Konsoloslugu' nda görevli olan Kemal Tanrısevdi tarafından kuruldu. Beratlı' ya göre 1 Ağustos 1958 tarihinde ise örgüt Türkiye' den gelen subayların tam kontrolü altına girdi ve Türk gizli servisleri örgütün ana beyni haline geldi (2020: 206).

3.3. 1958 - 1960 Arası Yaşanan Toplumsal Çatışmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti

Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum arasında silahlı grupların oluşup gerilimin doruğa ulaştığı bir dönem içerisindeki Haziran 1958 tarihinde, Niyazi Kızılyürek' in 'Şiddet Mevsiminin Saklı Tarihi' (2015) adlı kitabında belirttiğine göre Türk Haberler Merkezi' nin, bombalama olayı yaşanır. Kızılyürek İngiliz kayıtlarına dayandırdığı iddiasına göre, Rauf Denктаş'ın bombalama olayının Türkler tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürdüğünü belirtmektedir (2015: 95 – 103). Bunun üzerine aynı günün gecesinde toplanan Kıbrıslı Türkler Rum mahallelerine giderek, karşılaştıkları Rumlar' a ve Rumlar' a ait iş yerlerine saldırdılar. Ertesi gün olaylar, yağmalar devam eder ve saldırılar tüm adaya yayılır. Olaylar sonucunda on üç kişi hayatını kaybeder ve yaşanan olaylar nedeniyle İngiliz yöneticiler, Lefkoşa şehrindeki Türk ve Rum mahalleleri birbirilerinden tellerle ayrılarak Taksim'in ilk adımını atar (Beratlı, 2020: 213). İlerleyen günlerde Ankara' da bulunmakta olan Fazıl Küçük, düzenlenen bir mitingde Türk askerinin adaya gelmesi gerektiğini belirtti. Provokasyonların sürdüğü günlerde EOKA karşı saldırıya geçer ve çatışmalar şiddetlenir. Olaylar sonucunda 56 Rum 53 Türk hayatını kaybeder, bir çok Kıbrıslı Rum, Türklerin yoğun yaşadığı mahallelerden ve köylerden taşınır. Aynı şekilde

bazı küçük Türk köylerinde yaşayan Kıbrıslı Türkler göç etmek durumunda kalır. Ahmet An'ın belirttiğine göre Baf'a bağlı Akursos köyünde yaşayan Kıbrıslı Türkler ilk kez planlı olarak kuzeydeki Şillura köyüne taşınırlar. An'a göre bu Taksim için bilinçli yapılan bir hareket olup amaç Kıbrıslı Türkleri zaman içerisinde kuzeyde toplamaktı (1996: 92).

Çıkan olaylar doğrultusunda İngiltere Başbakanı MacMillan yeni bir Kıbrıs planı açıklar ve ilk kez adanın iç işleriyle ilgilenmek üzere, Türkiye ve Yunanistan hükümet temsilcilerinin de yer alacağı bir Temsilciler Meclisi kurulmasını önerir. Ayrıca planda belediyelerin Türk ve Rum olarak etnisiteye göre ayrılması önerisi de bulunmaktaydı. Yedi senelik bir deneme süreci sonunda adanın Taksim edilebileceği de plan dahilinde yer alıyordu. Makarios planı hemen reddetmiş, Kıbrıs Türk Liderliği ise kararı Türkiye'ye bıraktığını açıklamıştı (Beratlı, 2020: 216).

Başpiskopos Makarios Eylül 1958'de Kıbrıs'ın bağımsızlığı fikriyle, adanın taksimini ve Türkiye'nin etkisini önlemek adına ortaya çıktı. Dr. Küçük bu fikre, adayı ENOSİS'e götürecek bir adım olduğu gerekçesiyle başlangıçta karşı çıkar. Fakat sonradan, ABD' nin de teşvikiyle, 11 Şubat 1959 yılında düzenlenen Zürih-Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyetine giden yol açıldı. Ahmet An yıllar sonra, Makarios'un Antlaşmayı imzalaması ile ilgili olarak "Antlaşmayı imzalamadığım takdirde adanın bir sömürge olarak taksim edileceğine inanıyordum, bunu önlemek için imzaladım" dediğini aktarmaktadır (1996: 101). Kızılyürek ise Makarios'un 1959' daki konuşmalarında Zürih-Londra antlaşmalarının geçiciliğine vurgu yaptığını, adanın Yunanistan' a bağlanması için mücadeleye devam edeceğini rahatlıkla söylediğini belirtir (2021: 108).

İmzalanan antlaşmaya göre iki toplumun iç işleri için iki ayrı Cemaat Meclisi kurulacak, geneli ilgilendiren meseleler için ise 35 Rum ve 15 Türk üyenin yer alacağı Temsilciler Meclisi oluşturulup, Cumhurbaşkanı Rum yardımcısının ise Türk olduğu ve bunların yönettiği 3 Türk, 7 Rum bakandan oluşan bir kabine ile idare sağlanacaktı. Güvenlik ve kamu birimlerindeki etnisite oranı %70 Rum %30 Türk şeklinde olacak, altı kasabadan etnisiteye göre ayrı belediyeler oluşturulacaktı. Antlaşma sonrası imzalanan Garanti Antlaşmasına göre ise

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan adadaki anayasal düzeni koruyacaklardı. İngiltere adanın iki bölgesinde üs sahibi olacaktı.

Bu koşullarla oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti' nin kuruluşu 16 Ağustos 1960 tarihinde duyurulur. Yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük olur, Rauf Denktaş ise Cemaat Meclisinin başına geçer. Yeni kurulan Devletin ekonomik altyapısı küçük atölyelere ve tarıma dayanmaktaydı. 1961 verilerinde Kıbrıs'taki sanayinin %90'ı dört veya daha az işçi barındıran küçük işletmeler olmakla birlikte, 1962 verilerine göre yine sanayi işletmelerinin %40'ı işletme sahibinin aile fertleri tarafından yürütülmektedir. 1963 verilerine göre ise iki toplumun sahip olduğu üretim ve mülkiyet, Arazi sahibi kişiler olarak %79.3 Rum %20.7 Türk, Tarım üretimi %87.4/12.6, Endüstriyel üretim %93.8/6.2 şeklinde olmakta ve Kıbrıslı Rumların üstünlüğü görülmektedir (Beratlı, 2020: 235).

Yeni kurulan Cumhuriyet iki toplum tarafından da benimsenmemiş, kendi emelleri olan ENOSİS ve Taksim için bir ara yol olarak görülmektedir. Devletin sivil ve güvenlik birimlerindeki memur pozisyonlar TMT ve EOKA' cılar tarafından doldurulmakta, iki toplum liderliği milli hedeflerinden vaz geçmemişlerdi. Beratlı'ya göre iki toplumun liderleri bu ülkeleri nedeniyle, ikisi de NATO üyesi olan ve aralarında bir sıkıntı olması istenmeyen anavatanlarının temsilcileri ile tartışmalar yaşamaktaydılar (2020: 240). Niyazi Kızılyürek, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni' nin Helen milliyetçileri tarafından aşağılandığını, devletin kurulması sonrasında bile Rum okullarında Helen milliyetçiliğine dayalı eğitime devam edilip, Helen kimliğini muhafaza etmenin devlet tarafından üstlenildiğini belirtir (2021: 105).

Makarios Druşotis' in 'Karanlık Yön EOKA' (2005) kitabında belirttiğine göre, EOKA lideri Grivas, gönüllü olmamasına karşın Zürih Antlaşmasının içeriklerini kabul ettiğini ve EOKA' nın varlığına son verdiğini belirtmekteydi. Halbuki son güne kadar Yunanistan'dan silah gönderilmesini talep eden yine kendisiydi (2005: 307). Nitekim çok kısa bir süre geçtikten sonra Rum lider Makarios' u davayı satıp Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına razı olmakla suçlayacaktı (s. 328). Kıbrıslı Türklerin silahlı örgütü durumunda olan TMT de tıpkı Rum liderler gibi yeni kurulan devleti benimsememiş, fakat Kıbrıs Cumhuriyeti' nin yaşatılmasını isteyen Türkiye' den aldıkları emirlere uyarak, ters düşmemek adına sıkıntı

yaratacak eylemlerden kaçınmaktaydı. Fakat Türkiye’de gerçekleşen İhtilal sonrası, Türkiye yöneticileri ile TMT yönetimi arasındaki ilişkilere güvensizlik hakim oldu.

Kurulan cumhuriyet üç yıl içerisinde, ordu içerisindeki etnisite oranı, ayrı belediyeler, meclisteki Türk ve Rum üye oranı ve bir yasanın kabulünde Türk ve Elen üyelerin ayrı ayrı basit çoğunluğun istenmesi, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’ nın veto yetkisi, kamudaki memurların oranı, tartışılan bir vergi yasasının Türk üyelerin reddi ile engellenmesi gibi meseleler nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşadı. Bu sıkıntıların yaşandığı süreçte, 1959’ da ortadan kaldırılan EOKA yerine Akritas örgütü kuruldu. Niyazi Kızılyürek’ in ‘Bir Hınç Ve Şiddet Tarihi: Kıbrıs’ta Statü Kavgası Ve Etnik Çatışma’ (2016) adlı kitabında belirttiğine göre örgütün amacı ve stratejisi; Zürih-Londra antlaşmalarında olumsuz olarak gördükleri maddeleri ve Garanti antlaşmasını ortadan kaldırmak, Kıbrıslı Rumların self determinasyon hakkını gerçekleşmesini engelleyen unsurları ortadan kaldırarak gerçekleştirmek, iç ve dış müdahalelere devletin güçleriyle karşı koymaktı (s. 295).

30 Kasım 1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios 13 maddelik bir anayasa değişikliği önerisini meclise sunar. Önerilen 13 maddenin içeriği devletin federatif yapısını üniter yapıya dönüştürerek Kıbrıslı Türklerin devlet ortaklığını sonlandırmaya yönelik hazırlandı. Öneri meclis içerisinde ciddi tartışmalara sebep oldu ve Kıbrıslı Türklerin devletteki etkisini kırmaya yönelik olarak algılanan bu anayasa değişikliği önerisi hem Kıbrıslı Türkler hem de Türkiye Cumhuriyeti tarafından kesin bir dille reddedildi. Makarios’ un değişiklik önerisi ve önerinin reddedilmesi Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında bir gerilim oluşturmuştu. İki tarafın silahlı güçleri çıkabilecek bir çatışmaya karşı silahlanıp hazırlanmaya girişmiş, çeşitli tahriklerle ya da tesadüfi bir şekilde çıkabilecek olaylar neticesinde bir tarafın diğer tarafa saldırmasını beklemekteydiler. Makarios Druşotis, İlk Bölünme (2008) adlı kitabında, çatışmalar esnasında makamlarından kaçan Doktor Fazıl Küçük’ün kasasını açan Rumların, Rauf Denktaş’ ın yazdığı düşünülen bir belgeye ulaştıklarını ve belgenin Türkiyeli yetkililere yazılıp içeriğinin Kıbrıs Cumhuriyeti’ne karşı görüşü kapsayıp öneri olarak ayrı devleti içerdiğini belirtir (2008: 99). Yine bu durum her iki toplum liderliğinin Cumhuriyeti benimsemediklerini açık bir şekilde göstermektedir.

3.4. 21 Aralık 1963'te Başlayan Toplumsal Çatışmalar

21 Aralık 1963 gecesi, Rum polisler tarafından ihbar üzerine durdurulan bir araçtaki Kıbrıslı Türk yolcular ile Kıbrıslı Rum polisler arasında tartışma çıkması ve bunun üzerine mahalledeki Kıbrıslı Türklerin toplanması üzerine polisler takviye talebinde bulunur. Takviye amacıyla gelen Kıbrıslı Türk polislerin de olaya müdahil olmasıyla tansiyon yükselmiş ve tartışma çatışmaya dönüşmüştü. Niyazi Kızılyürek' in bu olay ile ilgili Kıbrıs Cumhuriyeti polislerinin birbirlerine silah çekmesi ve çatışması olarak adlandırdığı bu gelişme sonrasında çatışmalar tüm ada geneline yayılır (2016: 320).

Lefkoşa dışında Larnaka ve Girne' de çıkan çatışmalar sonrasında İngiliz askerler ve İngiliz, Türk ve Yunan subaylardan oluşan bir barış gücü oluşturulup çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapmaya başlandı. Lefkoşa kenti ikiye ayrıldı ve aradaki Yeşil Hat ilk kez çizildi. ABD ve İngiltere' nin girişimleriyle çatışan taraflar toplanarak Londra Barış Konferansı' nı gerçekleştirdi fakat adadaki her iki toplumun, ENOSİS ve Taksim niyetleriyle yaptıkları önerileri karşı tarafların reddetmesi üzerine, konferans sonuç alınmadan dağıldı. 4 Mart 1964 yılında BM güvenlik konseyi adada Barış gücü kurulmasına karar verdi.

Nazım Beratlı' nın belirttiğine göre Mart 1964'e gelindiğinde, ada genelinde çıkan olaylar sonucu, Kıbrıslı Türk nüfusunun dörtte biri, 25 bin kişi evlerinden ayrılarak Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelere taşınmak durumunda kaldı ve Luricina, Lefke, Koççina (Erenköy), bölgeleri ve Lefkoşa-Girne arası ve Mağusa kale içi tamamen Kıbrıslı Türklerin kontrolüne girerek, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin kontrolü dışına çıkıp, gettolaştı. Hükümetin giriş çıkışları kontrol altına alması nedeniyle 56 bin Kıbrıslı Türk Kızılhaç ve Kızılay gibi örgütlerin yardımlarına muhtaç duruma geldi (2020: 278). Bu bölgelerin kontrolü tamamen TMT kontrolü altında, örgütün yöneticileri Bayraktar da dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin yöneticisi durumundaydı. Bu arada Ocak ayında Londra Konferansı'na katılmak üzere adadan ayrılan Rauf Denktaş, hakkında yargılama kararı alınması nedeniyle Ankara'ya dönüp sürgün hayatı yaşamak durumunda kaldı.

24 Aralık tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı, iki toplumun temsilcilerinin bulunduğu son toplantı oldu. Türklerin doldurduğu Cumhurbaşkan Yardımcılığı, üç bakanlık ve Meclis üyeliği makamları Rumların kontrolü altındaki bölgede kaldığı ve Kıbrıslı Türklerin oraya geçişinin güvenli olmaması nedeniyle bir süre boş kaldı. Nazım Beratlı'ya göre Kıbrıslı Rum liderler, Kıbrıslı Türklerin hak ettiklerinden fazla yetkiye sahip olduğunu düşünmesi, Kıbrıslı Türk liderlerin ise adadaki olaylar nedeniyle ortak yaşamın oluşamayacağı ve Taksim düşünceleri nedeniyle meclisteki bu durum kimseyi üzmedi (2020: 290). Oluşan durum üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti 'Zorunluluk Hali Doktrini' altında bu makamları Kıbrıslı Rum üyelerle doldurdu.

Ağustos 1964'e kadar süren çatışmalar bu tarihten itibaren azalır. 1967 yılında stratejik önemi bulunan ve TMT yönetimi altında bulunan Geçitkale köyündeki bir aile ile Türkiyeli komutan arasında oluşan gerginlik sonrasında sancaktar olarak adlandırılan komutan öldürülür. Bunun üzerine köylülere ders olması için daha agresif bir komutan gönderilir. Gönderilen komutan köylülere karşı sert davranmasının yanında, köy yakınlarından geçen ve Kıbrıslı Rumlara ait araçlara karşı saldırgan tavırlar sergiler, Barış Gücünden bir binbaşığı darp edip, tutuklamak gibi eylemlerde bulunur. Bunun üzerine İçişleri ve Savunma Bakanı, devletin yasal güçlerine bölgenin açılmasını aksi takdirde güç kullanılacağını belirtir

Bu arada Dr. Küçük'ün politikalarından rahatsız olan TMT Komutanı Bayraktar, 30 Ekim 1967'de sürgün olan Rauf Raif Denктаş'ın adaya gelmesini teşvik eder. Karpaz'da adaya çıkan Denктаş Kıbrıs Cumhuriyeti polisleri tarafından yakalanır, Lefkoşa'ya getirilip sorgulanır ve Türkiye'ye iade edilir. 14 Kasım 1967'de köye devriye için giden Milli Muhafız konvoyu dönüşü sırasında çatışma çıkar. Topçu ve Zırhlı birliklerin desteklediği kuvvetler köye taarruz eder ve saldırı 24 Kıbrıslı Türk ve 1 Kıbrıslı Rum askerin ölümüyle sonuçlanır. Olay sonrasında Türkiye, Türk uçaklarının müdahale edeceği tehdidinde bulunup, Eski EOKA üyesi ve saldırıdan sorumlu olan Grivas'ın Yunanistan'a iadesini talep eder. Bunun üzerine Grivas adayı terk eder.

3.5. Toplumlar Arası Görüşmeler ve 15 Temmuz Darbesi Sonrasında Gerçekleşen 1974 Barış Harekâtı

28 Aralık 1967’ de Kıbrıslı Türklerin bulundukları bölgelerin yönetimini sağlamak için Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kuruldu, yönetim 1960 Anayasa’sına bağlılığını vurguladı. Aynı tarihlerde Grivas’ın adadan gitmesiyle özgüveni artan Makarios ENOSİS söylemini değiştirmeye başlamış, arzulanan ENOSİS’ in gerçekleşmesinin mümkün olmadığını, mümkün olanın bağımsız bir devlet olduğunu ifade etmeye başlamıştı. Druşotis’ e göre, Rum lider Makarios aslında 1964 Erenköy çatışmalarından itibaren ENOSİS’in gerçekleşemeyecek bir düşünce olduğunu farkına varmıştı (2008: 293). 1968 yılında yapılan seçimlerde %94.5 oranında oy ile tekrar seçilen Makarios, Nazım Beratlî’ nın belirttiğine göre baskıların ve çatışmaların Kıbrıslı Türklerin Dünya devletleri tarafından görünürlüğünün, meşruluğunun artabileceği ve Geçici Kıbrıs Türk Yönetimine malzeme verebileceği gerekçesiyle, iyi niyet göstergesi olarak Türklerin abluka altında yaşadıkları bölgelerde bariyerlerin kaldırılıp, sorunun görüşmelerle çözülmesini savunmaya başladı (2020: 354).

Toplumlarası görüşmeler Mart 1968 yılında başlayıp, taraflar arasında anlaşmazlıklar ve zıtlasmalar olmasına rağmen 1974’e kadar sürdü. Süreç içerisinde yapılan müzakerelerde anlaşmaya çok yaklaşılmış olmasına rağmen Makarios’un sert tutumuyla her seferinde anlaşılan önerileri reddetmesi, sürecin uzamasına neden olmuştu. Bu arada 1960’ların ortalarından itibaren Makarios ile Grivas arasındaki çekişme, Makarios’un katıksız ENOSİS politikası yerine Bağımsızlığı savunmaya başlamasının ENOSİS’çilerde yarattığı rahatsızlık, Makarios’a karşı EOKA B ve Milli Cephe gibi gizli örgütlerin oluşmasına ve karakol basma gibi çeşitli eylemlerde bulunmalarına neden oldu. Kasım 1973 tarihinde Yunanistan’ daki cunta içerisinde darbe yaşandı ve Makarios’u destekleyen Albay Papadopoulos yerine gelen Tuğgeneral İoannidis tarafından General Gizkis getirildi (Beratlî, 2020: 368). 2 Temmuz günü Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, Gizkis’e bir mektup yazarak adadaki terör eylemlerini yapan Yunanlı Subayların Yunanistan’a geri çekilmesini talep eden bir mektup yazması sonrasında da, 15 Temmuz 1974’de Makarios darbe ile devrilip yerine Nikos Samson getirildi. 19 Temmuz’da Makarios adadan kaçarak gittiği New York’taki BM güvenlik kongresinde Yunanistan’ın Kıbrıs’ı işgal hareketinde bulunduğunu belirtti. Bunun üzerine Türkiye Garanti Antlaşmasına

dayanarak 20 Temmuz günü adaya çıktı ve 48 saatte Girne' yi ele geçirip adaya 200 tank ve 20 bin asker çıkarttı (2020: 371).

Çıkarma sonrasında sıcak savaşa dönüşen durum üzerinde bir çözüme ulaşmak adına 1. ve 2. Cenevre görüşmeleri başlar. Makarios darbe sonrası adadan ayrıldığı için yerine Glafkos Klerides görüşmeleri sürdürür. 2. Cenevre görüşmelerinde Klerides'in 48 saat süre istemesini, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Turhan Güneş oyalama taktiği olarak yorumlar. Güneş'in Klerides'ten ortada görüşülen önerilere hemen cevap talep etmesi üzerine Klerides cevap vermeyi reddeder. Bunun üzerine 14 Ağustos sabahı Türk ordusu harekete başlar ve görüşmelerde talep edilen %34'ten biraz daha fazla toprağı ele geçirir. 25 ağustos tarihinde adaya gelen BM Genel Sekreteri taraflara görüşmeleri için baskı yapar. Bunun üzerine Kıbrıslı Türklerin yönetiminin belirsiz bir durumda olması nedeniyle Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi kurulur ve görüşmeye bu isimle başlanır. Bu süreç daha sonra 13 Şubat 1974'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin, 15 Kasım 1983' te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' nin kurulmasıyla devam eder.

3.6. Kıbrıslılık Kimliği İle İlgili Tartışmalar

Ahmet An'ın 'Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi' kitabında yazdığına göre 'Kıbrıslı' terimi ilk kez 1927 yılı itibariyle İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs hükümet dairelerindeki resmi işlerde, Kıbrıs'taki Helen milliyetçiliğini depolitize etmek amacıyla, 'yerli' yerine 'Kıbrıslı' terimini kullanmaya başlamasıyla ortaya çıktı (1998: 34). Mehmet Hasgüler, 'Kıbrıslılık' kitabında yer alan 'Kıbrıslılık Kimliği: Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlardaki Farklılaşmalar' makalesinde belirttiğine göre, dönemin valisi Sir Ronald Storrs' un bu terimi kullanmasındaki amaç olarak her ne kadar hükümet dairelerinde kullanılan 'yerli' terimini aşağılayıcı bulması belirtilse de, esas neden, adadaki hakim Helen milliyetçiliğinin etkisini azaltmak için, bölgesel bir kimlik olarak Kıbrıslı yurtseverliğini öne çıkarmaktı (2008:2)

1927 öncesinde Kıbrıs adasında yaşayan iki halk arasında ortak bir yaşam oluşmamasını Nazım Beratlı Osmanlı Devlet sistemine bağlamaktaydı. Ona göre Osmanlı sistemi toplumları birbirlerinden ayırıştırmak üzerine kurulu olmaktaydı. Hristiyan tebaanın Müslümanlaşması gelir kaybına yol açacağı için Müslüman olan Hristiyanlardan gayrimüslim vergilerinin alınmasına devam edilirdi, Müslüman olanların ise din değiştirmesi İslam kurallarına göre direkt yasaktı. Müslüman ve gayrimüslim nüfusların imparatorluk içerisinde ödedikleri vergiler bile birbirlerinden farklı olduğu ve üretim ilişkileri Müslümanlar lehine olduğundan dolayı, farklı toplumlar ortak çıkarlarda buluşamıyorlardı (2020: 111).

Kıbrıs adası Osmanlı Devleti hakimiyetine girmeden önce yaklaşık 1500 yıl boyunca adada yaşayan Ortodoks Hristiyan olan Kıbrıslı Rumlar, bu tarihsel geçmiş nedeniyle kendilerini muktedir halk olarak görüp, dolaylı olarak Kıbrıslı Müslümanları ötekileştiriyor, onları adanın misafirleri olarak kabul ediyorlardı. 1571 yılında Osmanlı Devleti' nin adayı fethi sonrası taşınan nüfusun niteliği ile ilgili ise Mehmet Hasgüler şunları söylemektedir:

“Osmanlı Kıbrıs’a üç grup insan yerleştirmiştir. Birincisi, Sultan II. Selim’in ‘Sürgün Hükmü Fermanı’yla Kıbrıs’a yerleştirdiği eşkiyalar, suçlular, yurtsuzlar, işsiz güçsüz serserilerdir. Bu grup Kıbrıs’ta yeni bir kimlik edinmelerine rağmen uzun yıllar ‘sürgüne gönderilmiş’ bir topluluk, bir ‘suçlu ayaktakımı’ oldukları duygusunu gizliden gizliye yaşamışlardır. İkinci grup göçebe Yörük aşiretlerdir. Üçüncü grupsa yerleşik Osmanlı kültürüne bağlı esnaf ve zanaatkar Ahilerdir. Sayıları az ama Etkileri fazla olan bu üçüncü grup, Lefkoşa, Mağusa ve Lefke gibi büyük kent ve kasabalara yerleştirilmişlerdir. Nüfusun çoğunluğu göçebelikten geldiğinden Kıbrıs’taki kültürel ortama uyum sağlamışlardır. Kıbrıslı Rumlarla kaynaşmalarını ve yeni bir kimlik edinmelerini engelleyecek tutucu dinsel gelenekleri pek yoktu. Birçoğu yerleşik hayat değerlerini Kıbrıs’ ta tanımış ve edinmiştir (2008: 3).”

Adaya gelen Müslüman nüfusun Hristiyan nüfusla kaynaşması süreci ise ulusal farkındalık ile bozulmaya başladı. Kıbrıslı Rumların 1821 Helen ayaklanması ve sonrasındaki Liberal hareketlerden etkilenmesiyle İngiliz sömürge döneminde ulusal bilinçlenme yaşaması, Kıbrıslı Rumların toplumsal olarak adadaki diğer toplumlardan önde olma fikri kazanmasına ve ötekilerden ayrılmalarına neden olmuştu.

Beratlı' ya göre, Kıbrıslı Rumlar uluslaşma sürecine Kıbrıslı Türklerden önce girip, adanın Yunanistan'a bağlanması için çaba sarf etmeleri, Kıbrıslı Türklerin ise buna karşı Türk milliyetçiliğine sarıldığı süreçler öncesi ve sonrasında da ortak kimlik oluşturmak gibi bir hedef oluşmamıştır. Beratlı sadece istisna olarak Kıbrıs Komünist Partisi döneminde böyle bir hedefin var olduğu, fakat bu hedefe bizzat Kıbrıslı Rumlar tarafından tepki konulduğunu yazar . Köylülerin üretim ilişkileri açısından, yaptıkları işler ortak olmakla birlikte, konuştukları dillerin, dinlerin, tarih ve kültürlerin, geleneklerin ve egemen güçler karşısında takındıkları tavırların farklı olması dolayısıyla iki toplum üstüne ortak bir kültür, tek bir Kıbrıslılık çatısı oluşmamıştır (2020: 111).

İki toplumun tek bir Kıbrıslılık şemsiyesi altında birleşememesi ve ortak bir bilincin oluşmaması durumunu Ahmet An İngiliz yönetimi dönemi özelinde incelemiştir. An'a göre Kavanin meclisinde Rum üye sayısına karşı İngiliz ve Türk üye birlikteliğiyle, sayıca bir denge ve eşitlik yaşanması, İngiliz yöneticilerin ENOSİS'i engellemek için Türkleri ortaya çıkarıp, onları kendisi için bir güvence olarak kullanması, temsiliyette adadaki nüfus oranının gözetilmemesi ve ortak bir eğitim sistemi yerine iki toplumun, kendi milliyetçiliklerini yeniden üretip yaygınlaştırdıkları ayrı eğitim kurumlarına sahip olmaları ortak bir bilincin oluşmasına engel olmuştur (1997: 99).

Mehmet Hasgüler 'Kıbrıslılık' kavramının iki toplumun altında birleşeceği bir şemsiye olamamasının tarihsel nedenleri olduğunu ileri sürer. Bunlardan ilki olarak Hasgüler, Ahmet An gibi, adadaki İngiliz sömürge döneminde İngiltere yöneticilerinin, sömürge yönetimini kalıcılaştırmak amacıyla iki toplumu birbirlerine karşı kışkırtmasını yazar. Sonraki sebep olarak ise Ortodoks Hristiyanlık temeline dayalı bir özgürleşme hareketi içerisinde bulunan Kıbrıslı Rumların bağımsızlık yerine Yunanistan'a bağlanma tercihinde bulunmaları olduğunu belirten Hasgüler, üçüncü nedenin ise Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde iki toplumun kaynaşmasını öngören düşüncelere sırt çevrilmesi ve bu niyetlerden uzaklaşılması olduğunu belirtir. Bunlara ek olarak Hasgüler milliyetçi ve dinci Helen zihniyetinin Kıbrıslı Müslümanları aradan geçen zamana karşın misafir olarak kabul etmesi, Kıbrıslı Türklerin Laik bir toplum olup Kıbrıslı Rumların Ortodoks Hristiyanlıkla bütünleşik olması ve Kıbrıs Cumhuriyet' i dönemi ve

sonrasında Kıbrıslı Rum siyasetinin önderlerinin papazlar olmasının da eklenebileceğini aktarır (2008: 6).

Hasgüler' e göre Kıbrıslılık kimliği ilk olarak, iki toplumun ortak bir şekilde yönetime dahil olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti' nin kuruluşu ve Aralık 1963'teki olaylara kadar geçen sürede oluşturulmaya başlanmış fakat üç yılın ardından, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti' nin iki toplumlu yapısını benimsememeleri nedeniyle bu süreç başarısızlıkla sonlanmıştır. Kıbrıslı Türklerin militan milliyetçi yapılarını ve finansal odaklarını da bu başarısızlıkta pay sahibi olarak gören Hasgüler, Kıbrıslı Rum siyasi ileri gelenlerinin, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasını siyasal olarak zor kullanıp değiştirmeye girişmesi Kıbrıslılık kimliğinin inşa sürecinin baltaladığını öne sürer. Dolayısıyla iki toplum ortak bir şemsiyede buluşmak yerine farklı etnik kimlikleri tercih etmişlerdir.

Kıbrıslılık kimliğini meydana getiren yaz mevsiminin uzun sürmesi, kışın ılıman geçmesi gibi iklimsel ve İngiliz sömürge döneminde siesta kültürünün oluşmasına sebep olan ağır ve bunaltıcı sıcaklara neden olan coğrafi özellikler insanlar üzerinde ortak etkilere neden olmaktadır. Aynı zamanda Akdeniz coğrafyasında görülen hoşgörü kültürü ve yeme içme kültürü Kıbrıs'taki insanları birbirlerine bağlayan özelliklerdir. Fakat bu ortak kültürü oluşturmaya yönelik özelliklerin yanında, Mehmet Hasgüler'e göre çok daha baskın olan ve ortak kimlik için olumsuz olan öğeler Kıbrıslılık kimliğine engel olmaktadır. Kıbrıslı Rumlar' ın eğitimden, kurumların idarecilerinin belirlenmesine, evliliğe kadar olan siyasi ve sosyal hayata dinin etkisi ve belirleyiciliği, dinin hayatlarında bu kadar etkin olmadığı Kıbrıslı Türkleri kendilerinden ayırtıran bir durum yaratmaktadır (2008: 8).

Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ın 15 Temmuz darbesi sonrasında 20 Temmuz 1974 ile başlayan müdahale sonrasında ikiye bölünmesinden Helen Milliyetçiliğini sorumlu tutmuş, bu nedenle kaybettikleri adanın kuzey yarısıyla tekrar birleşebilmek adına Kıbrıslılık ideolojisini yükseltmişlerdi. Kaysar Mavratsas'a göre bu anlayış eğitimden tarih kitaplarına kadar geçmiş, Enosis için mücadele eden EOKA' nın eylemlerini İngiliz Sömürgesine karşı bağımsızlık mücadelesi olarak nitelemeye başlamış, 1974 öncesinde kutlanmayan ve önem verilmeyen (öncesinde Yunan milli bayramlarına önem veriliyordu) Kıbrıs Cumhuriyeti' nin kuruluşu ve

bağımsızlık günü kutlanmaya başlanmış, Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağına büyük önem verilmeye başlanmıştı. Bu süreç 1980’li yıllara kadar sürer (2000: 58).

Kaysar Mavratsas 1974 sonrasında oluşan ‘Kıbrıslı’ teriminin aslında Kıbrıslı Türkler ve Rumların, kendilerini ‘Anavatanlarından’ farklılaştırmak ve bağımsız kılmak, kendi özgün varlıklarını ortaya çıkarmak fikrine dayandığını yazar. Ona göre bu terim Kıbrıs merkezci olup, iki toplumun anavatanları ile olan ‘analık’ ilişkilerine karşı çıkmasına dayanmakta, ‘Kıbrıslıların vatanı Kıbrıs’tır’ söylemini öne çıkarmaktadır. Kıbrıslılık terimi iki toplumun Helen ve Türk milli ve kültürel kimliklerini korumakla birlikte, iki toplumu birleştirmek niyetini taşımakta ve Kıbrıslı Helen ve Türkleri Yunanlılar ve Türkiyelilerden farklılaştırmak amacı gütmektedir. Mavratsas’a göre Kıbrıslılık bir Kıbrıs ulusu fikrine yaslanmamaktadır (2020: 60). Mavratsas Kıbrıs milliyetçiliğini Batı tipi, teritoryal milliyetçilik olarak nitelemekte ve kendisinin rakibi olarak doğu, etnik milliyetçiliği şeklinde nitelediği Helen, Türk milliyetçiliği ile çatışma içinde olduğunu belirtir (2020: 62).

Kaysar Mavratsas’ ı destekleyecek şekilde Kıbrıslı Türklerdeki Kıbrıslılık algısının oluşumuna değinen Mehmet Hasgüler’ e göre, 1974 sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nden adanın kuzeyine nüfus aktarılması sonrasında kuzey Kıbrıs’taki nüfus yapıları arasındaki dini, sosyal ve kültürel farklılıklar, bir yandan Kıbrıslı Türklerin kendi kaderlerini belirlemesini etkilemiş, buna bağlı olarak Kıbrıslı Türklerde gelen nüfusa yönelik ‘Kıbrıslılık’ ı üstün bir yapı olarak gösterip, diğerlerini ötekileştirmelerine yol açmıştır (2020: 11). Hasgüler’e göre Kuzey Kıbrıs’a aktarılan nüfus kendi geleceklerini Kıbrıs özelinde değil, geldikleri coğrafya özelinde tasavvur etmekte, ayrıca geldikleri yerde önemsenmeyen bir pozisyondayken Kıbrıs’ın kuzeyinde siyasi yapıyı belirleyecek bir durumda olmaları nedeniyle siyasi yapılar tarafından manipüle edilmeye açıktırlar. Hasgüler gelen nüfusa kitlesel olarak vatandaşlık verilmesiyle birlikte Kıbrıslı Türklerin kendi siyasi iradelerinin zayıfladığını ileri sürer. Bu süreç içerisinde Hastürer, Türkiye’deki iktidarların Kıbrıslı Türkleri yeterince Müslüman - Türk görmediklerini de hesaba katmak gerektiğini yazar (2020: 12).

Sepil İşlek, ‘The Reflections of Identity in Cyprus: Claims and Perspectives on Eastern Mediterranean Hydrocarbons’ (2016) adlı yüksek lisans tezinde, Kıbrıslı Türklerde Kıbrıslılık

refleksinin sinyallerinin 1970'lerin başında görülmeye başlandığını belirterek, bunun Rauf Denktaş'ın Türk milliyetçi politikasına ve Türkiye'nin Kıbrıs Türk siyasi hayatına etkisine karşı bir tepki olduğunu ileri sürer (2016: 48). İşlek, Kıbrıslılığın bir ideoloji olup bir ulusu temsil etmediğini, Kıbrıslı Türkler için de Türkiye egemenliğine karşı var olma ideolojisi anlamına geldiğini belirtir (2016: 51).

Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar'ın kendilerini tarif ettikleri kimlik, muhatabına göre değişiklik göstermektedir. iki topluluk birbirlerine karşı Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum tanımlarını kullanırlarken, Kıbrıslı Türkler Türkiye'de, Kıbrıslı Rumlar ise Yunanistan'da bulundukları zaman kendilerini Kıbrıslı olarak ifade etmektedirler. Dolayısıyla Kıbrıslı kimliği daha çok üçüncü muhataba karşı öne çıkmaktadır (2008: 14). Tüm bu tartışmalar içerisinde Kıbrıslı Türklerin 'Kıbrıslılık' refleksinin dayandığı korku ve hassasiyeti Ümit İnataç, 'Kıbrıslılık' kitabında yer alan 'Kendini Geri İsteme İradesi Olarak Kıbrıslı Türk Kimliği: Sadece Kıbrıslılık' makalesinde, bir zamanlar adanın ikinci büyük toplumu ve siyasi öznesi olan Kıbrıslı Türkleri, daha büyük bir ülke olan Türkiye'nin kıyısında moloz gibi yaşamasına benzeterek ifade etmektedir (2008: 43).

4. BÖLÜM

BAYRAK KUARTET/ SILA 4

4. BÖLÜM

BAYRAK KUARTET/ SILA 4

4.1. Kıbrıslı Türklerin Müzikal Yaşantısı ve Dönüşümü

Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan birçok Müslüman halk gibi Kıbrıslı Türkler de kırsal alanlar ve köylerde yaşamlarını sürdürmekte ve kırsal koşullar ile harmanlanmış bir kültürle yaşamaktaydılar. Bu kültür içerisinde müzik, daha çok eğlence aracı olarak kendisine yer bulmakta, düğün ve sünnet gibi kutlamaların yanında kahvehanelerde ve evlerde gerçekleşen gündelik eğlencelerde tercih edilmekteydi. Selçuk Garanti'nin aktardığına göre 1960'ların öncesinde, bu eğlenceler kadınların ve erkeklerin ayrı olarak bulundukları farklı mekanlarda gerçekleşmekteydi. Kadınlar mekan olarak evlerde eğlenirken, erkeklerin eğlence yerleri kahvehaneler olmaktadır. Kahvehanelerdeki eğlencelerde müzik, danslara eşlik eden oyun havalarının yanında karşılıklı mani atışmalarında da kullanılmakta, söylenen maninin hece yapısına uygun olan bir 'oyun havası' seçilerek eşlik işlevi görmektedir. Halk arasında yapılan bu söz düellosu 'Gave Havaları' olarak adlandırılmaktaydı (Halkbilimi, 2006: 144).

Yerel kültür içerisinde müziğin eğlence unsuru olarak kullanıldığı bir diğer önemli etkinlik de düğünlerdir. Halkın en büyük eğlencelerinden birisi olan düğünler, farklı ritüellerle birkaç gün boyunca sürmekteydi. Mehmet Ali Tremeşeli'nin belirttiğine göre bu eğlencelerde enstrüman olarak sıklıkla davul, zurna tercih edilmekteyken, az da olsa keman, darbuka ve ud'un kullanıldığı düğünlere de rastlanmaktaydı (Tremeşeli, 2007: 33). Etkinlikler haremlik selamlık olarak başlamakta ve Kına merasimi ile kadınlar ve erkekler bir araya gelerek devam etmekteydi. Sadece kadınların bulunduğu durumlar için kadın müzisyenler tercih edilmekte, buna ek olarak görme engelli erkek müzisyenlerin olması durumunda onların da kadroya dahil edilmekteydi. Müzik oyun havaları, türküler ve mani atışmalarında kullanılmasının yanında diğer köylerden gelen

misafirlerin karşılanmasında da kullanılmakta, bunun için ‘karşılama havaları’ tercih edilmekteydi.

Kutlama ve eğlencelerde icra edilen yerel müziklerin yanında, Türk Sanat Müziği de şehirlerde varlık göstermekteydi. Kıbrıslı Türk toplumunun Türk sanat müziği ile ilişkisi, 1607 yılında kurulmuş olan ‘Lefkoşa Mevlevihanesi’ ile başladığı tahmin edilmektedir. Mevlevihane kurulduğundan beri, bünyesinde gerçekleşen ayinlerde Türk Sanat Müziği formundaki eserlerden yararlanıldığı ile ilgili elde veri olmasa dahi, 20. yüzyıl başından Mevlevihane’nin kapanış tarihi 1955’e kadar olan süreçte Türk Sanat Müziği yapısındaki ilahilerin kullanıldığı bilinmektedir. Cem Kafkas, “Geçmişten Günümüze Kıbrıs’ta Türk Sanat Müziği” adlı yüksek lisans tezinde, 1925 yılında Lefkoşa’da kurulan ve Kıbrıslı Türk toplumunun müzikal birikimine katkıda bulunmuş olan Darülelhan Musiki Cemiyeti’nin kurucusu Derviş Kayyumbaşoğlu’ nun, genç yaşından itibaren Mevlevi ayinlerinde bulunduğunu ve Sanat Müziğine burada aşina olduğunu belirtmektedir (1925: 9). 1936 yılına kadar varlığını koruyan Darülelhan, bir taraftan topluluk olarak çeşitli şehirlerde konserler vermekte, diğer yandan ise bünyesinde enstrüman dersleri vermekteydi. 1942’ de tekrar aynı isimle toplanan topluluk konserlerine devam etmiş, 1950’lere gelindiğinde farklı isimlerle radyolarda program yapmaya başlamıştı. Bu süreç içerisinde Türk Sanat Müziği, özellikle şehirli Kıbrıslı Türkler arasında yaygınlaşmış ve dinlenmeye başlamıştı.

Popüler Batı Müziğinin tüm dünyada olduğu gibi Kıbrıs’ta da yaygınlaşması, radyolardan yapılan yayınlar sayesinde gerçekleşmişti. Adada kurulan ilk radyo İngiliz yönetimi tarafından 1947 yılında, Lakadamyadaki askeri kampı içerisinde, ‘Forces Broadcasting Service’ adıyla kurulmuştu. İlk yıllarında sadece İngilizce yayınlar yapan radyo, 1949 yılına gelindiğinde Türkçe ve Rumca yayınlar da yapmaya başlamıştı. Bu yayınlarda Türkçe ve Rumca müzikler dışında İngilizce sözlü dönemin popüler şarkıları da çalınmaktaydı. 1953 yılında ‘Cyprus Broadcasting Service’ radyosu kuruldu ve Türkçe, Rumca, İngilizce olarak üç dilde yayınlar yapmaya başlayarak FBS’ nin yerini aldı. 1959

yılında bu radyo devlet kurumu haline gelip, İngiltere'deki BBC'den alınan ilhamla 'Cyprus Broadcasting Corporation' adını aldı.

Gelişmekte olan radyolarda yapılan İngilizce müzik yayınları sayesinde Kıbrıslı Türkler Batı Pop Müziği ile tanışmaya başlamıştı. Kıbrıslı Türkler içerisinde bu türün icrasında bulunan ilk grup 'Kamran Aziz ve Arkadaşları' olmuştu. Eralp Adanır'ın belirttiğine göre 1940'lı yılların sonunda kurulan topluluk, CBS'nin kurulmasıyla birlikte radyoda programlar yapmaya başlayarak, bu programlarda Türkçe Tangolar ve Valslerin yanında, dönemin popüler yabancı şarkıların üstüne Türkçe söz yazılmış hallerini de icra etmekteydi (2011: 70). 1960'lı yıllarda ise tüm dünyayı kasıp kavuran Rock müziği Kıbrıslı gençleri de etkisi altına almaya başlamıştı. Bu türde müzik icra eden ilk grup, 1963 yılında 'The Lighting' adıyla 2 Kıbrıslı Türk ve 2 Ermeni müzisyen tarafından kurulmuştu. Fakat 1963 Aralık ayında çıkan olaylar nedeniyle Ermeni grup üyelerinin, daha güvenli olduğunu düşündüğü Rum mahallelere taşınması nedeniyle, grubun ömrü kısa olmuştu.

4.2. Bayrak Kuartet'in Kurulma Süreci

Sıla 4 grubunun temelleri 1964 yılı ortalarında, Arasta'da mevzi komutanı olan Ferahzat Gürsoy ve onun altında mücahit olan Yılmaz Kalfaoğlu'nun, karargâhtaki molalarında rahatlama amaçlı bişeyler çalmasıyla atılmış, müzikli molalarına klarnet ve saksafon çalan Ersin Örek'in de katılmasıyla grup kurma fikri oluşmuştu. Ortak arkadaşlar vasıtasıyla ekibin Erdiñ Gündüz'le tanışmaları ve sonrasında manga karargahında 3-4 parçalık bir deneme provası yaparak Gündüz'ü dahil etmeye karar vermeleriyle grup tamamlanmış oldu. Erdiñ Gündüz'ün 'Bir Varmış Bir Yokmuş 2 "Müzikli Dünyam" adlı kitabında belirttiğine göre, ilk provadaki repertuar Batı Pop müziği şarkılarından oluşmaktaydı ve şarkılardan birisi kendisinin çok sevdiği Shadows grubunun 'Apache' parçasıydı. Yeni grupta gitarlarda Erdiñ Gündüz, Yılmaz Kalfaoğlu,

Bas gitarda Süleyman İbrahim, Saksafonda Ersin Örek ve bateride Ferahzat Gürsoy bulunmaktaydı (2021: 21).

Grup üyelerinden Ferahzat Gürsoy'un müzik hayatı Lefkoşa Türk Lisesi Bandosunda başlamış, ada genelindeki Milli Oyun ekiplerinde davuluyla birlikte bulunup, Kamran Aziz ve Arkadaşları grubunda ve Arman Ratip Trio'da baterist olarak yer almıştı. 1963'te bulunduğu The Lighting grubu ise tarz olarak daha 'gürültülü' ve farklı olması açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Yılmaz Kalfaoğlu ise hayalini kurduğu gitara biriktirdiği harçlıklarıyla sahip olması sonrasında, mahallesindeki yaşlıları olan iki Ermeni, Bedik ve Jirayir ile tanışmasıyla müzik yaşamı başlamış oldu. Süleyman İbrahim, Yılmaz'ın mahallesinden arkadaşıydı ve bas gitar çalarak gruba girmek niyetindeydi. Fakat o zamana kadar bas gitar dahi görmeyen İbrahim, Rum mahallesinden kaçak olarak bas gitar getirip öğrenerek gruba dahil oldu. Ersin Örek ise Lefkoşa Türk Lisesi Bandosu'nda klarnet ve saksafon çalıyor, Milli Oyun gösterilerinde, Ferahzat Gürsoy ile birlikte klarnetiyle yer alıyordu (2021: 23). Erdinç Gündüz 1960 yılında eniştesinin kendisine ilk gitarını hediye etmesiyle gitarla tanışmış ve batı pop müziğinin yaygınlaştığı, Buddy Holly, Chubby Checker, Neil Sedaka, Paul Anka, Elvis Presley, Cliff Richard, Shadows, Everly Brothers gibi müzisyenlerin ve grupların herkesin dilinde olduğu bir dönemin etkisi altında çalmaya başlamıştı. Kendisinin belirttiğine göre o dönemki favori grubu Shadows, hayran olduğu gitarist ise yine aynı grubun gitaristi Hank Marvin'di.

Kıbrıslı Türkler, tüm Kıbrıslıları derinden etkileyecek olan ve 21 Aralık 1963 tarihinde patlak veren toplumsal çatışmaları BBC, Ankara radyosu ve CBC'den takip etmekteydi. O yıllarda henüz Kıbrıslı Türklerin kendilerine ait herhangi bir yayın kuruluşu bulunmamakta ve çatışmalar esnasında haber alma sıkıntısı çekilmekteydi. Gündüz'ün anılarında belirttiğine göre, 22 veya 23 Aralık tarihlerinde Kıbrıslı Türk ailelerden, Kıbrıslı Türklere ait bir radyo kurmak için araba aküsü toplanmış, toplanan bu akülerle birlikte 25 Aralık'ta ilk kısa dalga yayını başlamıştı. Kısa yayın süreleriyle başlayan Bayrak Radyosu yayın hayatı, ilk başta çatışmalar ile ilgili kısa bilgiler vermek ve Kıbrıslı Türklerin moralini yüksek tutmak göreviyle devam etmiş, zamanla yayın

süreleri artmıştı (2020: 76). Böylece bu süreçte Kıbrıslı Türkler' in ilk radyo yayın kuruluşunun temelleri de atılmış oluyordu.

Bayrak Radyosu Batı Müziği Bölüm sorumlusu Dinçer İsmail Aktuğ'un, yeni kurulan gruba haftada bir program yapmayı teklif etmesiyle grubun kaderi değişmeye başlar. Aktuğ'un İspanyol Flamenko gruplarına olan etkisiyle gruba yaptığı öneri sonrasında grup 'Bayrak Kuartet' ismini alır. Eralp Adanır 'Kıbrıslı Türklerde Müzik 2: Popüler Müziğin Gelişimi 1966 - 1976 Dönem Toplulukları' kitabında, yeni kurulan Bayrak Radyosu'nun yaşadığı birçok zorluktan birinin de müzik programlarını gerçekleştirmek olduğunu belirtmektedir. Adanır'a göre kısıtlı imkanlarla temin edilen plaklar, program gerçekleştirmek için gerekli çeşitliliğe ve sayıya sahi değildi. Bu nedenle radyo bünyesinde hazır bulunacak bir mücahit müzik grubu gereksinimi ortaya çıkmış ve gruba bu nedenle çağrı yapılmıştı (2001: 6). İlk kayıtlar Saray Otelin altındaki gece kulübünde, daha sonrakiler Mahkemelerdeki bir duruşma salonunda gerçekleşmiş, birkaç enstrümantal parça kaydedilmişti. Bu süreç sonunda bas gitarist Ersin gruptan ayrılmaya karar vermişti.

4.3. Bayrak Kuartet' in Müzikal Etkileşimleri ve Gazino Konserleri

Kuruluş sonrasında gelen radyo teklifi ile birlikte grup elemanları repertuar oluşturmaya girişmişlerdi. CBC tarafından yapılan yayınlar dolayısıyla grup elemanları Batı Pop Müziği etkisinde bulunuyorlardı. Erdinç Gündüz, kendisiyle gerçekleştirilen röportajda, özellikle 1963 sonrasında abluka içerisinde bulunan bir mahalleye sıkışmış olan Lefkoşalıların, bu radyo yayınları sayesinde İngilizce sözlü pop müziğe aşına

olduklarını, dolayısıyla o dönemki repertuarlarında İngilizce sözlü pop şarkılar ve enstrümental parçaların yer aldığını belirtmektedir (görüşme, Lefkoşa, 1 Ağustos 2022).

Bayrak radyosunda gerçekleştirdikleri ilk programın giriş parçası olarak, grubun önceden kaydettiği Duane Eddy'nin 'Peter Gunn' parçası seçilmiş, programın isminin ise 'Bayrak Kuartet Sizlerle' olmasına karar verilmişti. Her cumartesi saat 18.00'de yayınlanması planlanan program 17 Ekim 1964'te başlamış ve son programını 1 Eylül 1965'te gerçekleştirerek 48 bölüm sürmüştü. Program repertuarı Erdinç Gündüz'ün belirttiğine göre önceleri enstrümantal parçalardan oluşup, sonraları Ersel Kalfaoğlu'nun vokal olarak katılımıyla, dönemin sevilen şarkılarını da içermeye başlamıştı. 1965 yılı itibarıyla Bayrak Radyosu, Lefkoşa Merkez Postane binasının 2. ve 3. katlarına taşınmış, böylece bu tarihten itibaren Bayrak Kuartet kayıtlarını burada bulunan iki kayıt stüdyosundan birinde, kısmen daha profesyonel olanaklarla yapmaya başlamıştı.

1963 olayları sonrasında mücahit sayısının yetersizliği nedeniyle çocuklar ve gençler, mücahit yapılmak üzere mahallelerden toplanmaktaydı. Tıpkı birçok Kıbrıslı Türk gibi Erdinç Gündüz de mücahit olmuş ve sabah okula gidip, akşamları nöbet beklediği bir yaşama başlamıştı. Bayrak Kuartet'in tanınip, popülerleşmesiyle birlikte TMT'nin yönetimi olan Sancaktarlık'tan üyelere, grup olarak Mücahitler Gazinosu'nda sahne almaları yönünde emir verilir. Bunun üzerine başta haftada iki gün olmak üzere, salı ve cuma geceleri sahne almaya başlarlar. Fakat Sancaktarlık tarafından Türk Müziği Topluluğu Becerikliler'in de haftada bir gece gazinoda sahne almasına karar verilmesiyle, Bayrak Kuartet'in konserleri haftada bire iner. Erdinç Gündüz'ün Bir Varmış Bir Yokmuş "1955-1969" kitabında belirttiğine göre 1960'lı yıllarda Lefkoşa halkının eğlencesi haftada iki gece gerçekleşen Mücahitler Gazinosu'ndaki müzikli geceler, diğeri ise Lefkoşa'da Girne kapısı önünde gerçekleşen Bayrak törenleri ve Ulusal bayramlarda gerçekleşen resmi geçitlerden oluşmaktaydı (2020, 133). Dolayısıyla 'Bayrak Kuartet' Lefkoşalıların moralini yüksek tutmak ve onları sıkıntılarından bir nebze olsun uzaklaştırmak gibi bir görev edinmişti.

Gazinodaki konserlerde grubun icra ettiği İngilizce şarkıları seslendirme görevi Erdinç Gündüz'e verilmiş, böylece Gündüz grupta vokal görevini üstlenmeye başlamıştı. Mücahitlere moral için düzenlenen ve mücahitlerin eşleriyle birlikte katılabildiği Bölük Eğlence Gecelerinde de yer alan Bayrak Kuartet, Gündüz'ün belirttiğine göre Türkçe ve İngilizce şarkılar yanında birkaç Yunanca şarkıyı da içeren bir repertuarla sahne alıyordu. Rumlarla çatışma halinde olunmasına rağmen Yunan şarkıcılara ait Yunanca şarkılar, dinleyenler tarafından talep edilmekte ve mücahitlerden ya da askeri yetkililerden tepki çekmemektedir. Onlar için önemli olan abluka altındaki insanların yaşadıkları strese, müzik sayesinde bir nebze olsun uzaklaşmalarıydı (2021: 37).

Bayrak Kuartet Gazino konserleri ilk günden itibaren Lefkoşa halkının ilgisini çekmekte, radyo yayınları beğeniyle takip edilmekteydi. Fakat grup üyeleri yoğun geçen prova ve konserler yanında mücahitlik görevlerine de devam etmeleri nedeniyle zorluklar yaşamaktaydılar. Gazino ve Bayrak Radyosu'nda çaldıkları günlerde bile grup üyelerine nöbet yazılması ve bu koşullardan taviz verilmemesi nedeniyle grup üyeleri gazino programlarına çıkmamaya karar verir. Sancaktarlık tarafından cezalandırılan grubun bir müddet enstrümanlarına el konulması sonrasında grubun gazino konserleri sona erer.

4.4. Kıbrıs Turnesi ve Grup Kadrosunun Şekillenmesi

1966 yılında, lise eğitimini 1963-64 döneminde bitirmiş olan mücahit gençlerin üniversite eğitimi için burslu olarak Türkiye'ye gidebilmeleri olanağı ortaya çıkmış, bu nedenle Bayrak Kuartet grubunun üyelerinden Yılmaz ve Ersel'in gruptan ayrılmaları söz konusu olmuştu. Bunun üzerine Yılmaz ve Ersel gruptan ayrılmadan önce bir konser

yapılması fikri ortaya çıktı ve 1-2 Kasım 1966 tarihlerinde Zafer Sineması'nda üç konser gerçekleşti. Erdin Gündüz' ün belirttiğine göre grubun repertuarında Ventures, Shadows, Beatles, Rolling Stones, Animals, Trogg, Cliff Richard gibi yabancı grup ve müzisyenlerin eserlerinin yanı sıra Dario Moreno'nun 'Aşkımız Bitti' ve Erol Büyükburç'un 'Ağlarım' şarkıları gibi Türk müzisyenlerin şarkıları bulunmaktaydı.

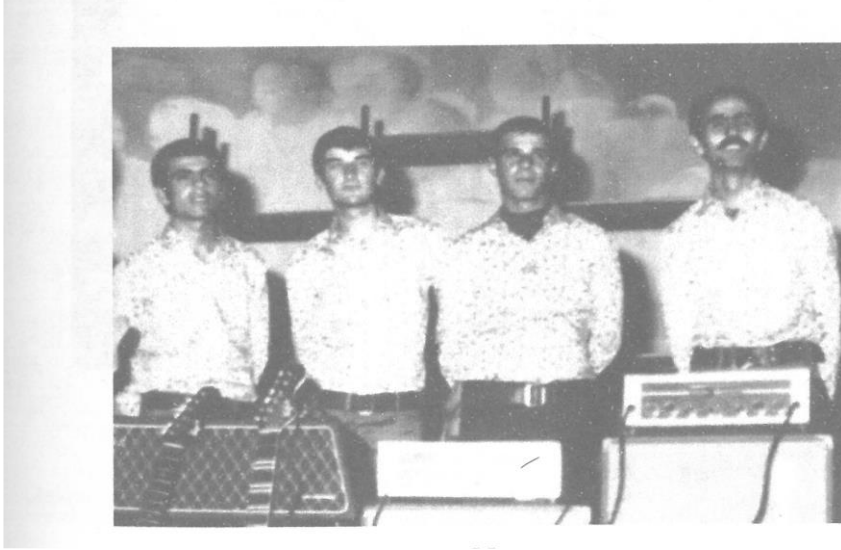
Zafer Sineması konseri sonrasında Kıbrıs turnesine çıkma kararı alan grup, Baf Leymosun (Limasol), Larnaka ve Mağusa şehirlerini kapsayan bir program oluşturdu. İlk konserin yer alacağı Leymosun'a gidişleri sırasında polis barikatında durdurulan grup, tüm ekipmanlarının arabadan indirilip kontrol edilmesi sonrası Leymosun'a vardı. Leymosun'da yaşayan Kıbrıslı Türkler, şehirlerinin Ağrotur İngiliz üssüne yakın olması ve İngiliz askerlerinin şehri sıklıkla ziyaret etmeleri nedeniyle yabancı şarkılara aşinaydılar. Leymosun konser repertuarında bulunan yabancı şarkılar bu nedenle kitlesinin ilgisini çekmiş, bunun yanında Türkçe pop şarkılarına da kayıtsız kalmamışlardı.

Fotoğraf 1. 1966 Yılında Gerçekleşen Leymosun Konserinden Bir kare (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”)

Turne programı dahilinde gidilecek ikinci şehir olan Baf’a gidişleri sırasında, konser nedeniyle Türk mahallesinde bulunacaklarından dolayı Rum polis tarafından durdurulduklarını, taşıdıkları ekipmanlarının hepsinin rapor edildikten sonra Türk mahallesine girişlerine izin verildiğini belirten Gündüz, konser yerinde sahne olmaması nedeniyle imece usulü iki masa tenisi masasının birleştirildiğini ve sahne oluşturulduğunu aktarmaktadır. Baf’ta bulunan Kıbrıslı Türklerin bu konser sayesinde ilk kez elektro gitar sesi duyduğunu belirten Gündüz, konserin başında yer alan Türkçe parçalar sonrasında, ‘gürültülü’ olarak tabir ettiği yabancı şarkılara geçildiği zaman kitlenin coştüğünü ve kitlenin taşkınlığa varan hareketleri bahane edilerek polislerin seyircileri yerlerine oturmaya zorladıklarını yazmaktadır (2021: 48).

Larnaka Konserinin iptal edilmesi sonrasında Mağusa’da gerçekleşen coşkulu konserle Kıbrıs Turnesi son bulmuştu. Kıbrıs Turnesi sonrasında gruptan ayrılan Yılmaz ve Ersel yerine Yılmaz Kalfaoğlu’nun kardeşi Aydın Kalfaoğlu gitarist olarak gruba dahil olurken, 1968 yılında Denктаş ailesinin Kıbrıs’a gelmesiyle, bas gitarist olarak Raif Denктаş gruba dahil olmuştu. Aydın Kalfaoğlu ve Raif Denктаş’ın gruba katılmasıyla birlikte ileride ‘Sıla 4’ adını alacak grup kadrosu da böylece tamamlanmış olmuştu (2021: 64).

Fotoğraf 2. Raif Denктаş’ın Bayrak Kuartet’ e Dahili Sonrasında Gerçekleşen İlk Konserden Bir Kare. (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 “Müzikli Dünyam”)

4.3. Bayrak Kuartet’in Kimliksel Dönüşüm Süreci

Türkiye’de 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında gelişen popüler olan Anadolu Pop - Rock ile birlikte müzisyenler, Anadolu’nun yerel ezgilerini Batı Pop Müziği soundu ile birleştirmeye başlamış ve Türkiyeli kitlelerin ilgisini çekmişti. Tıpkı Türkiye’de olduğu gibi, aynı yıllarda Anadolu Pop - Rock akımı Kıbrıslı Türkler tarafından da ilgiyle takip edilmekte ve radyo programlarından talep edilmekteydi. ‘Bayrak Kuartet’ üyeleri

de bu akıma kayıtsız kalamamış, Cem Karaca, Barış Manço, Fikret Kızılok, Erkin Koray, Üç Hürel gibi gruplardan ve müzisyenlerden etkilenmişlerdi. Fakat Erdinç Gündüz, ‘Modern Folk Üçlüsü’ nü ayrı bir yere koymaktadır. Gündüz’ün belirttiğine Modern Folk Üçlüsü, Anadolu Türkülerini çok sesli yorumlamaları nedeniyle grup elemanlarını en çok etkileyen ve Sıla 4 grubunun karakterini belirleyen grup olmuştur (Görüşme, Lefkoşa: 1 Ağustos 2022).

Bayrak Radyosu’nda Kıbrıslı Türkler tarafından en çok sevilen ve takip edilen program ‘Seçtiğiniz Plaklar’, programıydı. Yabancı radyolarda yapılan ‘Top Twenty’ konseptinden ilham alan Hüseyin Kanatlı, her hafta dinleyicilerden gelen mektupları değerlendirerek, dönemin popüler şarkılarını, beğeni oranına göre sıralamaktaydı. Tıpkı Türkiye’de olduğu gibi, Kıbrıslı Türkler arasında da ‘Anadolu Pop - Rock’ beğenilerek dinlenmekteydi. Grup üyeleriyle de arası iyi olan Hüseyin Kanatlı, grup üyelerine tıpkı Anadolu Rock gruplarının Türkiye’de yaptıkları gibi, Kıbrıs Türküleri’ ni alıp Bayrak Kuartet’ in kendi tarzında aranje etmesi tavsiyesinde bulunmakta ve ısrar etmekteydi. Yine grup üyelerinden Aydın Kalfaoğlu’nun, Üç Hürel’den etkilenerek benzer bir yöntemi kendi yurtlarında da uygulama konusundaki ısrarları üzerine grup üyeleri bildikleri Kıbrıs Türkülerini çalıp söylemeye giriştiler. Fakat Erdinç Gündüz’ün belirttiğine göre bu süreçte Kıbrıs Türküsü olarak, sadece sözlerine hakim olmadıkları ‘Dolama’yı, Kıbrıs şarkısı olarak ise Kamran Aziz’e ait ‘Kıbrıs’ım’ ve Şevki Meteci’ nin ‘Kıbrıs Gelini’ şarkılarını bildiklerini fark etmişlerdi. Bunun üzerine ellerindeki malzemelerle kayıtlar yaparak denemelerde bulunmaya karar verirler. Kendisiyle gerçekleştirilen söyleşide ‘Kıbrıs’ım’ ve ‘Kıbrıs Gelini’ şarkılarının İstanbul Türkçesi’yle yorumlandığını belirten Gündüz, bu süreçte kendilerinin de bir dönüşüm yaşadıklarını, yaşadıkları uyanışla birlikte şekillenmelerinin de zaman aldığını ve Kıbrıs ağzını ilk kullandıkları şarkının ‘Dolama’ olduğunu belirtmektedir (2021: 73). İlk olarak kaydedilen Türküler ‘Drama Köprüsü’, ‘Gelin Ayşe’, ‘Süpürgesi Yoncadan’, ‘Dost Dost Diye’, ‘Halay Çocuk (Sarhoş Oğlan)’ gibi Anadolu Türküleriyle denemeler yapıp kendilerini sınanan grup, en iyi bildikleri şarkı olan ‘Kıbrısım’ı ve ‘Dolama’ yı kaydetmeye karar verirler. Grup ‘Dalaman’ın eksik olan sözlerini Aydın Kalfaoğlu’nun ut çalan teyzesi Zehra Hanım’ dan edindikten sonra şarkıları kaydederler.

Bayrak Kuartet üyelerinin yaşadıkları bu dönüşüm, Serpil İşlek'in yüksek lisans tezinde belirttiği gibi 1970'lerde belirginleşmeye başlayan, Rauf Dektaş'ın liderliğindeki Türk Milliyetçiliğine ve Türkiye'deki yönetimlerin Kıbrıs Türk siyasetine müdahalesine olan tepkiyle aynı döneme denk geldiği görülmektedir (2016: 51). Ayrıca grubun bu dönemdeki dönüşüm refleksini, tıpkı Anthony Smith'in belirttiği azınlıkların asimilasyona karşı kendi kültürlerini korumak adına milli kimliklerine başvurmaları olarak nitelenebilir (1994: 37).

Yapılan kayıtlar sonrasında ilk konser, dolayısıyla Kıbrıs orijinli parçaların ilk kez Kıbrıslı Türk dinleyicilerle buluşması, grubun Mağusa Belediyesi'nin festival davetlisi olduğu 20 Ağustos 1971 tarihinde gerçekleşti. Grup konseri iki bölüm şeklinde planlamış, ilk bölümde klasik Bayrak Kuartet repertuarı dahilinde pop şarkılar, ikinci bölümde ise 'Kıbrısım', 'Dolama', 'Beşparmak Dağı Sıra', 'Kıbrıs Gelini' gibi yerel şarkılar ve Anadolu Türkülerinden oluşturmuşlardı. Özellikle Kıbrıs orijinli şarkıların gerek dinleyiciler gerekse de o dönemin gazeteleri tarafından takdirle karşılanması grup elemanlarının bu yolda özgüven kazanmasına katkısı oldu.

1970 senesinde önce Erdoğdu Gündüz, ardından Raif Denkteş ve Aydın Kalfaoğlu Üniversite eğitimi için Ankara'ya gitmiş, sonrasında beraber bir ev kiralayıp birlikte yaşamaya başlamışlardı. Kıbrıs ezgileri ve yeni besteler üzerine çalışan grup elemanları, diğer taraftan Kıbrıs'a döndükleri yaz tatillerinde ise Bayrak Radyosu'nda 'Kıbrısım' ve 'Dolama' parçalarına son hallerini vermeye çalışıyorlardı. 1971 senesinde Bayrak Kuartet grubunun radyoda kaydettikleri parçaları, Hüseyin Kanatlı'nın kendi radyo programında çalması ve 'Seçtiğiniz Plaklar' plak yarışmasına dahil etmesiyle şarkılar büyük ilgi görmüş, ilk sıralara kadar tırmanmıştı.

Bu gelişmelerden cesaret alan grup üyeleri, ellerindeki iki parça ile ilk plaklarını çıkarmaya karar vermiş ve araştırmalara başlamışlardı. Fakat plak sanayinin yoğun olarak

İstanbul’da bulunması ve grup üyelerinin sektörle bağlantısının olmaması nedeniyle grup üyeleri farklı arayışlara girişmişlerdi. O dönem Kıbrıs’ta bulunan tek grup üyesi olan ve iyi derecede Rumca bilen Ferahzat Gürsoy’ un, Rum bölgesinde araştırmalar yapması ve Krevno adlı müzik şirketinin plaklarını basabileceğini öğrenmesiyle işler hızlandı. Plaklar ve kapaklarının Yunanistan’da hazırlanması ve basılması sonrası grup üyelerine Kıbrıs’ta teslim edilmesine karar verildi. Fakat grup üyeleri, o yıllarda Kıbrıslı Türklerin milli radyosu Bayrak Radyosu’ nun grubu olarak nitelenen, Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denктаş’ ın oğlunun da bulunduğu grubun Yunanistan’da plak bastırması haberinin tepki çekebileceği düşüncesiyle plağın nerede basıldığını bir süre sır olarak sakladılar.

Plak basım aşamasında olduğu dönemde bu sefer grup üyeleri arasında grubun ismi ile ilgili tartışmalar başladı. Raif Denктаş ‘Bayrak Kuartet’ isminin Kıbrıslı Türkler için bir anlamı olabileceği ama Türkiyeliler için bir anlam ifade etmeyebileceğini, ‘Kuartet’ isminin ise daha çok Latin Amerikan veya Caz gruplarını çağrıştırdığını, müzikal olarak kendilerine çok uymadığını düşünmekteydi. Grup isminin ‘Bayrak Dörtlüsü’ olarak değiştirilmesi tartışılırken Raif Denктаş’ın arkadaşı Tevfik Ünver’in, grup üyelerinin ülkelerinden ayrı olması nedeniyle ‘Sıla’ ismini önermesi üzerine grup üyeleri ismi benimsemiş, grubun isminin ‘Sıla 4’ olarak değişmesine karar vermişti. Necmi Avkıran’ ın plak kapağı tasarımı ve Sıla 4 adıyla, Kasım 1971 tarihinde ‘Kıbrısım - Dolama’ plağı 2000 adet basılmış ve kısa zamanda tükenmişti.

4.4. Sıla 4 Üyelerinin Ada Genelindeki Etnografik Araştırmaları ve Bulguları

İlk plaklarının ilgi görmesi sonrasında grup üyeleri çalışmalarına devam edip yeni şarkılar yazma işine giriştiler. Fakat ellerinde materyal olmadığı için grup üyeleri, Kıbrıs folk müziğine dair daha fazla malzemeye ihtiyaç duyduklarının farkına vardılar. Erdiñç Gündüz’ ün yazdığına göre o dönemki yetkililere otantik materyaller için başvuran grup

elemenları Kıbrıs oyun havalarına ait herhangi bir şey bulamamış, bunun üzerine köy köy gezip, malzeme toplama kararı almışlardı. Üniversite eğitimi alan gençler olarak tutkulu bir şekilde bu işe girişen grup üyelerinin araştırmaları doğal olarak amatör bir nitelikte olmakla beraber, aynı zamanda ise bir ilk olma özelliğini taşımaktaydı. Bu durumu ve o dönemde yaşadıkları hislerini Erdiç Gündüz şöyle yazmaktadır (2021: 83): “Gerçek acıydı. Her şey unutulmaya yüz tutmuş, terkedilmişti. İlkokullarımızdan orta dereceli okullarımıza kadar tüm öğrenim kurumlarında yıllardır, ‘Milli Oyun’ adı altında Kıbrıs oyunları yerine Anadolu oyunları Oynanıyordu. ”

1974 öncesinde, resmî kurumların belirlediği okul müfredatlarında yerel müzik ve oyun havalarına yer verilmiyor, onun yerine Türkiye’nin özellikle Akdeniz ve Ege bölgesindeki oyun havaları eğitimi uygulanıyor, özel günlerde icra edilmesi teşvik ediliyordu. Halk Bilimi dergisinin 61. Sayısında yayınlanan, ‘Başlangıcından Bugüne, Kıbrıs’ta Halk Oyunları; Araştırmalar ve Sonuçları’ makalesinde Aytaç Çağın, Kıbrıs’taki bu durumla ilgili şunları yazmıştır:

“Kıbrıs’ta, senelerden beri halk oyunları “milli oyun” diye adlandırılıyordu. Bu oyunları okullarda öğretmek için, 1958-1961 yılları arasında, Türkiye’den Mümtaz Conger isminde bir öğretmen gönderilmişti. Mümtaz Conger’in yanı sıra, daha sonra Kıbrıs’tan da Özalp Gümüş ve Fadıl Sami Efe okullarda milli oyunların öğretilmesi görevini üstlenmişlerdi. Genelde, okullarda bu görevi beden eğitimi hocaları yürütüyordu. Sonraki senelerde 1974 yılına kadar olan dönemde, üniversiteden mezun olduktan sonra, kendi arkadaşlarımızdan Mustafa Serdengeçti de Anadolu’nun birçok yöresinin oyunlarını öğretmeye başlamıştı ” (2023: 38).

Yine Çağın’ın ilgili makalede anlattığına 1973 yılında İzmir’de gerçekleşen ‘İzmir I. Uluslararası Akdeniz Festivali’ ne Kıbrıs ekibi olarak katılım gösterildiği ve o tarihte yapılan yerel oyunların derlenmesi çalışmalarına rağmen, Gençlik dairesi şube amirinin yönlendirmesiyle Antep oyunları ile katılım gösterildiğini belirtir. Dönemin festival organizatörlerinin Antep ekibinin hali hazırda olması nedeniyle Kıbrıs ekibine yerel oyunlarının repertuarlarında olup olmadığı sorulması üzerine, bir sonraki sene gerçekleşen festivale Kıbrıs Türk Halk Oyunları ile katılım gösterildiğini belirten

Çağın bunun bir milat olduğunu belirtmektedir (2023: 39). Gündüz' ün ve Çağın'ın sözlerinin altında Ümit İntaçı'nın belirttiği gibi, Kıbrıslı Türk kültürünün daha büyük bir toplum olan Türkiye Türk kültürü altında ezilmesi ve ada içerisindeki inisiyatiflerinin yok olması korkusunu yattığı açıkça görülmektedir (2008: 43).

Karşılaştıkları durum üzerine grup üyeleri, kendilerine bir rota belirleyip Leymosun (Limasol) ve Baf sınırları içerisinde bulunan Türk köylerinden başlayıp, İskele, Mağusa ve Karpaz'a giderek, özellikle köylerdeki yaşlılara ulaşmak maksadıyla, kaynak edinmeye giriştiler. Eralp Adanır'ın belirttiğine göre grup üyelerinin bu araştırmaya girişmesinde ayrıca, Raif Denктаş'ın Amerikan Folk müziğine olan tutkusu ve Modern Folk Üçlüsü' nün Bayrak Kuartet üyeleri üzerindeki etkisi onlara kendi folklorlarını araştırmalarına vesile olmuştu (2001: 17). Erdinç Gündüz' ün yazdığına göre ise grup üyeleri bu geziler sırasında, özellikle 2 köyde; Leymosun' a bağlı Evdim köyü ve Karpaz' da bulunan Bladanisya köyünde karşılaştıkları yaşlılara 'Türkü' talep ettikleri zaman, yaşlıların maniler söyledikleri durumlarla karşılaşmışlardı. Bu durum grubun bilmedikleri birçok maniyi daha sonra bestelerinde söz olarak kullanmak üzere kaydetmesine vesile olmuştu (2021: 83). Grup üyeleri Aynikola köyündeki görüşme sırasında yaşlı bir kadından birçok mani dışında Hasan Bulliler, Midas ve Kaçak Ali gibi eski eşkiyaların kahramanlaştırılmış hikayelerini de elde etmiş, halkın hafızasında yer eden bu hikayeleri gün yüzüne çıkarmışlardı.

Bu geziler vesilesiyle yapılan görüşmelerde grup elemanları daha önce bilmedikleri bir durumla karşılaştılar. Aynı ezgi üstüne farklı sözlerin bulunduğu, birisi Çanakkale Türküsü' nün çok farklı sözlerle icra edildiği, diğerinin ise Dolama Türküsü' ne ait ezgi üstüne, sözlerinin 1833 yılında adada yaşayan İbrahim Ağa'nın (yaygın olarak Gavur İmam adıyla bilinir) dönemin Osmanlı yönetimine karşı başlattığı isyanını anlatan iki Türkü örneğiyle karşılaşan grup üyeleri, bu durum karşısında çok etkilemiş ve şaşırmıştı. Erdinç Gündüz bu geziler ve görüşmeler sonrasında materyal olarak yüzlerce mani, birkaç oyun havası ve az sayıda Türkü edindiklerini, türkü ve oyun havalarından

anlaşıldığı üzere halkın benimsediği ritimlerin 5/8' lik ve 9/8' lik ritimler olduğunu fark ettiklerini aktarmaktadır. Ayrıca Gündüz bu geziler esnasında, aynı Türkü ezgisinin farklı manilerin kaynaklık ettiği sözlerle söylendiği, bazılarının hem Türkçe hem de Rumca sözlere sahip olduğunu keşfettiklerini belirtmektedir (2021: 84). Erdinç Gündüz ile gerçekleştirilen söyleşide Gündüz, o dönem hakim olan Türk milliyetçiliği anlayışı ve duygusu nedeniyle Rumca manileri reddedip, Türkçe olanları repertuarlarına eklediklerini aktarmaktadır (Görüşme, Lefkoşa: 1 Ağustos 2022).

4.5. Sıla 4 Plaklarının Oluşum Süreçleri

Ankara'da eğitimleri devam eden grubun üç üyesi, tatil sonrasında Türkiye'ye geri dönüp ellerindeki materyallerle birlikte yeni beste ve düzenlemelere yoğunlaşmışlardı. Gezilerden edindikleri birkaç Kıbrıs Türküsü'nün yanında topladıkları maniler üzerine besteler yapmakta ve kendi şarkılarını üretmekteydiler. Bu süreç içinde Grafson şirketine bağlı Kent Plak' tan plak teklifinin gelmesiyle dört plaklık bir sözleşmeye imza atan grup, basılacak olan ilk plak için 'Kıbrısım' ve 'Dolama' kayıtlarının kullanılmasına karar vermiş, diğer parçaların kayıtlarının ise İstanbul'da bulunan Sayan Stüdyolarında yapılması konusunda anlaşmıştı. Plak şirketinin iki konuda tereddütleri bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, Türkiyeli dinleyicilerin çok sesli vokallere alışkın olmadığı düşüncesinden yola çıkarak vokallerin çok sesli olması konusundaydı. İkinci konu ise yine aynı dinleyici hassasiyeti nedeniyle Kıbrıs ağzının parçalarda kullanılmasıydı. Erdinç Gündüz'ün yazdığına göre grup üyeleri bu iki isteğe kesin bir tavırla karşı çıkıp, ağız konusunda Karadeniz, Güneydoğu Türkülerini ve Azeri şarkılarını örnek göstererek Kıbrıs ağzı ile parçaları seslendirmek için direnmişler, en sonunda plak şirketi ile

plakların bir yüzünde Kıbrıs ağız, diğer yüzünde ise İstanbul Türkçesi ile okunacak şarkıların yer almasına karar vermişlerdi. Grup üyelerinin o dönemki çalışmalarının dayandığı temel amacın ne olduğunu Hasan Çakmak, ‘Sıla 4 Efsanesi’ kitabında şöyle ifade etmektedir:

“Yapılan söyleşide Erdinç Gündüz Kıbrıslı Türklerin folklorunun unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemde bunu canlandırmak için çalıştıklarını, Kıbrıslı Rumların bu konudaki yoğun çalışmaları sırasında derledikleri her şeyi ‘Kıbrıs Folkloru’ yerine ‘Kıbrıs Rum Folkloru’ olarak kendilerine mal ettiklerini belirtir. Kendilerinin geziler esnasında edindikleri materyallerin gerçekten de Rumlara mı yoksa Türklere mi ait olduğu, yoksa ‘Kıbrıs Folkloru’na mı dönüştüğünün belli olmadığını belirten Gündüz, bu gezilerden Kıbrıslı Türklere ait bir folklor olduğunu ve unutulmaya başladığının açık olduğunu söyler. Gündüz, o dönemde Kıbrıs’ta bulunan okullarda halk oyunları olarak Balıkesir, Bursa, Silifke, Ege oyunları gibi Anadolu halk oyunlarının öğretildiği bir zamanda, kendilerinin yaptığı gibi, eğitimcilerin, okulların Kıbrıs Türk Folkloruna ilgisi, aslında yok olmak üzere olan bir folkloru canlandırmak için tepki vermeleriyle başladığını belirtir” (2006: 46).

Yine dönemin Kıbrıslı Türklere ait yayın organlarından, Kıbrıslı Türk lider Doktor Fazıl Küçük’ün gazetesi, Halkın Sesi gazetesinde yer alan bir değerlendirme Gündüz’ün bakış açısının o dönemde kabul gördüğünü bizlere göstermektedir. Halkın Sesi Gazetesi yazarı Omaç Başat, 06.02.1972 tarihli ‘Folklorumuzu Tanıtacaklar’ adlı makalesinde, Sıla 4 üyelerinin gittikleri yolu, ilkin Kıbrıs Türk Folk Müziğini diriltme, yeni nesillere tanıtmaya ve yaşatma, ikinci olarak yerli müzisyen ve kabiliyetleri teşvik ederek yaratıcılık ruhlarını harekete geçirme, yerli zihniyet akımını kökleştirme ve son olarak ise karşı unsurun (Kıbrıslı Rumlar) sahip çıkmaya çalıştığı Kıbrıs Türk folklorunu kurtarma yönünde bilinçli bir gayret gösterme olarak yazar (1972: 2).

Erdoğan Gündüz, grup üyelerinin o dönemki hedeflerini üç maddede toplamaktadır (2020: 93):

- 1) Folklorik özelliklere sahip, özellikle Kıbrıs manilerinden yararlanarak yapılan şarkıların, akılda kolayca kalıcı olabilecek ritimler ve ezgilerle yapılması.
- 2) Bir yandan folklorik özellik taşımayan şarkıların üretimine devam edilmesi.
- 3) Yapılacak plaklarda, bir yüzde 'folklorik' diğer yüzde kendi parçalarımıza yer verilmesi.

Gündüz, grup elemanların o dönemki tek hedefinin kalıcı eserler üretip Kıbrıs kültürüne katkı yapmak olduğunu, ünlenmek ya da para kazanmak gibi bir motivasyona hiçbir zaman sahip olmadıklarını özellikle ifade etmekte, yaptıkları işi kültürel bir misyon olarak nitelemektedir. 1971 yılında grubun Türkiye’de basılan fakat kayıtları Kıbrıs’ta yapılmış olan ‘Kıbrısım / Dolama’ plağı çıkmış, ikinci ve üçüncü plakları ise 1972 senesinde ‘Kıbrıs Gelini / Gelmedin’ ve ‘Ölüm Allah’ın Emri / Yine Seni İsterdim Ben’ adlarıyla yayınlanmıştı.

Plakların çıkmasıyla birlikte, Türkiye basınının ilgisini de çekmeye başlayan Sıla 4 grubuna, aynı zamanda konser teklifleri de gelmeye başlamıştı. Fakat grup üyeleri, o dönemde profesyonel bir müzik grubu olmak gibi niyetleri olmadığı için bu konserleri reddettiler. Sadece Gündüz’ ün belirttiğine göre Ankara’daki Kıbrıslı Üniversite öğrencilerinin, THK (Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı) yararına düzenledikleri organizasyonda, Kıbrıslı öğrencilerle bir arada olmak maksadıyla yer aldılar (2021: 96). Fakat 1972 senesinde, TRT’nin 23 Nisan’da yayınlanacak olan özel programda Sıla 4’ün de şarkılarıyla yer alması için teklifte bulunması üzerine bu teklife kayıtsız kalamadılar. Program yöneticileri bu yayın için grubun iki şarkısını, ‘Kıbrıs Gelini’ ve ‘Gelmedin’ şarkılarını seçmişti. Dönemin tek kanalı olan TRT’ de çıkmak için grup elemanları uzun olan saçlarını kesmek gibi bir fedakarlıkta bulunmak durumunda

kalmıştı. Ankara - Arı Stüdyoları'ndaki çekimde dönemin ünlü isimlerinden Taner Şener, Füsün Önal, Aynur Gürkan ve Esin Engin de yer almış, listedeki diğer bir isim olan İlhan İrem ise uzun olan saçlarını kesmeyi ve kulağındaki küpesini çıkarmayı reddettiğinden dolayı yayında yer almamıştı.

Kent Plak tarafından basılan üç plakta teknik hataların olması ve plak şirketinin plakları, hataların düzenlenmiş halleriyle tekrardan basmaya yanaşmaması nedeniyle Sıla 4 üyeleri şirketle bağlarını koparmaya karar verdiler. Bu durumdan haberdar olan Diskotür şirketinin sahibi Antuan Şoris, grubu şirket bünyesine katmak için grup üyeleriyle görüşüp ve grubun hassasiyetlerine saygı gösterdiğini belirtmişti. Görüşme sonucunda bir yılda dört 45'lik ve bir LP çıkarmak üzerine şirketle Sıla 4 üyeleri sözleşme imzaladılar. İlk plak kaydı için İstanbul'da bulunan Stüdyo İstanbul'da 'Ararım Sorarım Seni / Gariban' plağı üzerine çalışmalara başlayan grup, önceki üç plak kaydında olduğu gibi akustik gitarlarla stüdyoya gelmiş, fakat burada şirket sahibi Antuan Şoris'in grubu Modern Folk Üçlüsü ve Üç Hürel'e benzeterek, elektrikli gitarlarla kayıt yapma teklifiyle karşılaşmışlardı. Ellerinde elektrikli enstrümanları bulunmayan grup üyelerine Şoris'in, ŞAT Yapım yardımıyla 'İstanbul Gelişim' grubunun müzik aletlerini temin etmesiyle birlikte plak kaydı elektrikli enstrümanlarla yapıldı. Bunun üzerine 1973 senesinde Sıla 4'ün dördüncü plakları olan 'Ararım Sorarım Seni / Gariban' plağı çıkmış oldu.

Aynı yıl Erdinç Gündüz ve Raif Denктаş Kıbrıs'a dönmüş, Erdinç Gündüz diğer grup üyesi Ferahzat Gürsoy gibi BRT (Bayrak Radyo Televizyon Kurumu) Batı Müziği bölümünde program yapımcısı ve sunucu olarak kadrolu şekilde çalışmaya başlamış, Raif Denктаş ise babası Rauf Denктаş gibi politikaya atılmıştı. Raif Denктаş'ın Sıla 4 ile yaşadığı dönüşüm siyasi duruşuna da yansımış, babasının Türk Milliyetçiliği görüşünden daha farklı bir yöne eğilmesine neden olmuştu. Ahmet An'ın yazdığına göre, Raif Denктаş'ın 1984 yılında katıldığı bir baloda yaşadığı dönüşümü yansıtan konuşması şöyledir: "Başkalarının değil, Kıbrıslıların yararını hesaba katmanın ve geçmişteki ayrılıkları unutmaktır. Milliyetçiler olarak değil, yurtseverler olarak

anılmalıyız (1998: 118)". Aydın Kalfaoğlu ise hukuk fakültesini bitirip Kıbrıs'a dönmeyi ve kendi hukuk bürosunu açmayı planlıyordu. Diğer taraftan grup üyelerinin Diskotür şirketi ile dört plak, bir LP kaydını içeren sözleşmesi devam etmekte olup, grup üyelerinden 1974 sonuna kadar üç plak, 1975 başlarında ise bir LP yayınlanması bekleniyordu. Bunlara ek olarak başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler olmak üzere birçok yerden konser teklifleri gelmekteydi. Fakat çalışma hayatına başlayan grup üyeleri müzisyenliği profesyonel olarak değil, amatör bir uğraş olarak görmekte, diğer taraftan ise grubun devamı ve geleceği için Türkiye'den gelen konser tekliflerine de açık olmaları gerektiğinin farkındalığını taşımaktaydılar. Bu süreci kararsız geçiren Sıla 4 üyeleri konser tekliflerini değerlendirememiş, 1974 Haziran'da çıkarmaları beklenen plaklarını çıkaramamışlardı.

4.6. Sıla 4'ün Barış Harekâtı Sonrası Dönemi

Grup üyeleri kararsızlık içerisindeyken 20 Temmuz 1974'te Türkiye Cumhuriyeti' nin adaya çıkartma yapmasıyla birlikte başlayan savaş ve sonrasında adanın bölünmesiyle birlikte Kıbrıs fiziki ve politik olarak radikal bir değişim yaşamıştı. Savaş sonrasında grup üyelerinin kendi mesleklerine yoğunlaşması, diğer yandan tüm üyelerin aile kurmaları nedeniyle uzun bir sessizlik dönemine girildi. Bu dönemde özellikle Erdinç Gündüz ve Raif Denктаş birlikte ara ara çalışmalarına devam etseler de ortaya bir şey çıkmamıştı. Bu durgunluk 1985 senesine kadar sürmüş ve 1985' te 'Ata Binesim Geldi' şarkısı ortaya çıkmasıyla grup hareketlenmeye başlamıştı. Yine aynı yıl Acar Akalın ile stüdyo ve bir reklam ajansı kurmaya karar veren grup elemanları, Acar Akalın'ın da şirketin hissedarlarından olduğu 'Sıla Tanıtım' şirketini kurdular. Köşklüçiftlik'te kurulan stüdyoda Sıla 4'ü canlandırmak adına 'Ayrılık' ve 'Ata Binesim Geldi' şarkılarını kaydetmeye karar verirler. İki şarkının kaydı için stüdyoda provalara başlayan grup Raif Denктаş'ın trafik kazası geçirmesi ve hayatını kaybetmesiyle tekrar sessizliğe boğuldu.

1987 yılında Raif Denктаş anısına, grubun daha önce çıkarmış olduğu şarkılardan ve yayınlanmayan kayıtlardan oluşan 'Anı' albümü yayınlandı. Aynı yıl grup, Raif

Denktaş'ın kardeşi Serdar Denktaş ile birlikte Raif'i anmak için Anı konseri gerçekleştirdi. Her yıl konser serisi olarak düzenlenmesi düşünülen bu etkinlikler 1989'a kadar sürdü. 10 Mayıs 2007 tarihinde Gazeteciler Birliğinin düzenlediği özel bir gecede Sıla 4 grubu, 28 yıl sonra tekrar sahneye çıktı. Karşılaştıkları ilgi üzerine başka konserler veren ve motive olan grup üyeleri eski şarkılarını, başka Kıbrıslı müzisyenleri de dahil ederek, günün popüler 'sound'uyla birlikte, akustik gitarların yanında bas gitar, klavye, keman, flüt, viyolonsel gibi enstrümanları da katarak yeniden yorumladılar. Daha önce yayınlanmamış parçaların da dahil edilmesiyle 2009 yılında 'Sıla 4 - 2009' albümü ortaya çıktı. Albümün sadece Kuzey Kıbrıs'ta yayınlanmasını Erdinç Gündüz şu sözlerle ifade etmektedir: "CD'yi Türkiye'de satışa vermeyi hiç düşünmemiştik. Çünkü bizim tek hedefimiz kendi ülkemiz, kendi insanlarımızdı. Amacımız ise - hiçbir zaman olmadığı gibi- ünlenmek veya para kazanmak da değildi. Sadece ve sadece, hala sevildiğimizi fark etmemiz karşısında halkımıza borcumuzu ödemekti (2021: 129)."

Albümün ve sonrasında gerçekleşen konserlerin ilgi görmüş olması grup üyelerini, ellerinde bulunan ve daha önce hiç yayınlanmamış olan 25 - 30 Sıla 4 şarkısını kaydetmeye ve albüm olarak yayınlamaya teşvik etti. Bunun üzerine 2010 yılında Sıla 4 -2010 ve 2012 yılında Sıla 4 - 2012 albümleri yayımlandı. 2015 Yılında bu kez Aydın Kalfaoğlu' nun hayatını kaybetmesi üzerine 2 kişi kalan grup üyeleri, bu sefer Aydın Kalfaoğlu anısına bir anı konseri düzenleyip, Kalfaoğlu anısına 2016 yılında 'Aydınlık-Anı' adlı özel, üçlü CD kutusu şeklinde, daha önce yayınlamış oldukları 2009, 2010 ve 2012 albümlerinden oluşan bir toplama albüm yayımladılar.

4.7. Sıla 4 Şarkılarında Kıbrıslılık (Kıbrıslı Türklük) Tavrı

Sıla 4 üyeleri, içerisinde yaşadıkları toplumla beraber Kıbrıs'ta yaşanan siyasal gelişmelerden etkilenmişler ve kimliksel bir dönüşüm yaşamışlardır. Grup üyeleri Kıbrıslı Türk toplumu içerisinde, 1940'ların sonundan itibaren Türk Milliyetçiliğinin hâkim ideoloji, 'Türklük' ün ise hakim kimlik olduğu bir dönemde 'Kıbrıslılık' aidiyetini keşfetmiş ve benimsemişlerdi. Yeni aidiyet tarih içerisinde saflığını kaybetmemiş bir ırk yerine, toplumun üzerinde yaşadıkları toprak parçasını ortak payda olarak ele almaktadır. Bu toprak parçası içerisinde yaşayanların ortak geleneklere ve adetlere sahip olduğu varsayılmakta, ortak olduğu kabul edilen mitlerin gün yüzüne çıkarılması için gayret gösterilmektedir.

Sıla 4 üyeleri de özne olarak silikleşmeye ve anavatanı altında görünmez olmaya başlayan bir toplum içerisinde ortaya çıkıp, 'Biz' ve 'Bize ait' olan hikâyelerin peşine düşmüşlerdi. Bunun için adanın farklı bölgelerindeki köylere gitmişler ve özellikle köyün yaşlılarından çeşitli Türküler ve maniler toplamışlardı. Elde ettikleri materyallerle Kıbrıslı Türklerin kendi ağızlarıyla ve deyişleriyle şarkılar besteleyen grup, yer yer bilinçli kimi zaman ise bilinçsiz bir şekilde 'Kıbrıslılık' aidiyetinin kültürel birikimini oluşturmaktaydılar. Geziler sonucunda keşfedilen, Kıbrıslı Türk kültüründe mani geleneğinin türkü söyleme geleneğinden baskın olması ve grubun müzikal olarak etkilendiği Anadolu Pop – Rock etkisi nedeniyle 'Kıbrıslılık' tavrı daha çok sözler üzerinde görülmekteydi. Grup Müziğinde ise Kıbrıs kültüründe sıkça rastlanan 9/8 ve 5/8 ritim hassasiyeti dışında dönemin batı pop müziği etkilerinin ağırlığını taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak Sıla 4'ün 1974 öncesi albüm kapaklarında Kıbrıs'ın resminin yer alması da kimliksel tavrın bir dışavurumunu göstermektedir.

Fotoğraf 3. Sıla 4'ün Kasım 1971 Yılında Basılmış Olan 'Kıbrısım' Plağı ve Kapağı
(Bir Varmış Bir Yokmuş 2 "Müzikli Dünya")

Ararım Sorarım Seni / Gariban (1973)

Fotoğraf 4. Sıla 4'ün 1973 yılında Türkiye'de basılmış olan 'Ararım Sorarım Seni / Gariban' Plağı ve Kapağı (Bir Varmış Bir Yokmuş 2 "Müzikli Dünya")

Anthony Smith'in de belirttiği, halkın birliğin sağlanması için milli değerler ve mitlerle yoğrulması sonrasında, doğanın şiirsel bir mekâna dönüşmesi ve tarihsel bir nitelik kazanması işlemi bizzat grubun şarkılarında görülmekte, yurt içerisindeki tarihi eserlerin topluma mal edilmesine rastlanmaktadır. Bu olguları gözler önüne sermek adına bu bölümde şarkı sözleri üzerinden içerik ve tavır incelenecek, bu yöntemle grubun kimliksel yolculuğu ve tercihleri ortaya konulacaktır.

4.7.1. Kıbrısım

Söz ve müziği Kamran Aziz'e ait olan şarkı, grubun basılan ilk plağında yer almaktadır. Şarkının çıktığı dönemde Bayrak Radyosu'nda yayınlanan top 20 programında halkın oylarıyla ilk sıraya kadar yükselmiş ve Kıbrıslı Türklerin büyük ilgisini çekmişti. Sözleri itibariyle ortak vatan varsayılan toprak parçası Kıbrıs'ın ve her bir şehrinin güzelliklerine övgüler içermekte, adadaki doğal güzellikler ve tarihi yapıların benimsenmesi durumu göze çarpmaktadır.

Kıbrıs bir ada mıdır, cennetten parça mıdır
Kıbrıs'ın güzel kızı, yanakları kırmızı, Akdeniz'in yıldızı
Ah Kıbrısım Kıbrısım
....

4.7.2. Dolama

Dolama, söz ve müziği anonim olan geleneksel bir Kıbrıs halk şarkısıdır. Grubun, Kıbrıs halk şarkılarının çok sesli sentezi düşüncesi üzerine çalıştıkları ilk şarkıdır. Enstrüman olarak Davul, kastanyet ve akustik gitarlar yer almaktadır. Şarkı Türkçe'nin Kıbrıs ağızı ile söylenmektedir. İlk başlarda grup üyelerinin kullanmakta tereddüt ettiği Kıbrıs ağızı, daha sonrasında grubun vaz geçilmez parçası ve Kıbrıslı kimliğinin göstergesi olmuştur.

4.7.3. Vursalar Biner Kere

Sözleri Raif Denктаş tarafından yazılan şarkı Kamran Aziz'in 'Kıbrısım' şarkısı örnek alınarak yazılmış, 1974 öncesinde yaşanan toplumsal mücadeleye atıfta bulunmakta ve yoğun olarak kahramanlık duygusu içermektedir. Dolayısıyla tarihten toplumsal, ortak bir mit yaratımı söz konusudur. Sözlerde Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasındaki çatışmalara gönderme yapıldığından dolayı, grubun benimsediği 'Kıbrıslılık' kapsamının Kıbrıslı Türklüğü kapsadığı, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkleri bir potada eriten bir anlayış olmadığı anlaşılmaktadır. Şarkıda enstrüman olarak sadece akustik gitarlar yer almıştır.

Lefkoşa adım adım, varımı adadım

Canım Lefke bir tane, destanım Erenköy' de

Kan ve gözyaşı, sonu gelir dur hele

Korkma yurdum vermeyiz vursalar biner kere

Gazi Baf'ta mertliğim, güzel yarım sevdiğim

Üzme tatlı canını, Leymosun sana geldim

Kan ve Göz yaşı, sonu gelir dur hele

Korkma yurdum vermeyiz, vursalar biner kere

Deniz sahil güzeller, İskele'de gezerler

Mağusa'nın çarkına cengaverler girerler

Kan ve Göz yaşı, sonu gelir dur hele

Korkma yurdum vermeyiz, vursalar biner kere

4.7.4. Adalılar (2012)

Sıla 4, grup üyesi Raif Denктаş'ın trafik kazası nedeniyle gerçekleşen ölümü sonrasında 'Anı' albümünü yayınlamış ve düzenlenen birkaç konserin ardından derin bir sessizliğe boğulmuştu. Bu süreç 2009 yılında 'Sıla 4 2009' albümüyle son buldu. Albümün beğenilmesi ardından 'Sıla 4 2010' ve 'Sıla 4 2012' albümleri ortaya çıktı. Bu albümlerde daha önce yayınlanan ve yayınlanmamış olan Sıla 4 şarkıları, Kıbrıslı Türk müzisyen konukların katılımıyla tekrar derlenip yayınlandı. Şarkıların ilk hallerinde enstrüman olarak akustik gitar ve ritim aletlerinden oluşan bir sound bulunmaktayken; 2009 sonrasında yayınlanan şarkıların kaydında elektro gitar, bas gitar, keman, flüt, viyolonsel, klavye bulunmakta ve çok daha modern bir kayıt anlayışına sahip olmaktaydı.

'Sıla 4 2012' albümünde yer alan 'Adalılar' şarkısında, grup üyeleri kendilerini adalılar olarak adlandırmakta, toprak ve vatanın Kıbrıs adası olduğunu belirtmekte ve ilk kez şarkıları aracılığıyla uyan halkım diyerek Kıbrıslı Türklere seslenmektedirler. Vatanlarının özgürlüğü isteğinin de dile getirildiği şarkı, grubun son döneminde Anthony Smith'in teritoryal milliyetçilik olarak tanımladığı, sömürgeciliğe karşı bir tavırla bağımsızlığı savunma tutumunu tam anlamıyla ortaya koyduğunu bizlere göstermektedir.

Kurda kuşa sözüm olsun

Derler adalılar

Yürekten sevgi boşalsın

Derler adalılar

Gözlerinden hiç akmasın kanlı yaşlar

Der adalılar

Yiğit olan yiğit kalır
Derler adalılar
Sözün eri olmalıdır
Derler adalılar
Sözünde bir özünde bir kendini bil
Der adalılar

Toprak senin vatan senin
Derler adalılar
Kan döken sen yaş döken sen
Derler adalılar
Sözüm sanadır ey halkım
Duy artık duy der adalılar
Yeter artık uyan halkım kendini bul
Der adalılar
Özgür vatan özgür insan senin yolun
Der adalılar
Özgür vatan özgür insan senin hakkın der adalılar

SONUÇ

17. yüzyıl sonu itibariyle Avrupa’da yaşanan ekonomik ve politik değişimler sonucu Ulusalcılık akımı ve Ulus bilinci dünyaya egemen olmuştu. Bu egemen ideoloji farklı ülkelerin farklı sosyo kültürel ve ekonomik yapılarına göre Etnik Milliyetçilik ve Teritoryal Milliyetçilik olarak iki farklı anlayışa dönüşmüştü. Etnik Milliyetçilik daha çok Avrupa’nın Doğusunda yayılmış; Balkanlar, Türkiye sonrasında Kıbrıs’ta da kendisini göstermişti. Özellikle Nüfus olarak egemen olan Kıbrıslı Rumlar, 19. Yüzyıl itibariyle Helen Milliyetçiliğini benimsemiş ve anavatanları olarak gördükleri Yunanistan’la birleşme (ENOSİS) idealine sarılmışlardı.

Osmanlı Devleti’nin uyguladığı Millet sistemi sonucu Osmanlı tebaası dini aidiyetlerine göre farklı cemaatlere bölünmüş ve farklı ekonomik yaşantılara yönlendirilmişlerdi. 16. yüzyıl sonrasında fetihlerin azalmasıyla birlikte nüfusun çoğalması sonrasında sıkıntılar yaşamaya başlayan Osmanlı Devleti içerisinde, zanaat ve ticarete yönlendirilen gayrimüslimler zenginleşmeye başlamışlar ve Müslüman kesimlerden daha önce uluslaşma sürecine girmişlerdi. Bu akımların sonucunda ilk olarak Yunanistan bağımsızlığını elde etmiş, sonrasında çıkan Balkan savaşlarıyla birlikte Balkanlarda etnisiteye bağlı ulusal devletler ortaya çıkmıştı.

Büyük Britanya tarafından 1878 yılında koloni yapılan Kıbrıs’ta da, tıpkı Osmanlı Devleti’nin diğer bölgelerinde olduğu gibi ilk uluslaşan kesim gayrimüslim halk olan Rumlar olmuştu. Helen milliyetçiliği karşısındaki Kıbrıslı Türklerin uluslaşması ve ulusalcılığın toplum içerisinde hakim ideoloji olarak benimsenmesi 1940’larda mümkün olabilmişti. Rumların Helenizm idealiyle adayı Yunanistan’a bağlamak istemesi Kıbrıslı Türklerin refleks olarak Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm’e sarılmalarına vesile olmuştu. Bu zıtlık 1958’de büyük olaylara neden olmuş, sonrasında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti de yine bu eğilimler nedeniyle iç savaşa sürüklenmişti.

Radyonun icadı sonrasında Kıbrıs'taki ilk radyo yayını İngiliz askeri kampında başlamış, daha sonra sivil bir radyo evrilmişti. Radyo yayınlarında İngilizce sözlü Batı Pop Müziği türündeki eserlerin sıklıkla yer alması sayesinde bu müzik türü Kıbrıslılar arasında dinlenmeye ve benimsenmeye başlamıştı. 1963'teki iç savaş ortamında, Kıbrıslı Türklere ait ilk radyo olan Bayrak Radyosu kurulmuş ve radyoya bağlı grup ihtiyacı oluşması nedeniyle Bayrak Kuartet doğmuştu. Radyolardaki Batı Pop Müziği yayınlarından etkilenen genç mücahitlerden oluşan grup, radyo yayınlarında ve moral gecelerinde performanslar sergilemekte ve gittikçe popülerleşmekteydi. 1970'lere doğru Anadolu Pop – Rock akımının Kıbrıslı Türkler üzerindeki artan etkisi, grup üyelerinin de müzikal kimliklerinin şekillenmesine neden olmuştu. Anadolu Pop - Rock gruplarının Türkülerle Batı Pop Müziği tarzını sentezlemesi fikri grup üyelerinde Kıbrıs'a ait olan türkü ve ezgileri araştırma ve aynı sentezi deneme isteği uyandırmıştı

Grup üyeleri çeşitli makamlarda ve yakın çevrelerinde Kıbrıs'a ait bir şeye ulaşmaya çalışmışlarsa da yeterli malzemeye ulaşamamışlardı. Bu durum üzerine kendi kültürlerinin daha büyük bir kültür tarafından asimile edildiği fikrine kapılan grup elemanları, tüm adayı ve özellikle kırsal bölgeleri dolaşarak malzeme toplamaya giriştiler. Topladıkları malzemelerle ilk şarkılarını yayınlayan grup üyeleri, beklediklerinden daha büyük bir başarıya imza atınca emeklerinin karşılık bulduğunu düşünüp bu doğrultuda daha fazla eser üretmeye koyuldular. Şarkılarında kullandıkları Kıbrıslı Türklere özgü Türkçe'nin Kıbrıs Ağzı yanında; Kıbrıs'ın coğrafyasına, geleneklerine, tarihine, yaşantısına yaptıkları övgüler ve geleneğin tekrar icadını içeren hikayelerle Türkiye'deki Türklük anlayışından farklı olarak Kıbrıslı bir Türklük ve adalı olma halini yansıtmışlardı. Bu durum bize etnik bir milliyetçi anlayış yerine teritoryal bir 'Kıbrıslı' kimlik anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Bu kimlik anlayışına göre vatan olarak kabul edilen kara parçası tüm Kıbrıs'tır ve kendisine has geleneklere sahiptir. Bu anlayışla hareket eden grup üyeleri, kendi toplumlarını bu bilince ulaştırma ve uyandırma amacına, toplumun yeniden doğuşunu gerçekleştirme idealine sahip olmuşlardı.

KAYNAKÇA

Genel Başvuru Kaynakları

Lozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlar, (1923).

Kitaplar

ADANIR, Eralp, (2001). *Kıbrıslı Türklerde Müzik 2 Popüler Müziğin Gelişimi 1966 - 1976 Dönem Toplulukları*, İstanbul: Dörtrenk Matbaası Ltd.

ADANIR, Eralp, (2011). “Kıbrıslı Türklerde Popüler Müziğin Gelişimi”, *Halk Bilimi*, Sayı 60, ss. 70 – 75.

AN, Ahmet, (1996). *Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar (1942 - 1962)*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

AN, Ahmet, (1997). *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900 - 1942)*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

AN, Ahmet, (1998). *Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

BERATLI, Nazım, (2012). *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*, Lefkoşa: Khora Yayınları.

BERATLI, Nazım, (2020). *Kıbrıslı Türk Siyasi Tarihi*, Lefkoşa: Khora Yayınları.

ÇAKMAK, Hasan, (2006). *Sıla 4 Efsanesi*, Lefkoşa: Gökada Yayınları.

DRUŞOTİS, Makarios, (2005). *Karanlık Yön EOKA*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

DRUŞOTİS, Makarios, (2008). *İlk Bölünme*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

ERİM, Nihat, (1953). *Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

GELLNER, Ernst, (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, İstanbul: İnsan Yayınları.

GÜNDÜZ, Erdinç (2020). *Bir Varmış Bir Yokmuş "1955-1969"*, Lefkoşa: Dehan Matbaa ve Yayıncılık Ltd.

GÜNDÜZ, Erdinç (2021). *Bir Varmış Bir Yokmuş 2 "Müzikli Dünyam"*, Lefkoşa: Dehan Matbaa ve Yayıncılık Ltd.

KIZILYÜREK, Niyazi (2011). *Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs ve Hegemonya*, Lefkoşa: Khoran Yayınları.

KIZILYÜREK, Niyazi (2015). *Şiddet Mevsiminin Saklı Tarihi*, Limasol: Heterotopia Yayınları.

KIZILYÜREK, Niyazi (2016). *Bir Hınç Ve Şiddet Tarihi: Kıbrıs'ta Statü Kavgası Ve Etnik Çatışma*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KIZILYÜREK, Niyazi (2021). *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları.

KUTLU, Sacit. (2018). *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SMİTH, Anthony (1994). *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

MAVRATSAS, Kaysar V. (2000). *Elen Milliyetçiliğinin Kıbrısta'ki Yönleri*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

Makaleler

BAŞAT, Omaç (1972). “Folklörümüzü Tanıtacaklar”, *Halkın Sesi*, Sayı 2.

ÇAĞIN, Aytaç (2023). “Başlangıcından Bugüne, Kıbrıs'ta Halk Oyunları; Araştırmalar ve Sonuçları”, *Halk Bilimi*, Sayı 61, ss. 36-44.

GARANTİ, Selçuk, (2006). “Gave Havaları ve Bağlama”, *Halk Bilimi*, Sayı 54, ss. 144-145.

ÖKSÜZ, Melek (2010). “Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 25, ss. 93-114

SAATÇİ, Meltem, Begüm (2009). “Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller”, *Karadeniz Araştırmaları*, Yıl 6, Sayı 23, ss. 13-28.

TREMEŞELİ, Mehmet, Ali (2007), “Tremeşeli Köyünde Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların Düğünleri”, *Halk Bilimi*, Sayı 55, ss. 33–36.

Kitap İçi Bölüm

HASGÜLER, Mehmet. (2008). “Kıbrıslılık Kimliği: Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlardaki Farklılaşmalar”, *Kıbrıslılık* (ed. Mehmet Hasgüler), İstanbul: Agora Kitaplığı, ss. 1-19.

İNATÇI, Ümit. (2008). “Kendini Geri İsteme İradesi Olarak Kıbrıslı Türk Kimliği: Sadece ‘Kıbrıslılık’”, *Kıbrıslılık* (ed. Mehmet Hasgüler), İstanbul: Agora Kitaplığı, ss. 37-47.

Basılmamış Kaynaklar

İŞLEK, Serpil. (2016). *The Reflections of Identity in Cyprus: Claims and Perspectives on Eastern Mediterranean Hydrocarbons*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Prof. Dr. Luciano Baracco, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

TOPRAK, Serap (2011). *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri Ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Yavuz Ercan, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

KAFKAS, Cem. (2001). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs'ta Türk Müziği*, Yüksek Lisans Tezi, dan. Fatma Gökdel, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Görüşmeler

Erdoğan Gündüz, 01.08.2022, Lefkoşa

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Erek Kızılörs

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

Lisans: Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Sahne Sanatları Bölümü, Şan Anasanat Dalı

Lise: Gazi Mağusa Türk Maarif Koleji

Yayınlar:

“Etnik Kimlik Göstereni Olarak Gürcü Sanat Evi Çok Sesli Oda Korosu”, III. Uluslararası Müzik araştırmaları Öğrenci Kongresi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, 16-18 Aralık 2022.